

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2011

Kristýna Schmitzerová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

**Vývoj daňové soustavy, reformy daně z příjmů od roku
1993 do současnosti v ČR a jejich vliv na sociální sféru**

**Development of the Tax System, the Income Tax Reforms
in the Czech Republic Since 1993 to the Present Day and
Their Influence over the Social Sphere**

Vedoucí práce:

PhDr. Anna Arnoldová

Autor:

Kristýna Schmitzerová

Rok

2011

Poděkování:

Touto cestou bych chtěla poděkovat především vedoucí práce PhDr. Anně Arnoldové za poskytnutí obohacujících informací, za její stručné a jasné připomínky a v neposlední řadě za její stálý a vstřícný optimismus. Další osoba, která si zaslouží mé velké díky, které snad ani nelze vyjádřit slovy, je moje maminka Ing. Irena Schmitzerová. Díky jí patří za rady z oblasti daňového poradenství, za přesné vedení v orientaci mezi daňovými zákony a za její trpělivost, která vydržela obrovský nátlak v rámci mých vyčerpávajících projevů při psaní.

Poděkování také patří i zbývajícím členům celé mé rodiny, bez jejichž podpory a lásky bych neměla možnost studia a dalšího vzdělávání. Děkuji Vám všem z celého svého srdce.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem „*Vývoj daňové soustavy, reformy daní z příjmů od roku 1993 do současnosti v ČR a jejich vliv na sociální sféru*“ napsala samostatně a výhradně s použitím pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne

podpis:

Anotace

Tato práce vypovídá o vývoji daní a daňové soustavy, jejich základech a souvislostech v historii, a v historii ekonomických teorií. K daňové soustavě jsou uvedeny dané definice a pojmy, které tvoří dnešní daňovou teorii a politiku. Hlavním tématem jsou daně z příjmů a jejich reformy v ČR od roku 1993 do současnosti. Sociální sféra je z pohledu této práce sestavena v rámci sociální politiky a ve vlivu daní z příjmů na každého z nás. V praktické části této práce jsou použity jednoduché návody co a jak udělat v rámci daňové povinnosti, pokud nastupuji prvně do zaměstnání nebo se chci stát OSVČ, atp.

Smyslem této práce je tedy informovat a zobrazit propojení daní se sociální sférou.

Annotation

This thesis gives an account of the development of the taxes and the tax system, their fundamentals and context in the past and in the history of economical theories. The description of the tax system is supplemented by necessary definitions and key terms, which constitute current tax theory and politics. The main issue covered in the thesis is the income tax and its reforms in the Czech Republic since 1993 to the present day. From the perspective of this paper the social sphere is constructed in the scope of social politics and under the influence the income tax has on every member of the society. In the practical section of the thesis simple plans are proposed in order to show what to do as regards the tax duty when you start to work for the first time or when you want to become an SEP (Self-employed Person) etc.

The main concern of this thesis is to inform and to illustrate the interconnections of the taxes with the social sphere.

Klíčová slova

Daně, daňová soustava, daň z příjmu, reforma, zákon, sociální pojištění, všeobecné zdravotní pojištění, pojistné.

Keywords

Tax, tax system, income tax, reform, law, social insurance, general health insurance, (insurance) premium.

OBSAH

<u>SEZNAM ZKRATEK</u>	8
<u>ÚVOD</u>	10
<u>1 DAŇOVÁ TEORIE</u>	12
1.1 DEFINICE DANĚ	12
1.2 ZÁKLADNÍ DAŇOVÉ POJMY	14
1.3 FUNKCE DANÍ	18
1.4 KLASIFIKACE DANÍ	19
1.5 VEŘEJNÉ PŘÍJMY V ČR	22
<u>2 DĚJINY DAŇOVÝCH TEORIÍ A UČENÍ</u>	25
2.1 SCHOLASTIKA, FINANČNÍ JURISMUS A MERKANTILISMUS	25
2.2 KLASICKÁ EKONOMIE	27
2.3 NEOKLASICISMUS	29
2.4 KEYNESIÁNSKÁ TEORIE	31
2.5 NEOKONZERVATIVISMUS	32
<u>3 HISTORIE DAŇOVÉ SOUSTAVY</u>	34
3.1 DĚJINNÉ SOUVISLOSTI VE VÝVOJI DANÍ	34
3.2 DAŇOVÁ SOUSTAVA PŘED ROZDĚLENÍM ČSFR	36
3.3 NOVÁ DAŇOVÁ SOUSTAVA PO ROZDĚLENÍ ČSFR	40
<u>4 DANĚ Z PŘÍJMŮ A JEJICH REFORMY OD ROKU 1993</u>	43
4.1 DAŇ Z PŘÍJMU FYZICKÝCH OSOB	43
4.2 DAŇ Z PŘÍJMU PRÁVNICKÝCH OSOB	53
<u>5 NÁVAZNOST ZDRAVOTNÍHO POJIŠTĚNÍ A SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ NA ZÁKLAD DANĚ Z PŘÍJMŮ FYZICKÝCH OSOB</u>	60
5.1 VEŘEJNÉ ZDRAVOTNÍ POJIŠTĚNÍ	60
5.2 SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ	66
5.2.1 DŮCHODOVÉ POJIŠTĚNÍ	67
5.2.2 NEMOCENSKÉ POJIŠTĚNÍ	73
5.2.3 POJIŠTNÉ NA SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ A PŘÍSPĚVEK NA STÁTNÍ POLITIKU ZAMĚSTNANOSTI	77
5.2.4 STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORA	80

5.2.5	POMOC V HMOTNÉ NOUZI	86
5.2.6	SOCIÁLNÍ PÉČE O OBČANY TĚŽCE ZDRAVOTNĚ POSTIŽENÉ	88
5.2.7	SOCIÁLNÍ SLUŽBY	91
PRAKTICKÁ ČÁST – PŘEHLED ZÁKONNÝCH POVINNOSTÍ V PRAXI		94
PODNIKATEL		94
ZAMĚSTNANEC		96
ZÁVĚR		97
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY		99
SEZNAM PŘÍLOH		103
<i>PŘÍLOHA Č. 1</i>		104
<i>PŘÍLOHA Č. 2</i>		105
<i>PŘÍLOHA Č. 3</i>		106
<i>PŘÍLOHA Č. 4</i>		107
<i>PŘÍLOHA Č. 5</i>		108
<i>PŘÍLOHA Č. 6</i>		110
<i>PŘÍLOHA Č. 7</i>		111
RESUMÉ (SUMMARY)		112

Seznam zkratek

aj. – a jiné;

atd. – a tak dále;

atp. – a tak podobně;

č. – číslo;

ČNR – Česká národní rada;

DPH – daň z přidané hodnoty;

EU – Evropská unie;

FO – fyzická osoba, fyzické osoby;

FÚ – finanční úřad;

HDP – hrubý domácí produkt;

max. – maximálně;

min. – minimálně;

MF – Ministerstvo financí;

MK – Ministerstvo kultury;

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí;

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy;

MV – Ministerstvo vnitra;

MZ – Ministerstvo zdravotnictví;

MŽP – Ministerstvo životního prostředí;

např. – například;

odst. - odstavec

OECD – organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj;

OSN – organizace spojených národů;

OSVČ – osoba samostatně výdělečně činná;

písm. – písmeno

PO – právnická osoba;

popř. – popřípadě;

PP – pozdějších předpisů;

př. – příklad;

r. – roku;

Sb. – sbírky;

stol. – století;

tj. – to jest;

tzn. – to znamená;

tzv. – takzvaně;

z. – zákon;

ZD – základ daně;

ZDP – Zákon o daních z příjmu;

z lat. – z latiny;

ZTP – Zvlášť těžce postižený;

ZTP – P – Zvlášť těžce postižený s průvodcem;

„V tomto světě nemůže být nic považováno za jisté, kromě smrti a daní“.

„In this world nothing can be said to be certain, except death and taxes“.

Benjamin Franklin, 1789

Úvod

Předpokládám, že téma této práce může působit rozpačitě z hlediska oboru, který studuji (psychosociální studia). Nicméně daně, ač se zdají být specializací spíše ekonomických škol, se týkají každého z nás. Dnešní doba si přímo žádá informovanost ohledně daní a věřím, že každý z nás, kdo již daňovou povinnost podstoupil, se minimálně v duchu táže na to, kam ony odevzdané peníze putují. Myšlenka tohoto tématu ovšem nevznikla na základě tázání se po penězích, nýbrž z mé vlastní dezorientace nad daněmi a daňovým systémem v ČR. Co, kam, kdy a komu přihlásit, odevzdat, vyplnit, zaplatit? Tyto všechny otázky vyvstaly, když jsem si zakládala živnostenský list v rámci své podnikatelské činnosti. To, že jsem neměla potřebné informace, nebylo samo o sobě příliš šokující. Šokující bylo, když jsem se zeptala na ony chybějící informace osob v mém okolí, které platí každoročně daně. Nikdo z nich mi prakticky nebyl schopen odpovědět ani na jedinou otázku týkající se daní. V tom momentě jsem se začala zajímat o své vrstevníky, zda by věděli jak vyplnit daňové přiznání, kam všude se musí přihlásit po skončení školy, pokud půjdou do zaměstnání, podnikat, atp. Jejich informovanost byla totožná s mojí. Po konzultaci s mojí matkou, která pracuje jako daňový poradce, jsem se rozhodla pro toto téma - daně se vším všudy (s teorií, s historií, daně v ČR).

Z počátku bych tedy chtěla začít od základů a postupně nastínit vývoj daní tak, aby v později psaných kapitolách bylo možné se plně soustředit na jejich smysl a čtenář nebyl nucen se zabývat detaily (pojmy, funkce, význam).

Ať už historie daňových (ekonomických) teorií nebo historie daní jako takových, které hodlám do této práce zařadit, mají překvapivě prameny ve významných historických událostech. Tím si získávají daně i dějinný rys, který bych ráda zdůraznila jako zajímavý bonus.

Daň z příjmu v této práci bude nepochybně ústředním tématem, jelikož na tuto daň většinou navazuje nejvíce zákonů, i se od ní odvíjí. Daň z příjmů fyzických osob představují propojení se sociální sférou. I když smysl sociální sféry jsem zpočátku viděla v sociální politice a zabezpečení, později mi došel mnohostranný význam slova „sociální“. Daně z příjmů jsou totiž jedním z příjmů státní pokladny a týkají se opravdu nás všech, a to se také budu snažit dokázat právě touto prací. V zákonu o dani z příjmu právnických osob bych se chtěla soustředit především na neziskové organizace. To proto, že neziskové organizace jsou jednou z nejobtížnějších částí právnických osob a jsou součástí sociální sféry.

Pokud hodlám vylicít daně z příjmů, jsem povinna v rámci vývoje daňové soustavy zmínit i ty nejdůležitější reformy s nimi související, které proběhly od roku 1993 do současnosti v ČR.

Nejpodstatnější reformy, které se budou týkat zejména daně z příjmů fyzických osob, chci záměrně uvést ve své práci z důvodu uvědomění si spletnosti, někdy pro laickou veřejnost až zmatenosti, funkce státu a nutnosti orientace v legislativě, která se stává rok od roku náročnější.

Jak už jsem naznačila, sociální sféra bude vnímána v několika rovinách. Mimo daní z příjmu FO se hodlám věnovat také sociální politice, která se realizuje mimo jiné i právě díky peněžním převodům (daním). Jako součást sociální politiky bych ráda uvedla i sociální pojištění, s tím související vybrané subsystémy sociálního zabezpečení jako např., státní sociální podpora, sociální pomoc, péče, služby, atp. A ráda bych zmínila i veřejné zdravotní pojištění, které bývá k sociálnímu pojištění často přiřazováno nebo s ním bývá dokonce zaměňováno. Tímto míním vytyčit body, které představují vztah sociální sféry a daní.

Smyslem celé práce je tedy seznámit, informovat, vysvětlit a vytvořit kompilaci několika složek hodnotnou, stručnou, jasnou a pokud možno zajímavou „příručku“, nejen pro sociálního pracovníka, popř. pro mé vrstevníky – studenty, ale i laickou veřejnost.

Jelikož na základě mé vlastní neznalosti vznikla myšlenka této práce, praktická část textu by se měla týkat zprostředkování informací, které jsou pro budoucí povolání nezbytné, ať už jako zaměstnance, budoucího možného zaměstnavatele nebo OSVČ. Jednoduše řečeno, budu se snažit o stručné informace co, kam, kde a jak přihlásit, odevzdat, zaplatit v tom či onom výše zmíněném postavení, v rámci pracovní seberealizace.

Nepopírám, že informace, které hodlám uvést v této práci, byly již uvedeny v několika publikacích (literatura), jež budou také uvedeny a označeny. V pojetí celé práce se tedy nedá hovořit o objevení nových informací, nýbrž o zprostředkování možností a zdrojů, které umožní vytvoření si částečného vhledu a úsudku nad tématem. Toto téma, ačkoli působí komplikovaně a vcelku je často vnímáno velmi negativně, má za účel vyzvat k dalšímu prostudování zákoutí daňového systému a daní, alespoň v ČR.

1 Daňová teorie

Tato kapitola má za úkol seznámit se základy daní (pojmy, funkce, význam). Jedná se o stručný výklad, který je potřebný k pojetí celé práce. Do této kapitoly jsou zahrnuty základní pojmy daní, jednotlivé definice, klasifikace daní a veřejné příjmy v ČR, které jsou nezbytné k celkovému pohledu na současnou daňovou teorii a politiku. V následujících podkapitolách může docházet k prolínání nebo k opakování, jelikož spolu tyto podkapitoly souvisí.

1.1 Definice daně

Na téma definice daně se téměř všichni autoři dostupné literatury shodují. Kubátová¹ definuje daně, které představují jeden druh příjmů veřejných rozpočtů (státních, municipálních - viz podkapitola o veřejných příjmech v ČR). Mezi příjmy veřejných rozpočtů řadí:

- a) **Daně.**
- b) **poplatky,**
- c) **půjčky.**

Daň představuje jednostranný pohyb finančních prostředků od soukromého k veřejnému sektoru.

- a) „**Daň** je definována jako povinná, nenávratná, zákonem určená platba do veřejného rozpočtu. Je to platba neúčelová a neekvivalentní. Daň se pravidelně opakuje v časových intervalech (např. každoroční placení daně z příjmů), nebo je nepravidelná a platí se za určitých okolností (např. při každém převodu nemovitosti)“.²

Neúčelová je daň proto, že nefinancuje jeden konkrétní vládní projekt, ale je součástí celkového příjmu veřejného rozpočtu, ze kterého se mají financovat veřejné potřeby.

Neekvivalentní pro plátce je proto, jelikož plátce nemá nárok na protihodnotu odpovídající jeho platbě.

¹ KUBÁTOVÁ, K. *Daňová teorie a politika*. 3. Vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2000, s. 13.

² KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 13.

- b) *„**Poplatek** je peněžním ekvivalentem za služby poskytované veřejným sektorem. Jako takový je účelový, dobrovolný, nepravidelný a nenávratný (např. poplatek za vystavení pasu, povolení k podnikání, atd.)“.*³

Kubátová⁴ uvádí, že v rámci poplatků nastává transakce. Tzn., že plátce dostává nějakou konkrétní protihodnotu. K poplatkům přiřazuje také místní poplatky, které jdou do rozpočtu obcí (např. poplatek za psa). Problém nastává v určení hranice mezi daní a poplatkem, kdy poplatek může mít charakter částečně daňový a částečně nedaňový. Příkladem takového poplatku jsou příspěvky na sociální zabezpečení nebo příspěvky na jiné druhy zákonného pojištění (např. zdravotní pojištění). K daním je přibližuje povinnost jejich placení - to, že výše příspěvku určuje výše příjmu, ze kterého se platí (jako u daně), a to, že jsou to platby povinné, určené zákonem. Ačkoli Kubátová⁵ uvádí ve své publikaci označení těchto poplatků jako „příspěvky“, které může působit zavádějícím dojmem v rámci sociálního zabezpečení nebo státní sociální podpory, vhodnější by bylo proto užití pojmu „pojistné“ nebo „dávky“.

Nedaňový charakter pojistného na sociální pojištění je zřejmý z toho, že do jisté míry jeho výše závisí na výši plnění. V některých případech jsou dávky placeny do zvláštního fondu, ne do státního rozpočtu. Je nutné neopomenout, že samotné příspěvky nejsou schopny pokrýt celý systém pojištění, proto je logické, že tyto fondy jsou dotovány ze státního rozpočtu.

Příjmem státního rozpočtu v ČR je pojistné na sociální pojištění, které tvoří nemocenské a důchodové pojištění, a státní politika zaměstnanosti. Oproti tomu příspěvky na zdravotní pojištění, jsou odváděny do zvláštního fondu, do kterého přispívá, jak už bylo zmíněno výše, i státní rozpočet (viz kapitola o veřejném zdravotním pojištění).

Kubátová⁶ dále záměrně zmiňuje OECD – Organizaci pro ekonomickou spolupráci a rozvoj, jejíž součástí se stala ČR roku 1995, která zařadila pojistné na sociální zabezpečení mezi daně.

- c) *„**Půjčka** je úvěrový příjem veřejného rozpočtu. Je to tedy návratná, nepovinná a nepravidelná platba účelového nebo neúčelového charakteru – podle toho, zda ji*

³ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 14.

⁴ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 14.

⁵ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 15.

⁶ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 15.

vláda přijala s úmyslem financovat určitý projekt, nebo zda jejím cílem je vyrovnat deficit rozpočtu“.⁷

Hlavním rysem půjčky, oproti poplatku a dani, je její návratnost, včetně poskytování úroku. Tzv. veřejné půjčky jsou realizovány skrze státní, obecné a jiné dluhopisy.

1.2 Základní daňové pojmy

V daňovém zákoně musí být uvedeno⁸:

- Kdo je povinen odvádět daň (daňový subjekt),
- z čeho se daň vyměřuje (daňový základ, daňový objekt),
- v jaké výši a jak se daň vyměřuje (sazba daně),
- kdy a jakým způsobem se daň hradí.

Označení těch, kteří by měli daně odvádět, se nazývá daňový subjekt. Přesnou definici uvádí Vančurová⁹: „**Daňový subjekt** je osoba, která je podle zákona povinna odvádět nebo platit daň“. To ovšem v právním významu může být fyzická osoba (občan), nebo právnická osoba (obchodní společnosti, zájmová sdružení s právní subjektivitou, atd.) – tj. organizovaná společenství fyzických a jiných právnických osob.

Daňové subjekty lze dále dělit na plátce a poplatníky. Plátcem je ten, kdo daň bezprostředně odvádí a poplatník osobou, která nese daňové břemeno, tedy je placením daně omezená.

„**Poplatník** je daňový subjekt, jehož předmět (tj. především příjem nebo majetek) je dani podroben“.¹⁰ Poplatník je povinen i sám daň platit. Nutno podotknout, že poplatník si může daň zahrnout např. do ceny své produkce, a tím se nositelem daně stane odběratel. Vznikl proto i jiný druh daňových subjektů – plátců daně.

„**Plátců daně** je daňový subjekt, který je ze zákona povinen odvést do veřejného rozpočtu daň vybranou od jiných subjektů nebo sraženou jiným poplatníkům pod svou majetkovou odpovědností“.¹¹ U plátců daně není potřeba se zabývat jejím poplatníkem, protože odvádí daň vybranou od jiných subjektů (spotřebitelů) skrze cenu své vlastní produkce. Není pravidlem, že se plátců daně podaří vždy zahrnout celou daň do ceny své produkce, proto není vyloučeno, aby její část sám nesl.

⁷ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 14.

⁸ VANČUROVÁ, A. a kol. *Daňový systém ČR 2000 aneb učebnice daňového práva*. 4. Vydání. Praha: VOX, 2000, s. 10; 18.

⁹ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 11.

¹⁰ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 12.

¹¹ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 13.

Při vymezení daňového subjektu Vančurová¹² poukazuje na tzv. **vynětí z daňové povinnosti**. Tzn., že se nevztahuje povinnost hradit nebo vybírat daň na přesně definovaný typ daňového subjektu (např. osoby s diplomatickou imunitou; do konce r. 2010 touto osobou byl i prezident).

*„Daňovým objektem rozumíme veličinu, ze které se daň vyměřuje – předmět zdanění“.*¹³
Daňový objekt (daňový základ) představuje jen schematické vymezení předmětu zdanění.

Základními typy objektů daně jsou¹⁴:

- Hlava (tzv. daň z hlavy, kde předmětem zdanění je osoba – každá hlava),
- majetek (nemovitosti),
- spotřeba (daně ze spotřeby – zboží, služby),
- důchod (příjem – daně z příjmů).

Aby se předmět mohl stát základnou pro vymezení daně, je třeba ho přesně definovat. Základ daně se stanovuje zákonnými pravidly a objekty daní jsou zpravidla součástí daňových zákonů: zákon o daních z příjmů, zákon o spotřebních daních, zákon o silniční dani, atp.

V některých daňových zákonech (především u daní z příjmu) se zohledňují zájmy státu formou tzv. odčitatelných položek od základu daně, nebo tzv. nezdanitelné části daňového základu a daňový subjekt se jimi upravuje.

Pro efektivní vybírání daně však nestačí rámcové vymezení veličiny – objekt daně. Proto je nezbytné definovat **předmět daně**, kterým je jednoznačné a úplné určení rozsahu objektu zákonem, jímž se ukládá konkrétní daňová povinnost. Toto vymezení bývá široké, a proto je někdy potřeba doplnit jej tzv. „vynětím z předmětu daně“. *„Vynětí z předmětu daně znamená určení části objektu zdanění, na které se daňový zákon nevztahuje – není jejím předmětem“.*¹⁵ Stanovení předmětu daně, doplněné vynětím, zaručuje konkrétnost a úplnost, a proto by mělo zamezit možnosti vyhnutí se dani.

Nejdůležitější částí předmětu daně, která většinou není součástí základny pro stanovení výše daně, je ta, která je osvobozena od daně. *„Osvobození od daně definuje tu část předmětu, ze které se daň nevybírá. Tedy daňový subjekt není povinen, ale ani zpravidla oprávněn tuto část zahrnout do základu daně“.* Ovšem, to se může stát i nevýhodou v momentě, kdy subjekt

¹² VANČUROVÁ, cit. 8, s. 13.

¹³ VANČUROVÁ, A., LÁCHOVÁ, L. *Daně a sociální zabezpečení. Díl I.: DANĚ – Daňový systém ČR*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 1994, s. 23.

¹⁴ VANČUROVÁ, cit. 13, s. 11 – 13.

¹⁵ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 13.

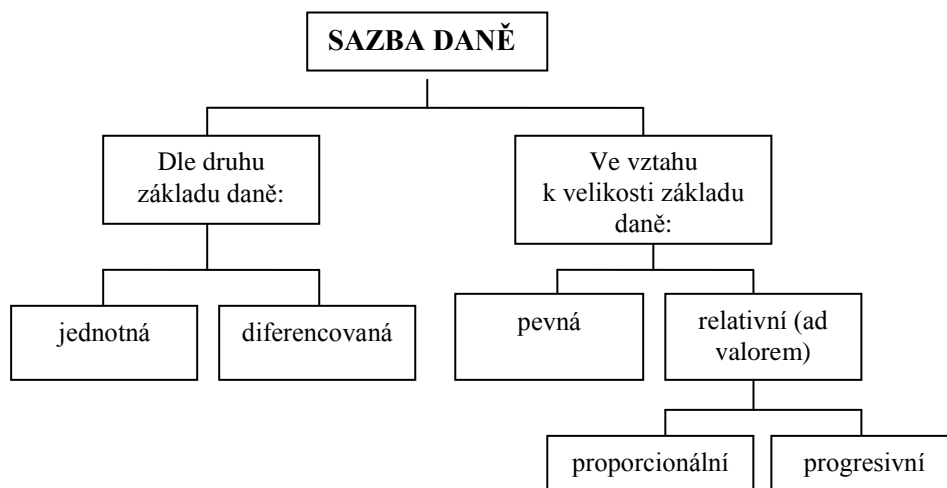
nemůže k těmto částem předmětu daně uplatnit položky se k nim vztahující, o něž by jinak bylo možné základ daně понížít.¹⁶

Jednou z hlavních podmínek ke stanovení předmětu jako základny pro vyměření daně, je vymezení jednotky, ve které se bude měřit. Tento předmět zdanění se nazývá základ daně. „**Základ daně** je předmět zdanění upravený podle zákonných pravidel a vyjádřený ve stanovených měrných jednotkách“. Měrné jednotky mohou být buď fyzické (př. kus, m², atp.) nebo vyjádřené v hodnotě peněz (Kč.).¹⁷

Základ daně je potřeba vymezit i časově. K tomu slouží tzv. zdaňovací období. „**Zdaňovací období** je časový interval, za který se stanovuje základ a výše daně, a daň se za toto období také hradí“.¹⁸

Od způsobu vyjádření základu daně se odvíjí i typ použité daňové sazby. „**Sazba daně** je algoritmus, prostřednictvím kterého se ze základu daně (sníženého o odpočty) stanoví velikost daně“. V současných daňových systémech rozeznáváme různé typy daňových sazeb, jak uvádí Vančurová¹⁹ v následujícím uvedeném schématu.

Schéma typů daňových sazeb²⁰

¹⁶ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 16.

¹⁷ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 17.

¹⁸ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 18.

¹⁹ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 19.

²⁰ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 20.

Dle druhu daně²¹:

- **Jednotná sazba daně** = sazba, která je stejná pro všechny typy a druhy předmětu daně daně nezávisle na jeho kvalitě (např. daň z převodu nemovitostí).
- **Diferencovaná sazba daně** = sazba, jejíž velikost se liší podle druhu předmětu daně, jeho kvality, nebo podle daňového subjektu (např. daň darovací, daň dědická).

Ve vztahu k velikosti základu daně²²:

- **Pevná sazba daně** (sazba s nulovou progresí) = sazba, která je vztažena k objemové jednotce základu daně. Je stanovena absolutní částkou na jednotku fyzického objemu základu daně (např. daň spotřební – 1 lahev piva, 1 kus cigarety; daň z nemovitostí – 1 m² zastavěné plochy).
- **Relativní sazba daně** = sazba, kde základ daně má hodnotový charakter. Sazba udává určitý podíl (procento) ze základu daně (např. daně z příjmů).
- **Proporcionální sazba daně** (lineární) = taková sazba, kdy daň roste s růstem základu ve stejném poměru.
- **Progresivní sazba daně** = taková sazba, při které s růstem základu daně roste daň relativně rychleji než základ daně.

Pokud se zvýšením základu daně klesá disponibilní příjem, pak se tento typ konstrukce sazby označuje jako **stupňovitá progresse**. Pokud se základ daně příslušné velikosti postupně zdaňuje jednotlivými úrovněmi daňové sazby, pak se jedná o tzv. **klouzavou progresi**.

Způsobů, jak se daň dostane od daňového subjektu ke správci daní a od něho do státní pokladny, je několik. Mezi nejčastější způsoby **hrazení daní** Vančurová²³ řadí:

1. **Daňové přiznání** - formulář, kde si daňový poplatník daň vypočte a odvede sám.
2. **Záloha na daň** - povinná platba, která předchází definitivnímu stanovení daňové povinnosti.
3. **Splátka daně** - při níž se povinnost úhrady stanovené daně rozkládá na delší časové období.
4. **Srážka daně u zdroje** (tzv. srážková daň) - je výběrem daně mezi dvěma daňovými subjekty – tzn., že plátce daně daň vypočte a pod svou majetkovou odpovědností

²¹ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 20.

²² VANČUROVÁ, cit. 8, s. 21.

²³ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 10; 22 - 24.

odvede, i když nositelem daňového břemena je poplatník (např. zaměstnavatel odvádí daň zaměstnanci).

Touto podkapitolou, jež se týká základních znalostí ohledně daní, je možné se přesunout k funkci daní, které vyžadují znalosti výše zmíněných pojmů.

1.3 Funkce daní

Hlavním úkolem daní je zajistit příjmy do státního rozpočtu a rozpočtu územní samosprávy. Daně jsou součástí fiskální politiky státu. Fiskální politika představuje vědomé využívání státního rozpočtu za účelem dosažení stanovených cílů, tj. udržení vyváženého ekonomického růstu a zajištění nízké míry nezaměstnanosti, jak uvádí Kliková a Kotlán²⁴.

Vybrané finance na daních putují do veřejného sektoru, jehož cílem je reprodukční proces. Stát tímto zasahuje do ekonomiky, neboť se snaží o spravedlivější rozdělení příjmů a bohatství, o zajištění vysoké zaměstnanosti, o přiměřenou stabilitu cen a přiměřenou míru ekonomického růstu, jak již bylo zmíněno výše. Funkce daní tedy vyplývají z funkcí veřejného sektoru. Vančurová²⁵ uvádí toto dělení funkcí:

- Fiskální funkce – tj. schopnost získat finanční prostředky k naplnění veřejného rozpočtu. (Kubátová²⁶ tuto funkci samostatně neuvádí. Naopak ji označuje jako výsledné shrnutí všech následujících funkcí).
- Alokační funkce – tj. vybrané finance na daních se umísťují tam, kde se jich nedostává při neefektivnosti trhu nebo tržním selhání (př. nedokonalá konkurence). Souvisí především se zabezpečením veřejných statků (policie, soudnictví, atp.).
- Redistribuční funkce – tj. finance vybrané na daních mají zmírňovat rozdíly v důchodech tím, že se přesune část důchodů a bohatství od movitějších k chudším. Tato funkce vzniká z důvodu vyrovnávání důchodů (vyrovnávání tzv. sociální nerovnosti).
- Stabilizační funkce – znamená zmírňování výkyvů v období nestabilního tempa ekonomického růstu, které se vyznačuje např. nedostatečnou zaměstnaností a cenovou nestabilitou. Může se to stát i prostřednictvím progresu daňových sazeb (daň roste rychleji než daňový základ). Daně odnímají příjmy soukromému sektoru, který má

²⁴ KLIKOVÁ, CH., KOTLÁN, I. *Hospodářská politika*. Ostrava: Institut vzdělávání Sokrates, 2003, s. 140.

²⁵ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 10.

²⁶ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 17.

řadu míst, kde lze provést odvody daní (viz příloha č. 1 – graf koloběhu příjmů a výdajů v ekonomice)²⁷.

Tyto funkce a jejich vlastnosti potřebují mít jasná pravidla, která souvisí se stanovením a výběrem daní. Proto je neodmyslitelná forma zákona, která vymezuje správné nastavení jednotlivých prvků. Nejedná se jen o množství, které má být vybráno, ale i o omezující odvody daní, tak aby byly co nejnižší pro poplatníky a zároveň splňovaly svou funkci.

1.4 Klasifikace daní

Na třídění daní je možné hledět hned z několika směrů. Hlavním parametrem každého klasifikování je, aby si daně udržely své funkce, které byly zmíněny v předešlé podkapitole.

Kubátová²⁸ uvádí několik základních klasifikací daní. Nejzákladnější je dělení daní na přímé a nepřímé:

- a) *„Daně přímé platí poplatník na úkor svého příjmu a předpokládá se, že je nemůže přenést na jiný subjekt“.* (Mezi tyto daně se řadí především daň z příjmu a daň z majetku; viz příloha č. 2 – Schéma přímých daní v daňovém systému ČR)²⁹.
- b) *„U daní nepřímých se předpokládá, že je subjekt, který daň odvádí, neplatí z vlastního příjmu, ale že je přenáší na jiný subjekt. Daň je přenesena prostřednictvím zvýšení ceny“.* (K nepřímým daním se přiřazují daně ze spotřeby, daň z přidané hodnoty a clo; viz příloha č. 3 – Schéma nepřímých daní v daňovém systému ČR).³⁰

Kubátová³¹ k tomuto dělení dodatečně řadí i daně, o kterých se nemluví jako o přímých nebo nepřímých, ale často označovaných jako **nedaňové platby** (pojistné na sociální a zdravotní pojištění, místní poplatky).

Dále Kubátová³² uvádí dělení dle charakteru veličiny, z níž se daň platí:

- a) **Kapitálové** (daně uložené na stavovou veličinu vyjadřující množství, zásobu, stav – př. množství zboží na skladě, stav nemovitého majetku, atp.).

²⁷ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 22 - 23.

²⁸ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 17.

²⁹ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 32.

³⁰ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 36.

³¹ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 19.

³² KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 20.

- b) **Běžné** (objektem může být i toková veličina, vyjadřující přesun – př. produkt, příjem, přidaná hodnota, spotřeba).

Dle vztahu poplatníka k platební schopnosti, Kubátová³³ dále dělí daně na osobní a na „in rem“ (= z lat. „na věc“):

- a) „**Daně osobní** (daně z hlavy) jsou adresné a mají vztah ke konkrétnímu poplatníkovi tím, že zohledňují jeho platební schopnost“. (Např. daně z příjmu FO).
- b) „**Daně 'in rem'** se platí bez ohledu na platební schopnost poplatníka“. (Např. daně spotřební, majetkové, daň z příjmu právnických osob).

Kubátová³⁴ dále uvádí klasifikaci dle vztahu mezi velikostí daně a velikostí daňového základu:

- a) **Daně stanovené** bez vztahu ke zdaňovanému základu (př. daně paušální, daně osobní),
- b) **daně specifické** - stanovené dle množství jednotek daňového základu nebo množství jednotek užitečné vlastnosti v daňovém základu (jednotkové daně např. spotřební, pozemkové),
- c) **daně „ad valorem“** - jsou určeny podle ceny zdaňovaného základu (př. DPH, daň z obratu).

Dělení daní podle daňového určení, tj. podle rozpočtu, do kterého plynou, klasifikuje Kubátová³⁵ takto:

- a) státní,
- b) municipální,
- c) vyšších územněsprávních celků.

Pokud se jedná o vícerozměrné mezinárodní měřítko, které se týká klasifikace daní, nemělo by se zapomínat na institucionální třídění daní, které má funkci srovnávací a řídicí. Vychází ze statistického zpracování údajů o příjmech veřejných rozpočtů. Nejvýznamnější

³³ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 20.

³⁴ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 20.

³⁵ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 20 - 21.

z institucionálních třídění daní jsou OECD, Mezinárodní měnový fond (pro sestavení národních rozpočtů) nebo Statistika národních účtů OSN (pro sledování HDP).³⁶

Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD), která vznikla roku 1960, rozděluje daně do šesti hlavních skupin. Tato organizace, která vznikla za účelem intelektuálně a politicky stimulovat hospodářský růst a mezinárodní spolupráci, předcházela svými podmínkami ke vstupu Evropskou unii. Tato organizace má momentálně 34 členů a úzce spolupracuje s EU³⁷. Jak už bylo zmíněno, ČR do této organizace vstoupila roku 1995 a přijala tak i onu institucionální klasifikaci daní. Dále jsou zmíněné jen hlavní skupiny daní (bez podskupin)³⁸:

1000 Daně z příjmů, zisků a kapitálových výnosů.

2000 Příspěvky na sociální zabezpečení.

3000 Daně z mezd a pracovních sil.

4000 Daně majetkové.

5000 Daně ze zboží a služeb.

6000 Ostatní daně.

³⁶ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 21.

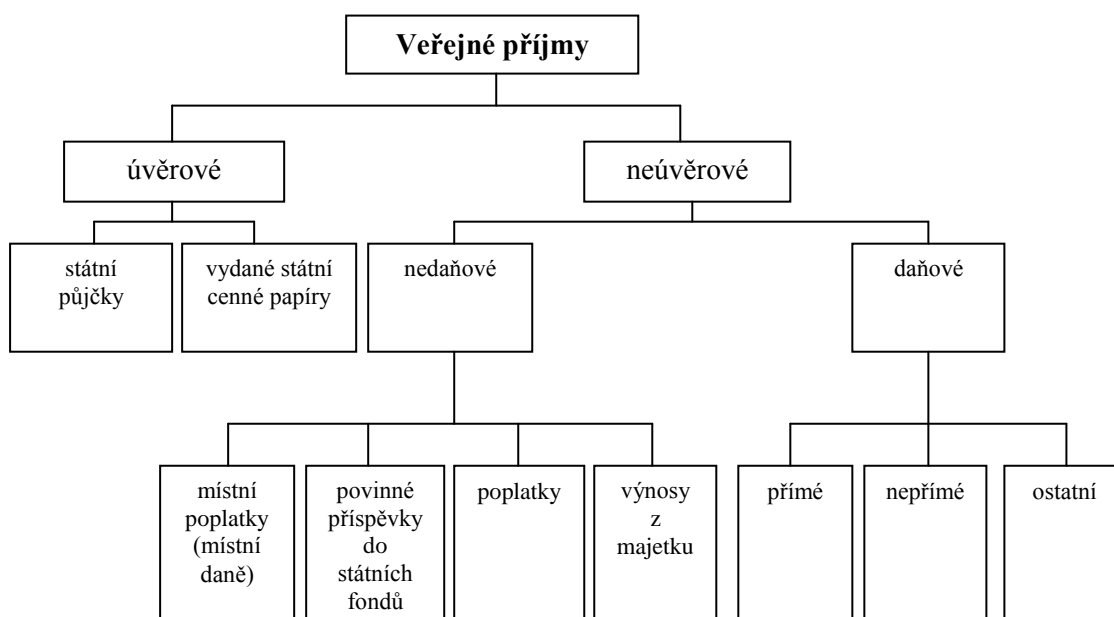
³⁷ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 22.

³⁸ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 22.

1.5 Veřejné příjmy v ČR

Pro peněžní prostředky, které mají zajišťovat státní pokladnu, je nutné, abychom se všichni podíleli na veřejných příjmech. V rámci příjmů veřejných rozpočtů je správné pojednat o významu daní, nicméně daně nejsou jediným druhem veřejných příjmů, a proto je nutné zmínit se i o jiných.

Schéma příjmů veřejných rozpočtů v ČR³⁹

Úvěrové veřejné příjmy jsou takové příjmy, jimiž stát doplňuje chybějící zdroje nebo financuje investiční akce s dlouhodobou celospolečenskou návratností. K těmto příjmům (státní půjčky a státem vydané cenné papíry) je možné přiřadit ještě půjčky obcí a municipalit a jimi vydané cenné papíry.⁴⁰

Neúvěrové veřejné příjmy jsou tedy děleny na nedaňové a daňové. Ovšem, často vzniká otázka, co je možné považovat za daňový příjem.

1. Nedaňové příjmy dělí Vančurová⁴¹ takto (viz Kubátová⁴², Definice daně):

- **Pojistné** na veřejné zdravotní pojištění, pojistné na sociální zabezpečení a příspěvky na sociální politiku zaměstnanosti.

³⁹ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 27.

⁴⁰ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 27.

⁴¹ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 28.

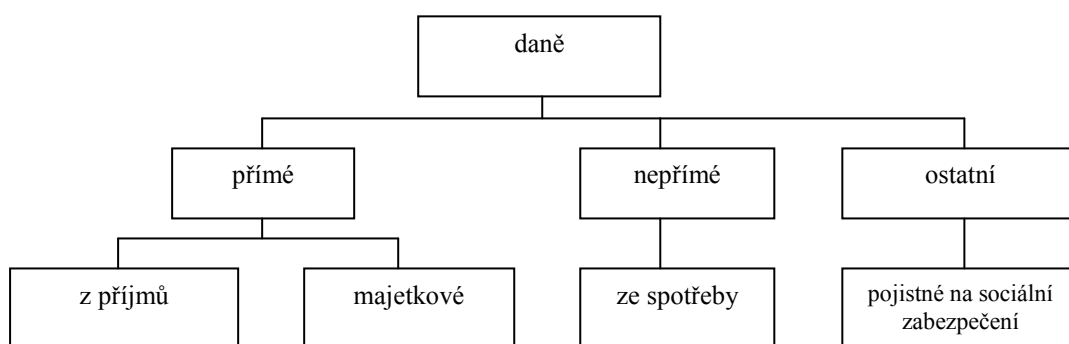
⁴² KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 13 – 14.

- Příspěvky do státních fondů.
- Místní poplatky.
- Poplatky.

2. **Daňové příjmy** nejsou tvořeny jednou daní, ale několika menšími daněmi, které mezi sebou mají vazby. V tomto smyslu se jedná o daňovou soustavu (daňový systém).⁴³

„*Daňovým systémem* obecně rozumíme souhrn všech daní, které se na daném území, zpravidla státním, vybírají“.⁴⁴ Tento systém vlastní více druhů daní z důvodu vyvážení negativních dopadů na ekonomiku, a zároveň z důvodu plnění funkcí v rámci fiskální politiky (viz Funkce daní).⁴⁵

Schéma daňového systému ČR⁴⁶

Požadavky, které jsou kladeny na daně a na dobrý daňový systém, jsou⁴⁷:

- **Daňová spravedlnost** (= placení daní má odpovídat schopnostem a možnostem subjektu platit; platit má ten, kdo má užitek z veřejných služeb).
- **Daňová efektivnost** (= daňový systém by měl co nejméně zasahovat do tržního prostředí v ekonomice, protože uložená daň snižuje užitek toho, kdo ji nese).
- **Právní perfektnost** (= měla by existovat co nejmenší možnost se dani vyhnout, protože jinak by mohl být daňový systém narušen).

⁴³ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 28.

⁴⁴ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 29.

⁴⁵ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 29.

⁴⁶ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 29.

⁴⁷ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 30.

- **Jednoduchost a srozumitelnost** (= subjekty by se měly vyznat v rozsahu svých daňových povinností).
- **Správné ovlivňování chování ekonomických subjektů** (= vytvoření prostředí pro efektivnější využívání fiskální soustavy jako nástroje makroekonomické regulace).

Ačkoli by daňová soustava měla plnit tyto požadavky, stává se, že tyto požadavky jsou mnohdy v rozporu mezi sebou. (Např. pokud má být daňová soustava co nejspravedlivější, těžko se vyhne jednoduchosti, atp.).⁴⁸

⁴⁸ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 30.

2 Dějiny daňových teorií a učení

V této kapitole se nejedná o historii daňové soustavy, ale o prvky a kritéria, díky kterým se daně staly tím, čím jsou dnes. Vlivem filosofických, ekonomických, politických i náboženských směrů a osobností se utvářela teorie, která byla již stručně popsána v minulé kapitole. Proto považuji za důležité se zmínit o těchto směrech, vlivech a osobnostech v následujícím textu.

2.1 Scholastika, finanční jurismus a merkantilismus

V antice se projevuje hledání ideálů v ekonomii i v podobě daní. Ekonomické myšlení v antice, o kterém pojednává Sojka⁴⁹, se projevuje v myšlenkách: Xenofonta, především v díle „Oikonomikos“ (= z řečtiny oikos – dům; nomos – zákon), které pojednává o hospodaření, vedení a správě otrokářského domu; Platóna, který rozvíjel názory na dělbu práce v koncepci ideálního státu; a v neposlední řadě Aristotela, jenž užil pojmu „ekonomika“ = bohatství jako souhrn užitečných věcí, proti pojmu „chrematistika“ = bohatství jako hromadění peněz. Jinými slovy, Aristoteles odsuzuje velký obchod a lichvu, jehož smyslem je obohacování se, a je zastáncem směnného obchodu, který by měl být spravedlivý a nutný. Není překvapením, že Aristotelovy filosofické myšlenky se týkaly i daňové politiky, u které se zabývá otázkou daňové spravedlnosti = schopnost a možnost jedince platit daně (tzv. distributivní spravedlnost)⁵⁰.

Středověká daňová politika se vyvíjí ze dvou škol, **scholastiky a finančního jurismu**⁵¹. Jsou zde kladeny otázky typu, jaké daně jsou spravedlivé, kdo je jejich výběřčím a kolik je spravedlivé vybírat. Aristotelovská spravedlnost se ve scholastice vlivem tzv. „pravd rozumu“ přetváří v „Božskou spravedlnost“. Z ní vychází tzv. „Božské přirozené právo“, které umožňuje panovníkovi vybírat daně. Toto právo prosazoval i **Tomáš Akvinský** (1224 – 1274)⁵², přední představitel scholastiky. Oproti tomu odmítal zdanění příjmů, jelikož práce sama o sobě je dle bible považována za břemeno.

⁴⁹ SOJKA, M. a kol. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: VŠE, 1998, s. 12 – 14.

⁵⁰ KUBÁTOVÁ, K. *Daňová teorie a politika. Díl I.: Daňová teorie*. Praha: VŠE, 1994, s. 8 – 11.

⁵¹ KUBÁTOVÁ, cit. 50, s. 9.

⁵² KUBÁTOVÁ, cit. 50, s. 10.

Na našem území se věnoval daním **Tomáš Štítný ze Štítného** (asi 1333 – 1401)⁵³, který rozvíjel taktéž učení scholastiky. Ve svém díle „Knihy šestery o obecných věcech křesťanských“ žádá, aby daně nebyly pravidelné, a aby k jejich vybírání byl vždy nutný souhlas stavů. Ovšem, jeho nejdůležitějším požadavkem je, aby byli duchovní daňové povinnosti zbaveni, jelikož stojí nad mocí světskou.

Finanční jurismus byl založen na římském právu a scholastické spravedlnosti. V počátcích byl kladen důraz na daně přímé, později na daně spotřební. Představitelem finančního jurismu je **Kašpar Klock** (1583 – 1635)⁵⁴, který vydal spisy o daních a státní pokladně. Působil v Německu, kde také prosazoval sazby tzv. stoupající řadou geometrickou (progrese), tedy povinnost ohlašovat majetek ke zdanění a přímé daně.

V přechodném období (16. – 18. stol.), které nastalo mezi středověkem a novověkem, se prosazoval **merkantilismus a kameralismus**, jak uvádí Kubátová⁵⁵. **Merkantilismus** byl směr ekonomického učení a praktické hospodářské politiky, který souvisel s vývojem obchodu a růstem kapitálu v jižní a západní Evropě. V 15. století se postupně rozpadá feudalismus a vzniká kapitalismus. Za činitel růstu obchodního kapitálu jsou často označovány velké zeměpisné objevy (objevení Ameriky, nová cesta do Indie kolem Afriky)⁵⁶. Projevila se snaha potlačit clo při vývozu a prosadit clo při dovozu. Cílem bylo pochopitelně získat co nejvíce peněz, a o co nejméně peněz přijít, což bylo potvrzeno upřednostňováním nepřímých daní. S tímto počínáním se měnil i charakter státního zřízení, v němž se rozvíjely zbožně – peněžní vztahy. Obchodní buržoazie za podporu jejích zájmů (bezpečnost cest, prodej monopolů, atp.) poskytovala panovníkům politickou a finanční podporu (daně, půjčky). Představiteli merkantilismu jsou Italové (G. Scaruffi), Britové (T. Mun, M. Stafford) a Francouzi (A. Montchrétien, J. B. Colbert)⁵⁷.

Kameralismus se prosadil ve střední Evropě, která byla spíše chudá. Hlavní rysem kameralismu bylo učení o správě státního majetku a učení o státních příjmech. Cílem bylo rozvinout hospodářství země, které spadalo pod vladaře, a proto byl dáván důraz na vladařův blahobyť.

⁵³ KUBÁTOVÁ, cit. 50, s. 10.

⁵⁴ KUBÁTOVÁ, cit. 50, s. 11.

⁵⁵ KUBÁTOVÁ, cit. 50, s. 11.

⁵⁶ SOJKA, cit. 49, str. 20.

⁵⁷ SOJKA, cit. 49, str. 20.

2.2 Klasická ekonomie

První ekonomické ucelené systémy se začaly projevovat v druhé polovině 18. století. Merkantilismus, který upřednostňoval zájmy panovníka a velkých společností, se s vývojem vyspělejších forem hospodaření stal překážkou v ekonomické aktivitě. Ve Francii se začali prosazovat fyziokraté (F. Quenesay) a v Anglii ekonomové (A. Smith, D. Ricardo), kteří jsou uznáváni jako zakladatelé vědy o ekonomii, jak uvádí Kubátová⁵⁸. Svoboda jednotlivce, která se stala rysem liberalismu a individualismu, vystřídala ono „Božské přirozené právo“. Tato svoboda vycházela z **přirozeně právní teorie**, která se mimo jiné vztahovala i na ekonomii (hospodářství má svůj přirozený řád a zákony). Liberalismus použil „**směnnou teorii daňovou**“ (také nazývána „principem prospěchu“) k vyrovnání odporujících si složek, a to přirozených práv člověka s potřebou vybírat daně. Autorem „směnné teorie daňové“ byl **Thomas Hobbes** (1588 – 1697)⁵⁹, anglický filosof a politolog. Tvrdil, že uplatňování přirozených práv člověka vede k „válce všech proti všem“, a proto je zde panovník, který ačkoliv vybírá daně, je schopen zajistit mír.

Z hlediska daňových teorií je důležitá především **anglická klasická škola**⁶⁰, která jako jedna z prvních provedla buržoazně demokratickou revoluci. Současně s tím byla i první zemí, kde došlo k průmyslové revoluci. Hlavním představitelem byl **Adam Smith** (1723 – 1790)⁶¹, skotský filosof a ekonom, který jako základní zdroj ekonomického růstu určil svobodnou lidskou práci, volnou konkurenci a minimální regulaci pohybu na trhu (tzv. „**neviditelná ruka trhu**“). V jeho díle „*Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations I., II.*“ („Pojednání o podstatě a původu bohatství národů I., II.“) z roku 1776, představuje politickou ekonomii a učení. Ačkoli je zastáncem omezení státní moci v ekonomii (přirozený řád), je si vědom její nutnosti ve vnější obraně, v právním řádu a ve veřejných službách, k čemuž panovníkovi poslouží především daně. A. Smith in Kubátová⁶² uvádí proslulé „**čtyři daňové kánony (I. – IV.)**“, jež se prosadily díky svým zásadám spravedlnosti, určitosti, pohodlnosti placení a úspornosti.

⁵⁸ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 29.

⁵⁹ BLECHA, J. a kol. *Filosofický slovník*. 2. vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 171.

⁶⁰ SOJKA, cit. 49, s. 29.

⁶¹ BLECHA, cit. 59, s. 371.

⁶² KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 30.

- I. „*V každém státě by měli poddaní přispívat na výdaje na správu státu tak, aby to co nejlépe odpovídalo jejich možnostem, tj. úměrně důchodu (renta, zisk, mzda), kterého pod ochranou státu požívají*“. (Viz směnná teorie daňová).
- II. „*Daň, kterou má každý jednotlivec platit, by měla být stanovena přesně a nikoliv libovolně. Doba splatnosti, způsob placení a suma, kterou má platit, to vše by mělo být poplatníkovi a komukoliv jinému naprosto jasné*“. (Ochrana poplatníka).
- III. „*Každá daň by se měla vybírat tehdy a takovým způsobem, kdy a jak se to poplatníkovi asi nejlépe hodí*“. (Např. daň z nájemného se platila při placení nájemného, atp.).
- IV. „*Každá daň by měla být promyšlena a propracována tak, aby obyvatelé platili co nejméně nad to, kolik ona daň skutečně přináší do státní pokladny*“.

Dále A. Smith in Kubátová⁶³ specifikuje **4 zdroje neefektivnosti výběru daní**:

- 1) Vyžaduje – li výběr daně práci mnoha úředníků.
- 2) Pokud daň brání podnikání a odrazuje od určitých činností.
- 3) Exekuce mohou postihnout nešťastníky tak, že je ekonomicky zničí. To má za následek, že již nebudou platit daň. Špatně uložená daň je tedy „pokušení, a za to, že podlehne, je poplatník trestán“.
- 4) Vybírání daně, pokud je spojeno s nepříjemnostmi, šikanováním a křivdou, je pro poplatníka totéž, co další náklad.

A. Smith propracoval jako jeden z prvních návrh na daňový systém. Daňovým pluralismem (soustavou daní) se snažil dosáhnout směrnic, které by sloužily hospodářské politice státu.

Smithova teorie je jednou z těch, která se aplikuje i v současnosti. Tedy není pouze historickým faktem, který utvářel dějiny daňových teorií, z nichž je možné vycházet, nýbrž tuto teorii je možné označit za nadčasovou a dodnes užívanou.

David Ricardo (1772 – 1823)⁶⁴ byl následovníkem A. Smithe. Rozpracoval jeho teorie a popsal je v díle „Zásady politické ekonomie a zdanění“ z roku 1817. Vypracoval koncepci tzv. **komparativních nákladů**, kde se věnuje také problematice mezinárodní dělby práce.

Anglický filosof, logik a národohospodář **John Stuart Mill** (1806 – 1873)⁶⁵ obhajoval lidskou svobodu a zastával liberalismus, který podle něho má však respektovat i sociální problémy (práva pracujících, emancipace žen). J. S. Mill prosazoval teorii tří výrobních

⁶³ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 30 – 32.

⁶⁴ SOJKA, cit. 49, s. 29.

⁶⁵ BLECHA, cit. 59, s. 269 – 270.

činitelů (půda, práce, kapitál) a byl prvním moderním zastáncem **principu platební schopnosti** (berní způsobilosti)⁶⁶. Tuto berní způsobilost rozepisuje ve svém díle „Zásady politické ekonomie“. Berní způsobilost vychází z neochoty lidí platit za jiné (chudé), a proto je nutné určit daňovou povinnost – princip rovné oběti (totožná daňová újma, při netotožnosti příjmů). Tento princip je založen na vyšších důchodech, které vycházejí z usilovné práce, a progresivní zdanění by v tomto ohledu bylo nespravedlivé.

Střední Evropa považovala hospodářství za duální systém, kde má veřejný sektor totožné postavení jako sektor soukromý. **K. H. Rau** byl autorem učebnice politické ekonomie v Německu a prezentoval „**organickou teorii národního hospodářství**“⁶⁷ (tzn. jedinci i stát jsou subjekty zvláštního organismu).

Německá historická škola 19. stol. navazovala na kameralisty a byla reprezentována **Adolfem Wagnerem** (1835 – 1917)⁶⁸. A. Wagner se soustředil na růst sociální aktivity státu, kde dle něho uspokojování obecných potřeb státu má přednost před individuálními potřebami („Wagnerův zákon“). Wagner chtěl zavést tzv. „**absolutní povinnost daňovou**“, aby bylo možno financovat stát, který by posléze plnil úlohy sociální politiky. Formuloval **4 skupiny daňových zásad pro státní finanční politiku**⁶⁹:

- I. Zásady finančně – politické (= dostačitelnost, pružnost).
- II. Zásady národohospodářské (= výběr vhodného pramene a druhu daně).
- III. Zásady daňové spravedlnosti (= zrušení feudálních privilegií a rovnoměrnosti, zaručení berní způsobilosti).
- IV. Zásady daňové správy (= určitost, pohodlnost vybírání a nejmenší režie).

Ve Wagnerových zásadách lze spatřit i vliv britských ekonomů, a to především v daňové spravedlnosti. Ovšem, jeho specifčnost pramení z orientace na sociálně slabé, pro kterou byl často hanlivě napadán.

2.3 Neoklasicismus

Marginalistická revoluce koncem 19. století je považována za počátek dnešní ekonomie. Mezi školy, užívající **marginální teorie** (teorie mezního užitku, mezní produktivity a analýzy), patří rakouská a severská (**Wieser, Menger, Sax, Wicksell, Lindahl**),

⁶⁶ KUBÁTOVÁ, cit. 50, s. 12.

⁶⁷ KUBÁTOVÁ, cit. 50, s. 12 - 13.

⁶⁸ KUBÁTOVÁ, cit. 50, s. 13.

⁶⁹ KUBÁTOVÁ, cit. 50, s. 14.

cambridgeská (**Marshall, Jevons, Edgeworth, Pigou**) a lausannská - švýcarská (**Walras, Pareto**)⁷⁰. Klasická škola se orientovala na makroekonomii (ekonomické systémy), **neoklasická škola** se snažila vyplnit mezery, tedy zaměřila se na mikroekonomii (jednotlivé ekonomické subjekty, spotřebitelé, výrobci, atp.).

Předmětem neoklasicismu je: stabilizace a rovnováha trhu, kterých je možno dosáhnout díky teorii subjektivní hodnoty (tzn. orientace na poptávku individuálního spotřebitele); hybná síla hospodářské činnosti, kterou má být péče o blahobyt; a předpoklad, že hospodářství je přírodou daná skutečnost jako existence omezeného množství různých druhů statků.³⁰ „Jednotlivci na základě svých preferencí porovnávají mezní užitek statku s cenou. Tento základní zákon efektivnosti platí jak pro soukromé, tak pro veřejné statky“.⁷¹

V neoklasicismu se objevují poptávkové a nabídkové křivky, a teorie přebytku spotřebitele a přebytku výrobce k analýze daňového přesunu a dopadu. To ukázalo, jak daňové břemeno převyšuje vybranou daň.

Emil Sax (1845 – 1927)⁷² obměnil směnnou teorii daňovou o tzv. „**dvojí hodnocení veřejných statků a nákladů**“. Tato hodnocení vychází z předpokládaného subjektivního hodnocení občana a hodnocení státu, a měla by směřovat ke shodě.

Oproti tomu **Fridrich Wieser** (1851 – 1926)⁷³ byl zastáncem toho, že stát má zajišťovat ochranu a podmínky pro rozvoj výroby.

Cambridgeská škola upozornila na potřebu progresivního zdanění (marginální užitečnost statku klesá s jeho množstvím). Zakladatelem ekonomiky blahobytu byl **A. C. Pigou** (1874 – 1959)⁷⁴, který se snažil o progresivní zdanění rovnoměrnějším rozdělením důchodů (rovná marginální oběť a nejmenší úhrnná oběť). Laicky řečeno tam, kde jsou veřejné náklady vyšší než soukromé, je nutná daň. Snažil se též o „**oznamovací břemeno**“, což v praxi znamená změnu chování poplatníka, ještě před zavedením daně (např. růst cen před zavedením DPH roku 1992 v ČR).

Karel Engliš (1880 – 1961)⁷⁵ byl českým ekonomem a politikem. Mimo jeho funkci ministra financí a guvernéra národní banky, byl také univerzitním profesorem. Ve svém díle „Soustava národního hospodářství“ sepsal vlastní teorii mezního užitku a teleologickou teorii

⁷⁰ SOJKA, cit. 49, s. 47 – 49.

⁷¹ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 32 – 33.

⁷² KUBÁTOVÁ, cit. 50, s. 13.

⁷³ KUBÁTOVÁ, cit. 50, s. 14.

⁷⁴ KUBÁTOVÁ, cit. 50, s. 14.

⁷⁵ BLECHA, cit. 59, s. 104; 401.

(= z řečtiny telos – cíl, účel) národního hospodářství. **Teleologická teorie** je jím definována takto:

„Národní hospodářství je uspořádáno jako hierarchická struktura prostředků a účelů. Každý účel má prostředky svého dosažení a zároveň slouží jako prostředek nadřazeného účelu. Tak je každý účel zároveň prostředkem a naopak. Ústředním účelem národního hospodářství je zlepšení života národa. Pak je hospodářská soustava pořádkem, ve kterém pečuje národ o udržení a zlepšení svého života. Hospodářskou soustavou míníme to, co se označuje jako individualismus, kapitalismus, socialismus, komunismus, solidarismus, atd.“⁷⁶

V rámci teorie mezního užitku vymezuje daně, při jejichž stanovení by měla být snaha o maximalizaci užitku (přírůstek na životě, zdraví a kultuře) a o minimalizaci škody (újma na životě, zdraví a kultuře)⁷⁷. Daně by měly být únosné a měřítkem únosnosti je zrychlení nebo zpomalení produktivity hospodářství.

2.4 Keynesiánská teorie

Velká hospodářská krize (také nazývaná Velká deprese), způsobená propadem akcií na newyorské burze roku 1929, otřásla neoklasickou ekonomikou. Většina ekonomů hledala východisko v omezování výdajů státních pokladen. **John Maynard Keynes** (1883 – 1946)⁷⁸ uvedl novou rozpočtovou teorii, kde považuje rovnováhu v ekonomice, při využití všech faktorů a maximálního produktu, za výjimečný jev. Rovnováha obecně tedy nastane na nižší úrovni produktu, kde výrobní faktory nejsou plně využity, a v momentě, kdy existuje nezaměstnanost. Východisko z krize dle Keynese spočívá v odstranění nežádoucího přetlaku úspor nad investicemi a v monetární (politika „levných peněz“), nebo fiskální politice státu. Monetární politika má za úkol sledovat pokles úrokové míry, což by mělo zvýšit mezní efektivnost kapitálu a poptávku po peněžních investicích.

J. M. Keynes viděl význam v rozpočtových opatřeních, která směřují ke zvýšení poptávky, i ke stimulaci nedostatečné investiční činnosti. Zde je podstatná úloha daní, protože progresivní daně zvyšují sklon ke spotřebě přerozdělením důchodů, což vede ku prospěchu příjemců nižších daní (nižší důchody mají sklon k vyšší spotřebě). Keynesiánská teorie připouští nevyrovnanost státního rozpočtu.

⁷⁶ ENGLIŠ, K. *Hospodářské soustavy*. 2. Vyd. Praha: Věšhrd, 1990, s. 11.

⁷⁷ KUBÁTOVÁ, cit. 50, s. 16.

⁷⁸ SOJKA, cit. 49, s. 117 - 127.

2.5 Neokonzervativismus

Návrat k neoklasické ekonomii (neokonzervativismus)⁷⁹ v 70. letech způsobilo zjištění, že dlouhodobé praktikování keynesiánské teorie vede k inflaci (znehodnocování peněz; postupné zvyšování objemu oběživa vzhledem k množství zboží na trhu; růst cenové hladiny)⁸⁰. Růst, který měl být deficitním státním financováním neustále udržován, se pozastavil a vedl k stagflaci (inflace probíhající v době hospodářské stagnace)⁸¹.

*„Neokonzervativismus prosazuje potlačení přímé státní regulace a orientuje se na fungování samo-regulujících mechanismů trhu. Zdůrazňuje zejména důležitost monetární politiky“.*⁸² Nová daňová teorie se nazývá **„teorie strany nabídky“**, kde se jedná o stimulaci nabídkové stránky ekonomiky. Tato teorie byla prezentována formulí **„ozdravovací daňová politika“**⁸³, která se ujala díky posílení váhy nezdaněných důchodů (snížení daňové kvóty), které by měly být hlavním zdrojem ekonomické expanze. Tzn., že pokud budou sníženy daně, bude zvýšena pracovní aktivita a úspory, a tyto úspory povedou k novým investicím.

Arthur B. Laffer teorii strany nabídky vyjádřil celosvětově známým grafem (tzv. **Lafferovou křivkou** - viz příloha č. 4)⁸⁴, který demonstruje závislost daňového výnosu na daňové sazbě. Laicky řečeno, z grafu je zřetelně poznat, že pokud jsou daně příliš vysoké, mívají svůj účel a stávají se demotivujícími (daňové úniky, demotivace k práci a úsporám, vyšší spotřeba a volný čas).

Současný stav daňových teorií je složen z neokonzervativismu a keynesiánských teorií. Současná společnost daně chápe jako součást ekonomie a přiřazuje jim totožné funkce, které jsou v oblasti veřejných financí (alokační, redistribuční, stabilizační). Kritériem současných kvalitních daní jsou zásady⁸⁵, které vycházejí z kánonů A. Smithe (viz Vančurová⁸⁶, Veřejné příjmy v ČR). Mezi tyto zásady patří:

- Efektivnost,
- pozitivní vliv na ekonomické chování subjektů (daňové stimuly),
- spravedlnost,

⁷⁹ KUBÁTOVÁ, cit. 1, str. 35 – 38.

⁸⁰ KRAUS, J. a kol. *Nový akademický slovník cizích slov*. Dotisk. Praha: Academia, 2007, str. 347.

⁸¹ KRAUS, cit. 80, s. 746.

⁸² KUBÁTOVÁ, cit. 1, str. 36.

⁸³ KUBÁTOVÁ, cit. 1, str. 36.

⁸⁴ KUBÁTOVÁ, cit. 1, str. 37.

⁸⁵ KUBÁTOVÁ, cit. 1, str. 38.

⁸⁶ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 29 – 30.

- správné působení na makroekonomické agregáty,
- právní perfektnost a politická průhlednost.

Daně jsou postaveny na principech prospěchu a platební schopnosti, jak uvádí Kubátová⁸⁷:

- „**Princip prospěchu** chápe daně jako cenu, placenou za veřejný statek“. (př. daň silniční, daň majetková)
- „**Princip platební schopnosti** vychází převážně ze zásady rovné oběti nebo rovné marginální oběti“. (Mezní užitek jedinců.)

Princip nedistorzních daní požaduje, aby daně nezpůsobovaly distorze v cenách statků a výrobních faktorů. Tento princip se prosazuje v angloamerických zemích. V Německu se prosazuje spíše **ekonomika blahobytu** (A. C. Pigou), ve které se stát zaměřuje především na globální sociální hodnotu.⁸⁸

⁸⁷ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 38.

⁸⁸ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 38.

3 Historie daňové soustavy

3.1 Dějinné souvislosti ve vývoji daní

Daňová soustava jako celek je tvořena historickými souvislostmi a vývojem na území dnešní České republiky. Tento vývoj pravděpodobně nemá konce ani v dnešní společnosti a dal by se označit za neustálý proces změn, který se přizpůsobuje danému stavu ekonomiky, hospodářství a vedení státu.

V momentě, kdy začaly existovat územní celky nebo státní útvary, daně byly příjmem pouze pro panovníka.

Daním předcházely formy, které nedanily příjem, ale jednalo se spíše o prodej nehmotného práva vykonávat činnost (využívání určitých přírodních zdrojů, vybírání mýta). Za skutečný původ dnešní daňové soustavy je třeba považovat historické formy zdanění – odvádět plnění z příjmu – tzn. stav, kdy subjekt přestal být nezávislý na svrchované moci, uskutečňoval obchodní transakce, vytvářel ekonomické vztahy, vlastnil, popř. vedl evidenci, a vykazoval příjem. Nejednalo se pouze o peněžní hospodářství, ale plnění vznikala i z hospodářství naturálního, a také se v naturáliích vybírala. Po vzniku ražení mincí, byly tyto naturální daně změněny na povinné poplatky (tzv. daň míru).⁸⁹

Za historicky nejstarší J. Bárta⁹⁰ označuje daň z přidané hodnoty, které předcházelo původní vybírání daně z objemu obchodu při jeho uskutečnění nebo v určený moment, kdy se dalo předpokládat, že k uskutečnění obchodu dojde (např. “vytínání“ z připraveného špalku dřeva na prodej; určení tzv. potravní čáry, při jejímž překročení se platily poplatky z dopravených potravin). Dle J. Bárty⁹¹ předcházely daním z přidané hodnoty spotřební daně, které byly doloženy již z doby Karla Velikého pod souhrnným označením teloneum (clo, Zoll) a bohatě se rozvinuly v rozmachu tržního života měst ve 12. a 13. století. Od 15. do 19. století byly tyto daně známé pod označením akcíza⁹². Kontribuce (přímé daně) se platily z majetku a hrubého výnosu, nepřímé daně (akcízy) se vyvinuly z regálů (tj. privilegia panovníka). Po první světové válce byla akcíza nahrazena daní z obratu. Ta se vybírala v každé fázi výroby (ten, kdo přidal hodnotu, musel zaplatit). A tak daň z obratu nahradila daň z přidané hodnoty.

⁸⁹ BÁRTA, J. *Právní úprava zdanění příjmů*. Brno: Komora daňových poradců ČR, 1996, s. 6.

⁹⁰ BÁRTA, cit. 89, s. 6.

⁹¹ BÁRTA, cit. 89, s. 7.

⁹² BÁRTA, cit. 89, s. 7.

Její princip spočívá ve vyšší sazbě s možností odpočtu daně zaplacené na vstupu (už jen neodvádím, ale také si nárokuji např. za nákup materiálu). To vypovídá o tom, jak historicky nahodilý je systém plateb státu - jednoznačně pragmatický vývoj.

J. Bárta⁹³ ve své publikaci také poukazuje na to, že zpoplatnění osob nepochází od státu, ale od katolické církve ve formě desátků (z lat. decimae). Desátky byly převzaty od Židů z doby starozákonní [Gn 28,22]. Jednalo se o kultovní dávku z roční úrody. Katolická církev vychází z představy, že obec věřících zabezpečuje životní potřeby svého faráře [Mt 23,23; L 11,42; 18,12]. Ve smyslu desátkové povinnosti lze vidět základy myšlenky zdanění příjmu. J. Bárta⁹⁴ uvádí, že první zavedla povinnost odvádět desátky, jako církevně-právní povinnost, synoda v Maconu (r. 595). Předmětem práva, sankcionovaného státem, se desátky staly už v době karolinské renesance (Karel Veliký). Stát přešel od systému vrchnostenských kostelů na systém farní. Zaváděl a sankcionoval povinnost platit desátky ve prospěch farnosti. Nejednalo se o všeobecnou daňovou povinnost v dnešním slova smyslu, ale desátková povinnost byla spojována jako věčné břemeno s určitými statky. Desátky se vybíraly v naturáliích a peněžní podoba, která se objevila v pozdějším středověku, byla chápána jako náhrada za skutečný desátek. Desátky byly zrušeny při revoluci v Rakouském císařství (r. 1848 – 1849), spolu s nařízením o zrušení roboty za výkup (Ferdinand I.) a s odebráním břemena z pozemků (František Josef I.).

Ve starověku a raném středověku dochází ke splynutí financí pro panovníka a pro stát. K rozdělování financí dochází postupně spolu s rozdělováním funkce a potřeb státu, které závisí na hospodářsko-politickém vývoji, jak uvádí Kubátová⁹⁵.

V antice se dokládá existence daní přímých i nepřímých, avšak funkce státu byla prováděna bezplatně (vojenská služba, správa státu). Hlavním zdrojem byly naturální příjmy a cennosti z válek. Daně v tomto období byly tedy spíše nepravidelné, až dobrovolné.

Daně v raném středověku sloužily spíše k financování šlechty a jejích mocenských záležitostí. Daně nebyly všeobecné, ale zdanění se týkalo obyvatel nižších stavů, kam právě nepatřila šlechta a duchovní.

Po roce 1848, jak bylo zmíněno výše, byla zrušena feudální moc. Z východních zemí se prosadil liberalismus (viz historie daňových teorií). V politice a ekonomii se razila formule

⁹³ BÁRTA, cit. 89, s. 8.

⁹⁴ BÁRTA, cit. 89, s. 8.

⁹⁵ KUBÁTOVÁ, cit. 50, str. 5.

„laissez-faire“ (přeloženo jako „nechte nás být“ nebo „nechte nás konat“). Tato formule měla prosadit novodobé zásady zdanění, které měly za cíl všeobecnost v placení daní a zákonnost. Cílem se stalo krytí výdajů státu (správa, obrana, právo, i sociální činnost) a vyrovnaní státního rozpočtu.

Meziválečné období I. a II. světové války přispělo k růstu daňových kvót (podíl vybraných daní na HDP), což mělo za následek zvyšování státních rozpočtů. Jednalo se nejen o financování obou válek, ale i o růst byrokracie, růst nerentabilních státních sektorů, růst výdajů ve školství a kultuře.⁹⁶

V poválečném období se vyvíjely různé daňové systémy (např. pro Evropské společenství – podoba dnešní EU – je zaváděna daň z přidané hodnoty).⁹⁷

Povinnost přímé daně placené státu se v Evropě objevila na začátku novověku a byla spojena s nemovitostmi. Měla charakter daně výnosové a sazba byla určena z ceny pozemků a staveb. V návaznosti na tyto daně byly zavedeny i daně řemeslnické a tzv. daň z hlavy, to především kvůli osobám nevlastnícím nemovitosti, jak uvádí J. Bárta⁹⁸.

Přímá daň se postupně zaváděla na různých místech světa. Např. v Británii byla zavedena r. 1799, v Prusku r. 1820. V USA Kongres zavedl vybírat daň z příjmů celkem dvakrát, a to v průběhu občanské války (tzv. daň mimořádná) a v r. 1913 daň z příjmů pocházející z jakéhokoli zdroje.⁹⁹

Zmíněné historické souvislosti slouží k orientaci ve vývoji jednotlivých forem daní, k jejich naplněné, nenaplněné a pozměněné funkci, a k postupnému propojování jednotlivých odvětví daní, které by bylo možné označit za nepřímý vznik daňové soustavy.

3.2 Daňová soustava před rozdělením ČSFR

V této kapitole dochází ke zřetelnému formování základů dnešní daňové soustavy a jejích subjektů v ČR. Převrat, který nastal v ČSSR v 90. letech minulého století, se projevil ve všech možných sférách, a ani daně tedy nejsou výjimkou.

Před rokem 1993 byl uplatňován daňový systém, který vycházel z daňové reformy z r. 1953. Během čtyřiceti let docházelo k nepatrným úpravám, ale o nepřehlédnutelných nedostacích

⁹⁶ KUBÁTOVÁ, cit. 50, s. 5.

⁹⁷ KUBÁTOVÁ, cit. 50, s. 6.

⁹⁸ BÁRTA, cit. 89, s. 8.

⁹⁹ BÁRTA, cit. 89, s. 8.

se začalo veřejně diskutovat až po roce 1989, kdy stávající daňový systém prakticky znemožňoval soukromé podnikání, stal se neschůdným pro přechod k tržnímu hospodářství a k realizaci procesu privatizace. To vše mělo příčinu v jednolitých socialistických podnicích, při jejichž funkci chyběla motivace k tržním transakcím, ale i k daňovým únikům.¹⁰⁰

Tzv. **odvodová soustava daňová**, v období mezi rokem 1990 – 1992, je definována jako: „*Specifická soustava vztahů, organizací a obyvatelstva ke státnímu rozpočtu vytvořená v podmínkách centrálního plánovitého řízení ekonomiky i ostatních oblastí společenského života a jemu přizpůsobená*“.¹⁰¹

Návrh nové daňové soustavy byl schválen vládou ČSFR v polovině roku 1990. J. Klak¹⁰² uvádí, že důvodem realizace nové daňové soustavy nebyl pouze vznik nových podnikatelských subjektů (právnícké a fyzické osoby), ale především začlenění ČSFR do procesu integrace evropských států.

J. Klak ve své příloze č. 1¹⁰³ dokládá přehled legislativních norem k nové daňové soustavě:

Zákony federálního shromáždění:

Ústavní zákon č. 211/1992 Sb., jímž se mění a doplňuje zákon o ČS. Federaci.

Zákon č. 212/1992 Sb., o soustavě daní.

Zákon č. 213/1992 Sb., o spotřebních daních.

Zákon č. 222/1992 Sb., o dani z přidané hodnoty.

Zákon č. 286/1992 Sb., o daních z příjmů.

Zákony České národní rady:

Zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků.

Zákon č. 338/1992 Sb., o dani z nemovitostí.

Zákon č. 339/1992 Sb., o dani silniční.

Zákon č. 357/1992 Sb., o dani dědické, darovací a dani z převodů nemovitostí.

¹⁰⁰ KLAK, J. *Nová daňová soustava*. Opava, Hronov: Nakladatelství LORS ve spolupráci s Nakladatelstvím OPTYS, 1992, s. 5.

¹⁰¹ ŠOUREK, S., TUREK, K., BĚHAN, P. *Nová daňová soustava od 1. 1. 1993*. Praha: Prospektrum, 1993, s. 7.

¹⁰² KLAK, cit. 100, s. 5.

¹⁰³ KLAK, cit. 100, s. 73.

Zákony Slovenské národní rady:

Zákon č. 317/1992 Sb., o dani z nemovitostí.

Zákon č. 318/1992 Sb., o dani dědické, darovací a dani z převodů nemovitostí.

Zákon č. 319/1992 Sb., o dani silniční.

Šourek, Turek a Běhan¹⁰⁴ uvádějí v této odvodové daňové soustavě (platné do konce roku 1992) působení těchto odvodů a daní:

- a) **Ve vztahu k organizacím (podnikatelským subjektům):** Odvody do státního rozpočtu (především odvody ze zisku a z objemu mezd), daň důchodová, daň zemědělská.
- **Důchodové dani** podléhaly podniky, jejichž zakladatelem byl obecní úřad, dále pak družstva, zájmová sdružení občanů, podnikatelé (zapsaní do podnikového rejstříku) a podniky se zahraniční majetkovou účastí. Sazba důchodové daně byla 20 % ze zisku do 200 tis. Kčs a 55 % ze zisku, který přesahoval 200 tis. Kčs. Tyto podniky platily též daň z objemu mezd ve výši 50 % ze základu mezd.
Zemědělská daň zahrnovala daň z pozemků (3 000 Kčs z 1 hektaru půdy), daň z objemu mezd (50 % ze základu) a daň ze zisku (50 % ze základu).
- **Státní podniky, akciové společnosti, banky, jiné peněžní ústavy a podniky zahraničního obchodu** podléhaly odvodům ze zisku – 55 % daňového základu, odvodům z objemu mezd – 50 % a odvodům z odpisů základních prostředků (dnes hmotného investičního majetku).
- b) **Ve vztahu k obyvatelstvu:** Daň ze mzdy, daň z literární a umělecké činnosti, daň z příjmů obyvatelstva.
- **Daň ze mzdy** platili zaměstnanci ze své výplaty. Daň byla vcelku progresivní od 10 % do 20 %. 20ti procentní hranice byla maximální a byla stanovena u příjmu, který byl vyšší jak 2 400 Kčs. Sazby platily pro základní skupinu poplatníků, vyživující dvě osoby. Avšak poplatníkům, kteří vyživovali méně osob, se základní daň zvyšovala až o 60 % (podle toho zda šlo o muže nebo ženu a také podle věku). Konkrétně bylo stanoveno, že osoby starší 25ti let, které nemají děti a vydělávají více než 560 Kčs měsíčně, jsou povinni platit zvýšenou daň. Lidově byla tato daň nazývána „oslovská“.

¹⁰⁴ ŠOUREK, TUREK., BĚHAN, cit. 101, str. 7.

Naopak, vyživoval-li poplatník více než dvě osoby, daň se snižovala až o 70 %. Pokud vyživovali rozvedení, vdovy a vdovci nebo svobodné matky alespoň jedno dítě, pro účely stanovení daně se jim počítala jedna osoba navíc. U manželů zákon automaticky předpokládal, že slevu na dani čerpá otec a matka v těchto případech přiřadil paušálně jednu vyživovanou osobu. Okresní finanční správa však na požádání mohla udělat výjimky (uvádím proto, že po r. 1993 je na poplatníkovi, jak se rozhodne). Zákon zvýhodňoval i osoby zdravotně postižené. Pokud byl poplatník invalidní nebo vyživoval invalidní osobu, počítala se pro účely stanovení daně v případě částečné invalidity jedna osoba a v případě plné invalidity dvě vyživované osoby. Jedna osoba se počítala také vdovám po odbojářích nebo po obětech války. Všechny tyto úlevy však bylo možné čerpat v případě, kdy mzdový základ nepřesáhl částku 2 400 Kčs. Vyživované osoby mohly vydělávat: vdovy a rodiče po odbojářích max. 880 Kč, žáci a studenti max. 780 Kčs, ostatní vyživované osoby max. 690 Kčs. Odměna do výše 2 000 Kčs se nedanila při udělení Rudých praporů, standardů vlády, při udělení čestných titulů „Nejlepší, Zasloužilý, Vzorný - pracovník ministerstva, podniku, oboru“, a při příležitosti udělení odznaku III. Stupně BSP (Brigáda socialistické práce), čestné medaile „Za zásluhy“, „Za dlouholetou aktivní práci v ROH (Revoluční odborové hnutí)“, atd.

- **Daň z příjmů obyvatelstva** odváděli všichni, kteří provozovali soukromou podnikatelskou činnost. Daň byla klouzavě progresivní. Ze základu 60 tis. Kčs se odvádělo 15 %. Ze základu nad 108 tis. Kčs 53 %.
- **Daň z příjmů z literární a umělecké činnosti** platili občané, kteří vykonávali tzv. svobodné povolání. Sazba byla rovněž klouzavě progresivní. Z drobných honorářů (do 20 tis. Kčs) se srážela daň paušální sazbou 3 %.

c) **Daň domovní** platil každý, kdo měl rodinný domek. Počítala se podle výměry zastavěné plochy. Za 1m² se platilo od 5 do 7,50 Kčs.

d) **Nepřímá daň:** Daň z obrátu.

- **Daň z obrátu** vyjadřovala rozdíl mezi koncovou cenou zboží - maloobchodní cenou - a cenou za výrobu zboží, uvedení zboží do prodeje (u dovezeného zboží clo a dovozní přírážku) - velkoobchodní cenou. Sazba tedy vycházela z prodejní ceny a zajišťovala rovnováhu mezi nabídkou a poptávkou. Potřebnost jednotlivých druhů zboží nebyla

určována trhem, ale centrálním plánováním. Proto např. u zboží, které bylo nezbytné k naplňování sociálních potřeb občanů – u potravin, nákladů na bydlení, dětského zboží - byla uvalena tzv. „záporná daň z obrátu“ (dotace státu). V r. 1990 - 1992 proběhla výrazná redukce roztržičnosti daně a minusové sazby byly nahrazeny sazbou nulovou.

e) Poplatky:

- **Správní, soudní a notářské** včetně např. poplatků z dědictví, darování a z převodu nemovitostí.
- **Místní poplatky** byly prováděny výběrem od občanů a organizací do rozpočtu obcí. Např. poplatky ze vstupného, přechodného ubytování, ze psů, z nájemného nebo také z lázeňských pobytů.

I zde existovala a dosud platí určitá výhoda/ neplacení pro zdravotně postižené občany, zejména pokud jsou držiteli průkazek II. a III. stupně.

Výsledná soustava daní byla bezpochyby produktem předešlého administrativně direktivního způsobu řízení, který přešel do centrálně plánovaného řízení. Značná deformace všeobecné charakteristiky daní a jejich funkce byla zaznamenána v daňových (odvodových) zákonech (viz zákony federálního shromáždění, str. 37), i v jiných částech právního řádu.¹⁰⁵

3.3 Nová daňová soustava po rozdělení ČSFR

Vládou ČSFR byla nová daňová soustava odsouhlasena již roku 1990 s tím, že vejde v platnost roku 1993. Není pochyb o tom, že termín byl šibeniční, když se vezme v úvahu převrat celého daňového systému a s ním spojená reforma. Především šlo o takové zásahy, aby daně splnily svou funkci nejen sociální a státní, ale také mezinárodní (přiblížení se evropským demokratickým státům). Poté nastává onen okamžik, kdy dochází k rozdělení ČSFR na Českou a Slovenskou republiku. V totožném datu, kdy vchází v platnost i nová daňová soustava, tj. 1. 1. 1993, která byla původně sestavena pro jeden stát. Podstatné je na tom to, že zákony Federálního shromáždění, které byly sestaveny samostatně od České a Slovenské národní rady, mohly vejít v platnost. Laicky řečeno, každý stát si z nové daňové soustavy vzal to, co potřeboval a upravil pozdějšími právními předpisy.

¹⁰⁵ ŠOUREK, TUREK, BĚHAN, cit. 101, str. 7 – 16.

Soustavu daní v České republice tvoří od 1. 1. 1993 tyto daně, které jsou uvedeny v zákoně č. **212/1992 Sb.**, o soustavě daní, ve znění pozdějšího zákona č. **302/1993 Sb.** (dále jen Z 212/92):

- Daň z přidané hodnoty včetně daně při dovozu.
- Daně spotřební (daň z uhlovodíkových paliv a maziv, daň z lihu a lihovin, piva a vína, daň z tabáku a tabákových výrobků).
- Daně z příjmů (fyzických a právnických osob).
- Daň z nemovitostí.
- Daň silniční.
- Daň dědická, darovací a z převodu nemovitostí.
- Daň k ochraně životního prostředí.

Šourek, Turek a Běhan¹⁰⁶ uvádějí, že s novou daňovou soustavou je i nově zavedeno sociální a zdravotní pojištění, a s nimi placené pojistné zaměstnavateli i zaměstnanci, popř. osobami samostatně výdělečně činnými.

Daně z příjmu fyzických a právnických osob jsou označeny jako daně přímé. Daň z nemovitostí, daň z převodu nemovitostí, daň silniční, dědická a darovací, jsou nazývány daněmi majetkovými. Mezi daně nepřímé patří daň z přidané hodnoty, včetně daně při dovozu a daň spotřební.¹⁰⁷

Mimo jiné, vysvětlení k § 1 Z 212/92 je vymezením celé daňové soustavy a jejích částí. Především šlo o to, aby vzniku nové daně, než jak stanovil tento zákon, předcházela doplněk nebo změna zákona pro ustanovení zcela nového, a to zákonodárným procesem. To odpovídalo podmínkám federace, která usilovala o udržení jednotné daňové soustavy. Po rozdělení ČSFR si tento zákon udržel význam, tzn., že zákonodárny sbor byl povinen nejprve přezkoumat, zda nebude narušena soudržnost a vnitřní pospolitost daňové soustavy tak, že pokud bude pozměněna určitá daň, musí být zachována její funkce a význam.¹⁰⁸

Zákon o soustavě daní vychází z tehdejšího ústavního rozdělení kompetencí státních orgánů (§ 2 Z 212/92)¹⁰⁹:

¹⁰⁶ ŠOUREK, TUREK, BĚHAN, cit. 101, s. 13.

¹⁰⁷ ŠOUREK, TUREK, BĚHAN, cit. 101, s. 13.

¹⁰⁸ ŠOUREK, TUREK, BĚHAN, cit. 101, s. 357.

¹⁰⁹ ŠOUREK, TUREK, BĚHAN, cit. 101, s. 358.

- Do pravomoci Federálního shromáždění svěřuje zákonnou úpravu daně z přidané hodnoty, daně spotřební a daní z příjmů;
- v kompetenci zákonodárných sborů republik je daňová legislativa a zbývající druhy daní;
- správa všech daní spadá do kompetence orgánů republik, (výjimku tvoří správa daní spojených s dovozem zboží a správa silniční daně u přepravců se sídlem v zahraničí – tu provádí celní orgány).

Tento paragraf byl rozhodující za činnosti federace. Po rozdělení ČSFR, ztrácí původní ustanovení význam. Všechny kompetence přecházejí na republiky.

Legislativní normou pro správu daní je zákon ČNR č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějšího zákona ČNR č. 35/1993¹¹⁰. Jde o faktickou stránku, v níž se jedná o registraci daňových plátců, daňových přiznání, způsob placení daní, sankce za porušení daňových povinností, jednání správců daní, plátců a poplatníků. Součástí je i legalizace povinnosti pro fyzické a právnické osoby přiznat k 1. 1. 1993 hodnotu majetku, kterou vlastní. Tento zákon těsně souvisí se zákonem č. 531/1991 Sb., o územních finančních orgánech (finanční ředitelství a finanční úřady), jak uvádí Šourek, Turek a Běhan¹¹¹.

Nová daňová soustava také počítala s tím, jak už bylo zmíněno výše, že dojde k oddělení pojistného na sociální pojištění od daňových povinností. Za tímto účelem měly vzniknout, v kompetenci federace a republik, tři základní pojišťovací fondy¹¹²: Fond sociálního pojištění, fond zdravotního pojištění a fond zaměstnanosti. Vznikem těchto fondů došlo k jasnému vymezení zákona o daních z příjmů.

¹¹⁰ ŠOUREK, TUREK, BĚHAN, cit. 101, s. 13.

¹¹¹ ŠOUREK, TUREK, BĚHAN, cit. 101, s. 13.

¹¹² ŠOUREK, TUREK, BĚHAN, cit. 101, s. 13.

4 Daně z příjmů a jejich reformy od roku 1993

Tato kapitola má za úkol představit daně z příjmů, které jsou součástí daňové soustavy od roku 1993. Daně z příjmů, které se týkají každého z nás, jsou zde podrobně rozebrány spolu se změnami, které se prováděly i v průběhu posledních let.

Daň placená z příjmů je jednou z hlavních částí přísunu financí do státního rozpočtu. Jejím základním rysem je bezprostřední vazba daňové povinnosti na příjem. Je nejobecnější daňovou povinností a jako taková je i pro daňový subjekt nejvíce nevyhnutelná. Od 1. 1. 1993 **Zákon o Daních z příjmů (č. 586/1992 Sb., dále jen Z 586/92)** nahrazuje Daň z příjmu obyvatelstva, Daň z příjmů literární a umělecké činnosti, Daň ze mzdy a Důchodovou daň z let minulých (před rokem 1993). Tento zákon je sestaven ze šesti částí:

- Část první – daň z příjmů fyzických osob.
- Část druhá – daň z příjmů právnických osob.
- Část třetí – společná ustanovení.
- Část čtvrtá – zvláštní ustanovení pro vybírání daně z příjmů.
- Část pátá – pravomoci MF.
- Část šestá – přechodná a závěrečná ustanovení.

Následující kapitoly se budou věnovat především první a druhé části.

§ 1 tohoto zákona upravuje:

- a) daň z příjmů fyzických osob,
- b) daň z příjmů právnických osob.

4.1 Daň z příjmu fyzických osob

Nyní bude podrobněji rozebrán zákon o dani z příjmu fyzických osob (§ 2 - 16, Z 586/92 Sb., ve znění pozdějších předpisů), který je páteří všech následujících kapitol, neboť má dopad a vliv na různé sociální skupiny (důchodci, studenti, osoby na mateřské dovolené, živnostníci, zaměstnanci, atd.), které se řadí pod fyzické osoby.

§ 2 Z 586/92 určuje, že poplatníci daně z příjmu fyzických osob jsou všechny fyzické osoby, které mají na území ČR bydliště nebo se zde obvykle zdržují (alespoň 183 dní v příslušném kalendářním roce). Poplatníci do svých příjmů zahrnují jak příjmy z ČR, tak i z ciziny (daňoví rezidenti). Poplatníky jsou i cizinci, kteří se na území ČR nezdržují, ale pobírají z činností na našem území příjmy. Některé příjmy (podle smluv o zamezení dvojího zdanění) musí zdanit v ČR (daňoví nerezidenti). Daň je pak v jejich zemi započítána.

Jednotlivé druhy příjmů jsou:

- **Příjmy ze závislé činnosti a funkční požitky (§ 6).**

Jedná se o příjmy z pracovněprávního, služebního nebo členského poměru – fyzické osoby (poplatníka), která respektuje při výkonu práce pokyny zaměstnavatele (plátce).

Funkční požitky představují platy členů vlád, poslanců, zákonodárných sborů a odměny za výkon funkce v orgánech obcí.

- **Příjmy z podnikání a jiné samostatné výdělečné činnosti (§ 7).**

Jde především o příjmy fyzických osob ze zemědělské výroby, lesního a vodního hospodářství, příjmy ze živností, příjmy plynoucí z poskytnutí práv k duševnímu vlastnictví (autorská práva), příjmy z výkonu nezávislého povolání (př. sportovci) a příjmy z jiného podnikání podle zvláštních předpisů (př. lékaři, daňoví poradci).

- **Příjmy z kapitálového majetku (§ 8).**

Pod tyto příjmy patří výnosy z cenných papírů a úroky z vkladů na běžných účtech.

- **Příjmy z pronájmů (§ 9).**

Jedná se například o příjmy z pronájmu nemovitostí, ale i sportovních zařízení, aut nebo i psů.

- **Ostatní příjmy (§ 10).**

Takovéto příjmy jsou nahodilé, např. prodej nemovitosti, zděděná autorská práva, atp.

Obecně je základem daně částka, o kterou příjmy přesahují výdaje prokazatelně vynaložené k jejich dosažení, zajištění a udržení. Z 586/92 nám umožňuje u všech příjmů z podnikání a z jiné samostatné výdělečné činnosti základ daně rozdělit dle spoluvlastnických podílů (výpočet příjmů spoluvlastníka, § 11). Např. sourozenci pronajímají zděděnou nemovitost, každý z nich bude danit příjem ze spoluvlastnického podílu.

Při společném podnikání na základě smlouvy o sdružení může být základ daně rozdělen mezi účastníky sdružení (§ 12). Např. kolegové se rozhodnou pro společné podnikání, příjmy a výdaje budou dělit na polovinu, avšak jejich dohoda musí být podložena smlouvou.

Dále základ daně můžeme rozdělit mezi spolupracující osoby (§ 13). Jedná se o spolupráci osob žijících v domácnosti s poplatníkem.

Až do roku **2007** šlo u zemědělské výroby, lesního a vodního hospodářství, u restaurátorů a umělců rozdělit příjmy, pokud byly výsledkem několikaleté činnosti poplatníka na více

zdaňovacích období (§ 14). Od roku **2008**, kdy je základ daně zdaňován jednotnou sazbou (**15 %**), ztratil § 14 smysl a byl zrušen. Do roku **2007** byla sazba daně progresivní (§ 16).

Výše zmíněné paragrafy, které jsou stručně uvedeny a vysvětleny, jsou cestou dopracování se k základu daně. Jejich uvedení je nezbytné k vysvětlení následujících paragrafů, které nelze vysvětlit stručně, jelikož v průběhu let podstoupily nejvíce změn.

Tzv. **nezdanitelná část daně (§ 15)** je velmi vítána, jelikož ze základu daně (zdanitelné příjmy po odpočtu zákonem uznávaných výdajů) se odečítá nezdanitelná část daně a posléze je daň počítána. Tento paragraf lze uplatnit u základu daně ze všech příjmů (ze závislé činnosti, z podnikání, z pronájmu, aj.).

Vývoj § 15 probíhal:

V roce **1993** si mohl poplatník odečíst 20 400 Kč, pokud byl poplatník držitel průkazu ZTP/P, pak částka byla 36 000 Kč. Tato nezdanitelná část daně se nevztahovala na starobního důchodce, pokud jeho starobní důchod převyšoval 24 000 Kč za rok.

Za jedno vyživované dítě, jednalo – li se o dítě, které bylo držitelem průkazu ZTP/P, se zvýšila nezdanitelná část na dvojnásobek. Za vyživované dítě se považuje nezletilé dítě a dítě až do dovršení věku 26ti let pokud studuje, anebo z důvodu dlouhodobého nepříznivého zdravotního stavu nemůže vykonávat výdělečnou činnost.

12 000 Kč ročně bylo možné si odečíst i na manžela nebo manželku žijící s poplatníkem ve společné domácnosti, pokud neměl/a vyšší příjem vyšší než 24 000 Kč za rok. O dvojnásobek bylo možné si zvýšit nezdanitelnou část daně na partnera, pokud byl držitelem průkazu ZTP/P. Do příjmů, které nepřesahovaly 24 000 Kč, se nepočítalo zvýšení důchodu pro bezmocnost, dávky sociální péče a u studentů stipendium.

Poplatník, který byl částečně invalidní a nepobíral starobní důchod, si mohl základ daně snížit o 6 000 Kč. O 12 000 Kč si mohl základ daně snížit poplatník plně invalidní (dnešní invalidita III. stupně).

Poplatník, který se soustavně připravoval na budoucí povolání (student nebo učeň), mohl až do 26ti let uplatnit 6 000 Kč nezdanitelné části ze základu daně.

Pokud šlo o cizince, který platil daň pouze z příjmů získaných na území ČR, mohl uplatnit nezdanitelnou část na poplatníka, tj. 20 400 Kč.

Nezdanitelná část daně 20 400 Kč na poplatníka se odečetla vždy celá jednou ročně i tehdy, podnikal – li např. pouze měsíc. Ostatní nezdanitelné části daně se odečítaly ve výši jedné

dvanáctiny za každý kalendářní měsíc, pokud byly na jeho počátku podmínky pro uplatnění nároku na snížení základu daně splněny. U dětí se započítával měsíc, ve kterém se dítě narodilo nebo začala soustavná příprava zletilého na budoucí povolání (studium).

Tyto výše uvedené nezdánitelné části daně jmenoval § 15 od roku 1993 a každým rokem se některé nezdánitelné části zvyšovaly. Nezdanitelná část základu daně pro poplatníka byla např.:

- v r. **1993** 20 400 Kč;
- v r. **1994** 21 600 Kč;
- v r. **1995** 24 000 Kč;
- v r. **1996** 26 400 Kč atp., až do roku **2005**, kdy byla nezdanitelná část základu daně pro poplatníka 38 040 Kč.

V roce **2006** tato nezdanitelná část základu daně (38 040 Kč) byla zrušena a nahrazena snížením vypočtené daně o částku 7 200 Kč za rok.

Poplatník (fyzická osoba) mohl a dodnes může odečíst od základu daně hodnotu darů poskytnutých obcím a podnikům (právníckým osobám), které se zabývají vědou a kulturou, a které provádějí obecně prospěšnou činnost. Muže si též odečíst hodnotu darů, které poskytne podnikatelům (fyzickým osobám), ale pouze těm, kteří provozují školská a zdravotnická zařízení a zařízení na ochranu opuštěných zvířat a ohrožených druhů zvířat (např. zvěrolékaři, útulky). Dar musí činit nejméně 1 000 Kč, ale maximálně lze odečíst 10 % ze základu daně.

Dle novely zákona č. **316/ 1996 Sb.**, o daních z příjmů, lze od roku **1997** jako dar na zdravotnické účely uznat odběr krve částkou 2 000 Kč.

Novela zákona č. **340/2000 Sb.**, o daních z příjmů, ustanovila i dary, které poplatník může věnovat politickým stranám a politickým hnutím na jejich činnost.

Dále novela zákona vydaná v roce **2003** ustanovila, že si mohl poplatník odečíst dar na následky živelné pohromy, ke kterým došlo na území ČR. Příčinou této novely byly velké povodně, které se odehrály v srpnu roku 2002.

V roce **1998** vešla v platnost novela zákona č. **210/ 1997 Sb.**, o daních z příjmů, kde byla a je uzákoněna nová nezdanitelná část základu daně, a to částka, která se rovná úrokům z hypotečního úvěru, který poplatník použil na financování bytových potřeb. Podmínkou pro využití této nezdanitelné části je, že poplatník musí předmět bytové potřeby vlastnit (v

katastru nemovitostí musí být zapsán jako vlastník). Částka, o kterou se základ daně snižuje, nesmí překročit 300 000 Kč.

Díky novele zákona **č. 170/1999 Sb.**, o daních z příjmu, byly a jsou uzákoněny další nezdaniitelné části daně. Jsou to dávky na penzijní připojištění se státním příspěvkem dle smlouvy o penzijním připojištění se státním příspěvkem, uzavřené mezi poplatníkem a penzijním fondem. Maximální částka, kterou si může poplatník odečíst, je 12 000 Kč. Pokud však spoří pouze 6 000 Kč, nemůže si odečíst nic, protože do výše této částky přispívá stát ročně státním příspěvkem.

Novela zákona **č. 792/2001 Sb.**, o daních z příjmů, opět zařadila novou nezdaniitelnou část základu daně. Jde o pojistné, zaplacené poplatníkem na soukromé životní pojištění. Maximální částka, kterou lze ve zdanitelném období odečíst, je 12 000 Kč. Podmínkou je, že výplata úspor na životním pojištění je až po 5ti letech uzavřené smlouvy a poplatník v roce výplaty dosáhne 60ti let.

Další novou nezdaniitelnou částí v roce **2004** se staly zaplacené členské příspěvky odborové organizaci, která podle stanov obsahuje hospodářské zájmy zaměstnanců (členů). Lze odečíst částku 1,5 % do výše zdanitelných příjmů dle § 6 (mzdy). Maximálně však lze odečíst částku do výše 3 000 Kč za zdaňovací období.

V roce 2004 bylo naposledy možno použít nezdaniitelnou část daně na vyživované dítě, které žilo s poplatníkem v domácnosti. Částka byla 25 560 Kč. Dříve nezdaniitelná část na vyživované dítě byla v roce **2005** nahrazena **tzv. daňovým zvýhodněním na děti** a poskytuje se ve formě slevy na dani, daňového bonusu nebo slevy na dani a daňového bonusu, a to ve výši 6 000 Kč ročně na vyživované dítě žijící s poplatníkem v domácnosti (uzákoněno § 35c) a § 35d) v části třetí ZDP, ve společných ustanoveních).

*„Sleva na dani může být uplatněná až do výše vypočtené daňové povinnosti. Je – li daňová povinnost poplatníka nižší, než odpovídá součinu částky 6 000 Kč a počtu dětí, pak se vzniklý rozdíl považuje za **tzv. daňový bonus**. Zatímco sleva na dani závisí pouze na počtu dětí a může být uplatněna bez omezení, daňový bonus lze uplatnit jen tehdy, činí – li jeho výše alespoň 100 Kč, nejvýše však 30 000 Kč ročně. Podmínkou pro jeho uplatnění je, že poplatník měl ve zdaňovacím období příjem podle § 6, 7, 8 nebo 9 ZDP alespoň ve výši šestinásobku minimální mzdy (6 x 8 000 Kč). Poplatník, který měl pouze příjmy z pronájmu podle § 9 ZDP, může daňový bonus uplatnit jen v případě, že výdaje nepřevýšily příjmy, tzn., že nevykázal ztrátu. Částka daňového zvýhodnění se zvyšuje na dvojnásobek, je – li dítě držitelem průkazu*

ZTP/P, avšak maximální výše daňového bonusu zůstává zachována. Daňové zvýhodnění, tedy zejména daňový bonus, nemůže uplatnit poplatník, který uplatňuje slevy na dani z důvodu investičních pobídek. Daňové zvýhodnění však může uplatnit i poplatník, který využil možnosti stanovení daně paušální částkou podle § 7a) ZDP“.¹¹³

V roce **2006** pak došlo k výrazné změně **§ 15**. Nezdánitelná část základu daně na poplatníka byla zrušena a nahrazena snížením vypočtené daně o částku 7 200 Kč. Zrušeny byly i další části základu daně a nahrazeny snížením vypočtené daně o částky:

- 4 200 Kč na manžela/manželku, pokud neměl ve zdaňovacím období příjem vyšší jak 38 040 Kč;
- 1 500 Kč pokud pobíral poplatník částečný invalidní důchod (dnes invalidita I. a II. stupně);
- 3 000 Kč, pokud poplatník pobíral plný invalidní důchod (dnes invalidita III. stupně);
- 9 600 Kč, pokud byl poplatník držitelem průkazu ZTP/P;
- 2 400 Kč, pokud se poplatník soustavně připravoval na budoucí povolání (student) do 26ti let, popř. (doktorské studium) do 28 let (uzákoněno v § 35ba) v části třetí ZDP, ve společných ustanoveních).

Jelikož od **1. 8. 2007** nabyl účinnosti **zákon č. 179/2006 Sb.**, o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání, bylo nutné do § 15 doplnit novou odčitatelnou položku. Od základu daně ve zdaňovacím období je tedy možné odečíst úhrady za zkoušky, které ověřují výsledky dalšího vzdělávání. Maximální částka, kterou lze odečíst je 10 000 Kč. Osoba se zdravotním postižením může odečíst 13 000 Kč a osoba s těžším zdravotním postižením může odečíst až 15 000 Kč za zdaňovací období.

Výše jmenované nezdánitelné části základu daně (odčitatelné položky) se používají v daních z příjmů dodnes (též v letošním roce, 2011). Cílem bylo ukázat změny, které proběhly v § 15, který podstatně ovlivňuje daňové subjekty (fyzické osoby). Ve vývoji daňové reformy zákona o daních z příjmů fyzických osob přibyly nové paragrafy, které v zákoně dříve nebyly.

¹¹³ RYLOVÁ, Z. A KOL. *Daňové zákony 2005 s komentářem*. Brno: Computer Press 2005, s. 3.

V roce **2001** přibyla novelou zákona č. **492/2000 Sb.** (úplné znění vyhlášeno pod č. 99/2001 Sb.) **tzv. stanovení daně paušální částkou (§ 7a)**. Daně paušální částkou si mohou stanovit fyzické osoby, které mají příjmy výhradně z podnikání, zemědělské výroby nebo ze živnosti, nebo z podnikání podle zvláštních předpisů. Nemají zaměstnance, ani spolupracující osoby, nejsou účastníky sdružení bez právní subjektivity a nejsou plátcí DPH. Takto stanovená daň měla přinést usnadnění administrativy. V ZDP je neustále § 7a) k dispozici, avšak v praxi je velmi málo aplikován, neboť poplatník musí odhadnout výši svých příjmů a výdajů, aby správce daně mohl daň stanovit. Správce daně vydá rozhodnutí, které posléze nelze měnit. Daň pak musí být zaplacená v běžném zdaňovacím období (dříve musela být daň zaplacená do 31. ledna zdaňovacího období, dnes do 15. prosince zdaňovacího období).

Průlomovým se stává zákon č. **438/2003 Sb.**, o daních z příjmu, který je původním vládním návrhem **tzv. harmonizační novely zákona se směrnicemi EU**. Reakcí na změny v oblasti účetnictví od 1. 1. **2004** a zajištění nezbytné terminologické provázanosti je nový **§ 7b)** s názvem „**daňová evidence**“. Fyzická osoba již neúčtuje, ale vede evidenci, která obsahuje údaje o příjmech a výdajích ve členění potřebném k zajištění základu daně. Důraz je kladen na obsah daňové evidence, nikoli na způsob či formu jejího vedení. I tento paragraf je v zákoně dodnes a nedoznal prakticky žádné změny.

§ 7c), který stanovil minimální základ daně, byl v ZDP od roku **2004** do konce roku **2007**. Týkal se všech poplatníků, kteří měli příjmy z podnikání, zemědělské výroby nebo ze živnosti, nebo z podnikání dle zvláštních předpisů (např. lékaři, daňoví poradci, atp.). Princip minimálního základu daně spočíval v tom, že ačkoli poplatník měl rozdíl mezi příjmy a výdaji nižší, než uvedené hranice v jednotlivých letech (r. 2004 101 000 Kč; r. 2005 107 300 Kč; r. 2006 112 900 Kč; r. 2007 120 800 Kč), nebo dokonce vykazoval ztrátu, přesto si musel v daňovém přiznání stanovit minimální základ daně a vypočítat daň.

Tuto skutečnost podnikatelé velice těžce nesli. Minimální základ daně byl předmětem časté kritiky poplatníků, zejména živnostníků. Netýkal se těch, kteří začínali nebo ukončili podnikání. Nevztahoval se na studenty a důchodce, ani na ty, kteří pobírali rodičovský příspěvek nebo příspěvek při péči o osobu blízkou.

Změny zákona, platné od r. **2005** do konce roku **2007**, byly velice příznivé pro snížení daňového zatížení fyzických osob, zejména pro rodiny s dětmi. Doslova daňovým hitem se

stal nový § 13a), což byl výpočet daně ze společného základu daně manželů. Princip spočíval v tom, že manželé, kteří vyživovali alespoň jedno dítě, mohli uplatnit výpočet ze společného základu daně. Toto společné zdanění bylo velice výhodné zejména tam, kde měl příjem pouze jeden z manželů. Tento základ daně se upravil o nezdaniitelné části daně a to jak na manžela, tak i na manželku. V roce 2005 to byla částka 38 040 Kč. Výpočet daně byl pak snížen o nový pojem v tomto zákonu tzv. „daňové zvýhodnění na vyživované dítě“, namísto doteď zmiňovaného uplatnění nezdaniitelné části základu daně na dítě (viz str. 47). Daňové zvýhodnění na vyživované dítě platí dosud. Znázornění rozdílů daňového zatížení poplatníka s vyšším a nižším příjmem v roce 2004 a 2005 uvádím v příloze č. 5.

Zrušením společného zdanění manželů přišly rodiny s dětmi o výhody, které přinášely ročně celorepublikově přibližně o 5 miliard korun nižší daňové zatížení.

Ve zdaňování příjmů FO dochází k zásadním změnám, které nemají od roku 1993 obdoby. Klíčovou změnou, od níž se odvíjí další závažné změny, je jednotná sazba daně z příjmů fyzických osob ve výši **15 %** (§ 16 ZDP). Přechází se od klouzavě progresivní stupnice daňové sazby s dosavadními sazbami od 12 % do 32 %. Ono zavedení jednotné sazby daně mělo za následek zásah do nezdaniitelných částí a slev na dani. Tímto mělo dojít k rovnocenné daňové zátěži u všech příjmových skupin poplatníků. Slevu na dani ve výši 24 840 Kč si poprvé může uplatnit i starobní důchodce (do roku 2007 mohl důchodce uplatnit slevu na dani, pokud nepřevýšil jeho roční starobní důchod 38 040 Kč).

Mění se i výše daňového bonusu na děti (bonus viz cit. 53, str. 44 – 45.). V roce **2008** je to 52 200 Kč ročně na místo dosavadních 30 000 Kč.

V roce **2008** dochází k úpravě základu daně ve vazbě na zákonné pojistné, placené poplatníkem a pojistné, které je povinen platit zaměstnavatel za zaměstnance (o pojistném bude pojednáno v dalších kapitolách). U poplatníků s příjmy dle § 6 ZDP (zaměstnanců) se nesnižuje příjem pro účely výpočtu základu daně ze závislé činnosti, o pojistné (12,5 % z hrubé mzdy). Kromě toho je zaměstnavatel povinen platit a odvádět sociální a zdravotní pojištění ve výši 35 % z hrubé mzdy zaměstnance. O toto pojištění se hrubá mzda zaměstnance navyšuje a je proto pracovně nazývána „superhrubá mzda“. V podstatě o žádnou mzdu nejde, jde pouze o fikci pro stanovení výše základu daně. Z této „superhrubé mzdy“ je poté zaměstnanci počítána daň. Poplatníci s příjmy dle § 7 ZDP (OSVČ) si již nemohou ve výdajích uplatnit pojistné na sociální a zdravotní pojištění. Tímto se i OSVČ zvyšuje základ

daně (do konce roku 2007 bylo toto pojistné uznáváno jako výdaj). Ing. Hladký¹¹⁴ k této úpravě uvádí: „*Tato opatření jsou odůvodnitelná i faktem, že běžný důchod ze sociálního pojistného je a také zůstane, na rozdíl od běžných postupů v evropských zemích, nezdaňován, takže se tímto opatřením neporuší daňová spravedlnost*“.

Dle § 4 odst. 1 písm. h) ZDP je osvobozena penze:

Od r. 1996	do r. 2000	do výše 120, 000 Kč/ za rok.
Od r. 2001	do r. 2004	do výše 144, 000 Kč/ za rok.
Od r. 2005	do r. 2006	do výše 162, 000 Kč/ za rok.
Od r. 2007	do r. 2008	do výše 198, 000 Kč/ za rok.
Od r. 2009	do r. 2010	do výše 288, 000 Kč/ za rok.

Rok 2011: „*Důchody a penze jsou v roce 2011 stejně jako v roce 2010 do výše 36násobku minimální mzdy (do 288 000 Kč/ za rok) osvobozeny od daně. Novela v § 4 odst. 3 doplňuje zcela novou podmínku – osvobození pravidelně vyplácených důchodů a penzí podle § 4 odst. 1 písm. h) se nepoužije v případě, kdy součet příjmů podle § 6 ZDP (příjmy ze závislé činnosti) a dílčích základů daně § 7 (příjmy z podnikání) a 9 ZDP (příjmy z pronájmu) u poplatníka přesáhne ve zdaňovacím období částku 840 000 Kč. Do příjmů podle § 6 se přitom pro účely limitu nezahrnují příjmy od daně osvobozené ani příjmy, z nichž je daň vybírána srážkou podle zvláštní sazby daně. Dojde – li k překročení limitu 840 000 Kč byť o jedinou korunu, bude nutné celý důchod zdanit jako ostatní příjem podle § 10 odst. 1 písm. e), tj. v daňovém přiznání*“.¹¹⁵ Příklad je uveden v příloze č. 6.

Do výše penze se nezahrnuje příspěvek nebo příspěvek k důchodu podle zvláštních předpisů (političtí vězni, účastníci národního boje za vznik a osvobození Československa, atd.).

V roce **2009** dochází ke změně v limitu vlastního příjmu manžela/manželky jako měřítko pro použití slevy na dani v daňovém přiznání poplatníka. Z původních 38 040 Kč může manžel/manželka dosáhnout příjmů, které podléhají daním z příjmů FO až 68 000 Kč. Nezdanitelné části základu daně, stejně tak slevy na dani, se nemění. Pouze u darů (§ 15) se

¹¹⁴ HLADKÝ, J. MARKOVÁ, H. *Daňové zákony 2008, úplná znění platná k 1. 1. 2008*. Praha: Grada, 2008, s. 4.

¹¹⁵ BĚHOUNEK, P. Zdanění důchodů. *Daňový tip – aktuality, komentáře, dotazy a odpovědi*, 2011, roč. 16, č. 5, s. 1 – 2.

rozšířila možnost jejich odečtu od základu daně také pro obdarované subjekty z členských států EU, Norska nebo Islandu. Původně plánovaná sazba daně v roce 2009 (12,5 %) zůstává zachována.

Celosvětová hospodářská krize, která vznikla vlivem několika faktorů, především díky neřízenému vývoji v oblasti poskytování půjček, převážně hypoték, a špatnému hodnocení finanční historie dlužníků, způsobila u nás v 2. polovině r. 2009 příchod změn v ZDP, a to hlavně v části třetí, ve společných ustanoveních (§ 22 – 38 fa). Jde o změny v odpisování hmotného majetku, změny paušálních výdajů na používání automobilů v podnikání, změny v daňovém řešení finančního leasingu a přerušení povinnosti zálohovat daň. Tato novela byla přijata jako součást protikrizových opatření k povzbuzení oživení české ekonomiky.

Výraznou pomocí byla změna v uplatnění výdajových paušálů OSVČ, tj. výdaje poplatníka vypočtené stanoveným procentem z dosažených příjmů (poplatník nemusí vést daňovou evidenci, není povinen dokládat výdaje). Tyto výdajové paušály jsou vyčísleny v § 7 odst. 7 a poplatník je používá, pokud jsou vyšší než skutečné náklady. Je podstatné se v roce 2009 o nich zmínit:

- Výdajový paušál u zemědělské výroby 80 %; u řemeslných živností (např. kadeřnice, oprava hudebních nástrojů, zedník, atp.) 80 %; u ostatních živností 60 %; u autorských příjmů a příjmů dle zvláštního zákona (např. lékaři) 60 %.

Ve vývoji daňových reforem v minulých letech výdajové paušály byly stanoveny takto:

- Výdajové paušály podnikatelů a u nezávislých povolání r. 1993 až 1994 20 %; od r. 1995 až do r. 2004 25 %; od r. 2005 do r. 2008 50 %,
- výdajové paušály u autorů a umělců od r. 1993 do r. 2004 30 %; od r. 2005 do r. 2008 40 %,
- řemeslné živnosti od r. 1993 do r. 2004 25 %; r. 2005 do r. 2008 60 %,
- zemědělský podnikatel od r. 1993 do 2004 50 %; od r. 2005 80 %.

U příjmu z pronájmu (§ 9) je také možné použít paušální výdaje od r. 1993 do r. 2004 20 %; od r. 2005 30 %.

U ostatních příjmů ze zemědělské výroby (§ 10) je také možné použít výdajové paušály od r. 1993 do r. 2004 50 %, od r. 2005 80 %.

V roce **2010** některá protikrizová opatření zůstala neměnná. Byly zachovány paušální výdaje u zemědělských podnikatelů, u řemeslných a ostatních živností. Novela z. č. **362/2009 Sb.**, o

stabilizaci veřejných rozpočtů, **tzv. Janotův úsporný balíček**¹¹⁶, která se dotkla i ZDP, přinesla snížení paušálních výdajů u příjmů z jiné samostatné výdělečné činnosti (autoři, umělci, sportovci, znalci, tlumočníci, lékaři, atp.).

V roce 2010 se zvyšuje daňové zvýhodnění na vyživované dítě z 10 680 Kč na 11 604 Kč (navýšení o 77 Kč měsíčně).

S tímto úsporným balíčkem se pojí i jiné významné změny, které jsou ve zkratce zmíněny v příloze č. 7.

V roce **2011** došlo ke zrušení osvobození úroků z vkladů ve stavebním spoření. Dále pak příspěvek fyzickým osobám podle zákona o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření, na který vznikl nárok v roce 2010 a který byl poukázán stavební spořitelně po 31. prosinci 2010, je kapitálovým příjmem a podléhá srážkové dani podle zvláštní sazby daně ve výši 50 % (§ 36, odst. 8 ZDP). Jelikož však šlo o retroaktivní opatření, byla novela zákona ústavním soudem na konci dubna 2011 zrušena. MF musí vrátit stavebním spořitelnám 5,2 miliard Kč, ty pak jsou stavební spořitelny povinny připsat klientům do jednoho měsíce.

Dále zákon ruší osvobození příjmů z provozu ekologických zařízení: malých vodních elektráren do výkonu 1MW, větrných elektráren, tepelných čerpadel, solárních zařízení, atp.

4.2 Daň z příjmu právnických osob

Daň z příjmu právnických osob je obsažena v části druhé ZDP (§ 17 - § 21). V roce 1993 nahradila dosavadní odvod ze zisku, důchodovou daň a daň zemědělskou. **§ 17** stanoví okruh daně z příjmu právnických osob. Poplatníky jsou osoby, které nejsou fyzickými osobami (např.: Spol. s. r. o., akciové společnosti, ale také neziskové organizace). Od daně se osvobozuje ústřední banka ČR (Česká národní banka). Poplatníci, kteří mají na území ČR své sídlo, mají daňovou povinnost z veškerých příjmů. Poplatníci se sídlem v zahraničí zdaňují pouze příjmy plynoucí ze zdrojů na území ČR.

V roce **2001** v návaznosti na změny v zákonu **č. 563/1991 Sb.**, o účetnictví a v zákonu **č. 513/1991 Sb.**, obchodním zákoníku, přibývá **§ 17a**), podle něhož je zdaňovacím obdobím kalendářní rok (leden – prosinec), hospodářský rok (např. od května do dubna následujícího roku) nebo účetní období, pokud je toto účetní období delší než kalendářní rok.

¹¹⁶ BĚHOUNEK, P. Úsporný balíček. *Daňový tip – aktuality, komentáře, dotazy a odpovědi*, 2009, roč. 14, č. 22, s. 1 – 2.

§ 18 vymezuje, které příjmy jsou předmětem daně, a které ne. Předmět daně z příjmů je formulován tak, aby podchytil podnikatelské (výdělečné) činnosti. Zvláštní skupinu právnických osob tvoří **neziskové organizace**. I když jsou právnickými osobami, nejsou zřízeny za účelem podnikání. Výčet těchto subjektů je vyjmenován v § 18, odst. 8 ZDP. Jedná se zejména o:

- Zájmová sdružení právnických osob s právní subjektivitou, občanská sdružení včetně odborových organizací, obce, kraje, politické strany a politická hnutí (registruje MV);
- nadace a nadační fondy, obecně prospěšné společnosti, společenství vlastníků bytových jednotek (registruje krajský rejstřík a soud);
- veřejné vysoké školy, veřejné výzkumné instituce, školské právnické osoby (registruje MŠMT);
- příspěvkové organizace a organizační složky státu (registrují kraje a obce);
- honební společnosti (registruje MŽP);
- veřejné neziskové ústavní zdravotnické zařízení (registruje MZ);
- subjekty, které nejsou zapsány, jsou stanoveny zvláštním zákonem (nejsou registrovány) – Komora daňových poradců, Česká lékařská komora, Státní fondy, atp.;
- registrované církve a náboženské spolky (registrují se u MK).

Od roku **1993** jsou považovány za poplatníky daně z příjmů právnických osob také rozpočtové a příspěvkové organizace a obce. Tyto neziskové subjekty do r. 1992 nepodléhaly zdanění daní ze zisku. Odváděly do státního rozpočtu pouze příspěvky na sociální zabezpečení, a to 25 % z hrubých mezd.

Zdanění tzv. neziskových organizací je jednou z nejobtížnějších kapitol ZDP. Neziskové organizace mají různé typy příjmů¹¹⁷:

- a) Příjmy, které nejsou předmětem daně [§ 18 odst. 2 písm. a), odst. 4 písm. b) a c)];
- b) příjmy, které nejsou předmětem daně za určitých podmínek [§ 18 odst. 4 písm. d)];
- c) příjmy, které sice jsou předmětem daně, ale jsou od daně osvobozené [§ 19 odst. 1 písm. a), b), e), f) a r)];
- d) příjmy vyplývající z jejich poslání, které jsou vymezeny ve statutech, zřizovacích listinách, zvláštními předpisy [§ 18 odst. 4 písm. a)];
- e) příjmy, které jsou předmětem daně [§ 18 odst. 3, § 18 odst. 5, § 18 odst. 14 a 15].

¹¹⁷ MERLÍČKOVÁ RŮŽIČKOVÁ, R. *Neziskové organizace: vznik, účetnictví, daně*. Olomouc: ANAG, 2011, s. 165 – 166.

- a) Příjmy, které nejsou předmětem daně¹¹⁸: sponzorské příspěvky, dary, dotace ze státních rozpočtů, z rozpočtů krajů a obcí, EU nebo z veřejných rozpočtů cizích států, dále úroky z vkladů na běžném účtu.
- b) Příjmy, které nejsou předmětem daně za určitých podmínek¹¹⁹: jsou příjmy z nájemného státního majetku (příjmy zřizovatele – státu – musí být odváděny do státního rozpočtu).
- c) Příjmy, které jsou předmětem daně, ale jsou od daně osvobozené¹²⁰: sem se řadí členské příspěvky (jedná se o příspěvky, které vyplývají ze stanov zájmových sdružení), členské příspěvky politických stran a hnutí, dále příspěvky profesních komor s nepovinným členstvím (např. herecká asociace), příjmy z loterií dle zvláštního zákona, příjmy z výnosu kostelních sbírek, příjmy za církevní úkony a příjmy z členských příspěvků u registrovaných církví a náboženských spolků.
- d) Příjmy, které vyplývají z hlavní činnosti, jsou osvobozeny tehdy, pokud jsou rovny nebo nižší, než výdaje vynaložené na dosažení těchto příjmů.¹²¹
- e) Příjmy, které jsou vždy předmětem daně, jsou příjmy z reklam; členské příspěvky, přijaté profesními komorami s povinným členstvím (např. Advokátní komora, Komora daňových poradců); příjmy z nájemného; veškeré příjmy České televize a Českého rozhlasu, kromě dotací a úroků z vkladů na běžném účtu; u veřejných vysokých škol vždy všechny příjmy, s výjimkou investičních transferů a z úroků z vkladů na běžném účtu.¹²²

Příjmy z hlavní činnosti, dotace, dary, sponzorské a členské příspěvky nestačí k pokrytí výdajů neziskových organizací. Proto jim zákon umožňuje vykonávat na základě živnostenského oprávnění i výdělečnou (hospodářskou) činnost. Nezisková organizace pak musí vést průkazné účetnictví. K jednotlivým druhům příjmů musí být velice přesně účtovány výdaje na jejich dosažení.

Pokud nezisková organizace dosáhne hospodářskou činností zisku, nebo hlavní činnost vykazuje vyšší příjmy než výdaje na ně vynaložené, dochází ke zdanění. ZDP však v § 20 umožňuje snížit daňový základ o 30 %, maximálně o 1 mil. Kč. Pokud 30 % ze základu daně činí méně než 300 000 Kč, lze odečíst celý základ daně. Do roku 2000 si mohly neziskové

¹¹⁸ MERLÍČKOVÁ RŮŽIČKOVÁ, R., cit. 117, s. 166.

¹¹⁹ MERLÍČKOVÁ RŮŽIČKOVÁ, R., cit. 117, s. 167.

¹²⁰ MERLÍČKOVÁ RŮŽIČKOVÁ, R., cit. 117, s. 167.

¹²¹ MERLÍČKOVÁ RŮŽIČKOVÁ, R., cit. 117, s. 168.

¹²² MERLÍČKOVÁ RŮŽIČKOVÁ, R., cit. 117, s. 169.

organizace snížit daňový základ až o 3 miliony Kč. V případě, že 30 % snížení činilo méně než 100 000 Kč, mohly odečíst částku do výše 100 000 Kč. „*Ve snaze snížit, případně eliminovat daňové zatížení drobných neziskových organizací se zvyšuje minimální hranice odpočtu ze základu daně z 100 000 Kč na 300 000 Kč. Současně se však zvyšuje maximální hranice odpočtu z 3 milionů Kč na 1 milion Kč*“.¹²³ Získané prostředky, takto dosaženou úsporou daňové povinnosti, musí použít ke krytí nákladů (výdajů) souvisejících s hlavní činností, a to nejpozději ve třech bezprostředně následujících zdaňovacích obdobích. Veřejné vysoké školy a veřejné výzkumné instituce mohou od roku **2006** snížit základ daně o 30 %, maximálně však o 3 miliony Kč, použijí – li prostředky získané, takto dosaženou úsporou daňové povinnosti v následujícím zdaňovacím období, ke krytí nákladů (výdajů) na vzdělávání, vědecké, výzkumné, vývojové nebo umělecké činnosti.

§ 18 - § 20 pojednávají i o ostatních právnických osobách. I ony mají určeno, jaké příjmy podléhají dani z příjmů, a které jsou od daně osvobozeny. § 20 pak i jim určuje, co se rozumí základem daně, a které položky mohou základ daně snížit. V r. **1997** přibývá **§ 20a**), jež řeší rozdělení daňového základu akciové společnosti, která je část zdaňovacího období investičním fondem.

V r. **1998** přibývá **§ 20b**), jež řeší samostatný základ daně poplatníků, kteří mají daňovou povinnost jak z příjmů ze zdrojů na území ČR, tak i z příjmů ze zahraničí.

§ 21 stanoví sazbu daně, kterou jsou právnické osoby zdaňovány. Jedná se o sazbu lineární.

- V r. 1993 – 1995 je to 45 %;
- v r. 1996 – 1997 39 %;
- v r. 1998 – 1999 35 %;
- v r. 2000 – 2003 31 %;
- v r. 2004 28 %;
- v r. 2005 26 %;
- v r. 2006 – 2007 24 %;
- v r. 2008 21 %;
- v r. 2009 20 %;
- v r. 2010 - 2011 19 %.

U investičního fondu, penzijního fondu a podílového fondu činí sazba daně:

¹²³ MACHOVÁ, H. *Daňové zákony s komentářem*. Praha: Newsletter, 2001, s. 4.

- od r. 1996 – 2000 25 %;
- od r. 2001 – 2004 15 %;
- od r. 2005 – 2011 5 %.

Část třetí zákona vymezuje společná ustanovení. § 22 až § 38fa se vztahují jak na daň z příjmu FO, tak na daň z příjmu právnických osob. Od roku 1993 k 1. 1. 2011 bylo provedeno 121 novel zákona, které přinesly zhruba 2 500 změn. Zdaňování příjmů dále ovlivňují i tzv. Pokyny řady D – vydávané MF od roku 1993. Jsou to metodické předpisy, které nejsou pro poplatníky ZDP závazné, je však dobré znát jejich vyjádření. Někdy výklad ZDP značně komplikují. Převážná část změn se týká právě společných ustanovení zákona. Výčet změn zhruba ve 45 paragrafech nelze v této práci vzhledem k jejich četnosti vyjmenovat. Proto se omezím pouze na hrubou charakteristiku obsahu paragrafů společných ustanovení.

§ 22 vymezuje zdroj příjmů. Taxativně vyjmenovává jednotlivé druhy příjmů FO a PO. Vesměs byly rozebrány v předešlých kapitolách v souvislosti s předchozími ustanoveními.

§ 23 - základ daně vymezuje, že základem daně je rozdíl mezi příjmy a výdaji vynaloženými na jejich dosažení a udržení. U právnických osob je to hospodářský výsledek před zdaněním. Ten je podle § 23 nutno upravit. Vyjmenovává položky, které hospodářský výsledek zvyšují (např. nesmluvní pokuty a penále, výdaje na reprezentaci, vyplácené podíly na zisku, odměny členů statutárních orgánů, rozdíly mezi účetními a daňovými spisy). Dále pak vyjmenovává položky, které hospodářský výsledek snižují (např. u neziskových organizací příjmy z hlavní činnosti).

§ 23 a), b), c), a d), pojednávají o převodu podniku nebo jeho samostatné části na společnost, výměně podílů mezi společnostmi, fúzí a rozdělením společností.

§ 24 vyjmenovává někdy velice složitě výdaje (náklady), vynaložené na dosažení a udržení příjmů (např. odpisy, daň silniční, nájemné včetně leasingu, výdaje na pracovní cesty, výdaje na ubytování a stravování, výdaje na pořizování cenných papírů, náhrady cestovních výdajů, smluvní pokuty a úroky z prodlení, atp.).

§ 24 a) a b) rozdělují výdaje, které nelze přiřadit ke zdanitelným příjmům a výdaje, které slouží k podnikání nebo k pronájmu jen částečně.

§ 25 prikazuje, které výdaje (náklady) vynaložené k dosažení, zajištění a udržení příjmů pro daňové účely nelze uznat.

§ 26 až § 33 a) upravují odpisy hmotného a nehmotného majetku; vymezují hmotný majetek vyloučený z odpisování; rozdělují odpisy na zrychlené, lineární a mimořádné; určují vstupní cenu hmotného majetku; rozlišují rekonstrukci a modernizaci – tj. technické zhodnocení. Příloha č. 1 ZDP třídí hmotný majetek do odpisových skupin – skupina 1 až 6.

§ 34 vyjmenovává položky odčitatelné od základu daně. Od základu daně může FO i PO odečíst např. daňovou ztrátu, která byla vyměřena za předchozí zdaňovací období, a to nejdéle v následujících 5 letech.

§ 35 – sleva na dani. Poplatník (FO i PO) může snížit vypočtenou daň o částku 18 000 Kč za každého zaměstnance se zdravotním postižením a 60 000 Kč za každého zaměstnance s těžším zdravotním postižením. Celou částku nebo poměrnou část poplatník vypočte dle § 35 odst. 2.

§ 35 a) a b) stanovuje možnost uplatnění slevy na dani poplatníka, kterému byl poskytnut příslib investiční pobídky podle zvláštního právního předpisu.

§ 35 ba), c) a d) vyjmenovává částky, kterými si FO snižuje vypočtenou daň podle § 16 (viz kapitola daň z příjmu FO).

§ 36 - zvláštní sazba daně vyjmenovává příjmy, které jsou zdaněny 15 %. Jedná se o příjmy ze zdrojů na území ČR.

§ 37 až 37 b) vymezuje základ daně pro evropské družstevní společnosti.

§ 38 stanovuje použití kurzů devizového trhu u poplatníků, kteří vedou účetnictví nebo daňovou evidenci.

§ 38 a) – zálohy – stanovuje, kdy je FO a PO povinna platit zálohy na daň z příjmu.

§ 38 b) určuje minimální výši daně (daň se neplatí, nepřesáhne – li 200 Kč nebo celkové zdanitelné příjmy nečiní pro FO více než 15 000 Kč. Neplatí pro příjmy (§ 38 d)), kdy je daň vybírána srážkou.

§ 38 e) – zajištění daně. U poplatníků, kteří nejsou daňovými rezidenty členského státu EU, je potřeba daň zajistit, a to nejpozději v den připsání úhrady ve prospěch poplatníka. Zákon vymezuje procento zajištění daně.

§ 38 f) ustanovuje vyloučení dvojího zdanění příjmů ze zahraničí. Daň zaplacená v zahraničí se prokazuje potvrzením zahraničního správce daně a u vyloučení dvojího zdanění příjmů se postupuje podle příslušných ustanovení smluv o zamezení dvojího zdanění, jímž je ČR vázána.

§ 38 fa) definuje, kdo je platebním zprostředkovatelem (vyplácí příjmy úrokového charakteru).

V části čtvrté až šesté pojednává zákon o vybírání daně z příjmů FO i PO, o povinnostech správce daně a o přechodných ustanoveních, která definují změny, jež je možné v zákoně použít retroaktivně či, které se týkají příštích období.

5 Návaznost zdravotního pojištění a sociálního zabezpečení na základ daně z příjmů fyzických osob

Zdravotní pojištění je nutné odlišit od sociálního zabezpečení. Laická veřejnost jej často zaměňuje s nemocenským pojištěním. Je proto potřeba obě pojištění vysvětlit. Veřejné zdravotní pojištění je zákonné a vztahuje se na všechny občany v ČR.

Nemocenské pojištění není pro všechny občany povinné. Je součástí sociálního zabezpečení, které provádí Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ). Z nemocenského pojištění se vyplácejí dávky nahrazující ušlý příjem v souvislosti s nemocí (nemocenská) a karanténou. Dále se jedná o tyto dávky: ošetřování člena rodiny, peněžitá pomoc v mateřství a vyrovnávací příspěvek v mateřství a těhotenství.

5.1 Veřejné zdravotní pojištění

Z pojistného na všeobecné zdravotní pojištění se hradí pojištěnci tyto výkony (některé jen částečně)¹²⁴:

- Diagnostická péče,
- ústavní péče včetně rehabilitace a péče o chronicky nemocné,
- prevence (částečně),
- poskytování prostředků zdravotní techniky a léčiv (částečně),
- přeprava nemocných (náklady místní dopravy se nehradí),
- lázeňská a zvláštní léčebná péče jako nezbytná součást léčebného procesu.

Rozsah poskytovaných služeb je dán Zdravotním řádem, který je závazný pro všechny zdravotní pojišťovny. Jednotlivé zdravotní pojišťovny mohou zdravotní péči upravit nad rámec Zdravotního řádu, pouze však ve prospěch všech pojištěnců.

V roce **1992** se všichni občané ČSFR, s trvalým pobytem na území republiky a cizinci pracující u zaměstnavatele se sídlem na území ČSFR, stali pojištěnci tehdy jediné zdravotní pojišťovny – Všeobecné zdravotní pojišťovny (VZP). Od **1. 1. 1993** vznikly další pojišťovny a pojištěnci se mohli přeregistrovat. Všeobecné zdravotní pojištění bylo upraveno dvěma hlavními zákony¹²⁵:

- 1) Zákon ČNR č. **550/1991 Sb.**, o všeobecném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších změn a doplňků (nahrazen zákonem č. **48/1997 Sb.**, o veřejném zdravotním pojištění);

¹²⁴ ŽENÍŠKOVÁ, M., ŠMÍD, J., BŘEZINOVÁ, H. *Sociální a zdravotní pojištění*. Praha: Bilance, 1993, s. 3 – 4.

¹²⁵ ŽENÍŠKOVÁ, ŠMÍD, BŘEZINOVÁ, cit. 124, s. 5 – 6.

2) **Zákon ČNR č. 592/1992 Sb.**, o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění, ve znění PP.

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, je sestaven z 12 částí. Část první upravuje rozsah a podmínky, za nichž je na základě tohoto zákona poskytována zdravotní péče. Dále pak způsob stanovení cen, úhrad léčivých přípravků a potravin pro zvláštní léčebné účely hrazených ze zdravotního pojištění.

V části druhé – pojistné - určuje kdo je v ČR pojištěn, kdy zdravotní pojištění vzniká a zaniká, kdo je plátcem pojistného, komu a kdy se pojištění platí. Dále zákon určuje výši a způsob placení pojistného. Pojistné řeší zejména Z 592/92.

Část třetí řeší práva a povinnosti plátců pojistného.

Část čtvrtá pojednává o právech a povinnostech pojištěnců.

Část pátá určuje podmínky poskytování péče a její úhrady (tzn., která péče je hrazena ze zdravotního pojištění, kdy se platí regulační poplatky, kde se poskytuje zdravotní péče, co se rozumí ambulantní péčí, atp.).

Část šestá pojednává o regulaci cen a úhrad léčivých přípravků a potravin, pro zvláštní lékařské účely.

Část sedmá až dvanáctá zákona pojednává o všeobecných informacích, o kontrole zdravotní péče, o kontrole placení pojistného, o pokutách a přírážkách při nedodržování povinností pojišťoven i pojištěnců a o sítích zdravotních zařízení.

Výběr zdravotní pojišťovny je pojištěnci povolen zákonem a může ji měnit jednou za 12 měsíců, a to vždy jen k prvnímu dni kalendářního čtvrtletí. Vždy však musí být registrován pouze u jedné pojišťovny. Pravomoc na výběr zdravotní pojišťovny nemá pouze novorozenec. Ten je vždy pojištěn u té zdravotní pojišťovny, u které je v den porodu pojištěna jeho matka.

Pojištění zaniká úmrtím, prohlášením za mrtvého nebo ukončením trvalého pobytu na území ČR.

Každý občan je účasten zdravotního pojištění povinně. Pojištění si platí sám nebo prostřednictvím svého zaměstnavatele, popř. je zařazen do kategorie, za kterou je plátcem pojistného stát. Může dojít i ke kombinaci plateb.

Osob, za které je plátcem pojistného stát, je více jak 50 %. Prostřednictvím státního rozpočtu přerozděluje stát pojistné za tyto pojištěnce:

- Nezaopatřené děti,
- poživatelé důchodů z důchodového pojištění (i invalidního),

- příjemce rodičovského příspěvku,
- rodiče pobírající peněžitou pomoc v mateřství,
- uchazeče o zaměstnání vedené v evidenci Krajské pobočky Úřadu práce,
- osoby pobírající dávky, pomoci hmotné nouzi,
- osoby, které jsou závislé na péči jiné osoby ve stupni II., III. a IV. a osoby, které o ně pečují,
- osoby konající základní, náhradní službu v ozbrojených silách (do 31. 12. 2004) nebo osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, pokud nepracují,
- osoby celodenně a řádně pečující o jedno dítě do 7 let věku nebo nejméně o dvě děti do 15 - ti let věku (za celodenní péči je považována péče o dítě, které chodí do mateřské školy či družiny pouze na 4 hodiny denně).

Další skupinou pojištěnců jsou zaměstnanci. Ti odvádí pojistné prostřednictvím svého zaměstnavatele, a to ve výši 1/3 zákonného pojistného, 2/3 platí zaměstnavatel (viz níže uvedený způsob placení pojistného); tj. 4,5 % a 9 %, celkem 13,5 %. Při uzavření pracovního poměru nahlásí zaměstnanec svoji zdravotní pojišťovnu zaměstnavateli. Zaměstnavatel hlásí pojišťovně měsíčně, za které zaměstnance bude odvádět pojistné. Před rokem 2009 byl den výplaty zároveň dnem odvodu pojistného. Od r. **2009** se odvádí pojistné do 20. dne v měsíci.

Třetí skupinou pojištěnců jsou OSVČ, jsou to:

- Osoby podnikající v zemědělství,
- osoby provozující živnost,
- osoby provozující podnikání dle zvláštních předpisů (např. notáři),
- osoby vykonávající uměleckou nebo jinou tvůrčí činnost na základě uměleckého zákona,
- osoby vykonávající nezávislé povolání,
- společníci v.o.s. (veřejných obchodních společností) a komplementáři k. s. (komanditních společností),
- spolupracující osoby osob samostatně výdělečně činných (na základě ZDP).

Do r. **1996** patřily do této skupiny i osoby s vlastními příjmy (OSVP). Patřil sem ten, kdo měl příjmy z kapitálového majetku, z pronájmu nebo z ostatních příjmů dle ZDP¹²⁶. O zavedení této kategorie se opět uvažuje.

¹²⁶ ŽENÍŠKOVÁ, M., ŠMÍD, J., BŘEZINOVÁ, H. *Sociální a zdravotní pojištění*. Praha: Bilance, 1993, s. 87.

Mezi osoby, které si platí pojištění samy (tzv. samoplátci), patří i osoby bez zdanitelných příjmů. Jsou to pojištěnci, kteří nemají příjem ze zaměstnání, ani ze samostatné výdělečné činnosti a neplatí za ně pojistné stát (např.: ženy v domácnosti; zaměstnanec, který pracuje na dohodu o provedení práce, student starší 26 let).

Osoby, které pobývají dlouhodobě a nepřetržitě v cizině (nejméně 6 měsíců), mají povinnost to písemně ohlásit zdravotní pojišťovně a pojištění u nás neplatí.

Plátcí pojistného mají **tzv. oznamovací povinnost**. Zaměstnavatel i OSVČ jsou povinni nejpozději do 8 dnů oznámit zdravotní pojišťovně, kdy je tato skutečnost zahájena, nebo ukončena. Zrovna tak vznik povinnosti státu, platit za pojištěnce pojistné, je povinností pojištěnce tuto skutečnost nahlásit zdravotní pojišťovně.

Mezi práva pojištěnce patří výběr pojišťovny provádějící zdravotní pojištění. Pojištěnec má také právo na výběr lékaře a zdravotnického zařízení (zvolený lékař může přijetí pojištěnce odmítnout kvůli neúnosnému zatížení).

V současné době (r. 2011) zdravotní pojištění vykonává 8 pojišťoven (Všeobecná zdravotní pojišťovna, Vojenská zdravotní pojišťovna, Česká průmyslová zdravotní pojišťovna, Oborová zdravotní pojišťovna zaměstnanců bank, pojišťoven a stavebnictví, Zaměstnanecká pojišťovna škoda, Zdravotní pojišťovna Ministerstva vnitra ČR, Revírní bratrská pokladna, Zdravotní pojišťovna Metal – Aliance)¹²⁷. Jednotlivé zdravotní pojišťovny mají různorodou skladbu pojištěnců. Podnikové a oborové zdravotní pojišťovny spravují zpravidla své pojištěnce a OSVČ. Největší počet pojištěnců má Všeobecná zdravotní pojišťovna ČR. Začínala jako první se správou pojištěnců a plno jich u ní zůstalo. Byli a jsou to převážně pojištěnci, za které platí pojistné stát, a proto jí byla zákonem uložena povinnost zřídit zvláštní účet všeobecného zdravotního pojištění, jež slouží k přerozdělování pojistného na základě přesně stanovených pravidel.

§ 9 Zákona o veřejném zdravotním pojištění určuje, jaký zákon stanoví výši a způsob placení pojistného. Je to **zákon č. 592/1992 Sb.**, o pojistném na všeobecném zdravotním pojištění. Tento zákon také upravuje kontrolu, vedení evidence plátců pojistného a jeho přerozdělování. Zákon se skládá ze čtyř částí (první část upravuje oblast pojistného; druhá část upravuje penále, jeho ukládání, placení, vymáhání a promlčení; část třetí přerozděluje pojistné mezi jednotlivé pojišťovny; část čtvrtá zahrnuje ustanovení přechodná, společná a závěrečná ustanovení).

¹²⁷ *Finance: Daně a mzdy* [online]. Upravené vydání. Finance media a. s., 2011 [cit. 2011-6-20]. Zdravotní pojišťovny. Dostupné z WWW: finance.cz/dane-a-mzda/seznamy/zdravotni-pojistovny/.

- **Zaměstnanec**

Výše pojistného je 13,5 % z vyměřovacího základu v rozhodném období. Vyměřovacím základem u zaměstnance je zpravidla hrubá mzda, rozhodným obdobím je kalendářní měsíc. Zaměstnavatel odvádí 2/3 pojistného, které je povinen hradit za zaměstnance (9 %), a zároveň odvádí srážkou ze mzdy 1/3 pojistného (4,5 %), které hradí zaměstnanec. Právní předpisy ve zdravotním pojištění ukládají povinnost odvodu za zaměstnance, alespoň z minimálního vyměřovacího základu.

Minimálním vyměřovacím základem zaměstnance je **minimální mzda**. Minimální mzda tedy ovlivňuje výši pojistného a od roku 1993 se několikrát změnila. Také období účinnosti nepokrývalo vždy stejný časový horizont:

Komplexní přehled vývoje minimální mzdy od r. 1993¹²⁸

<i>Výše minimální mzdy</i>	<i>Minimální pojistné – -13,5 % z min. mzdy</i>	<i>Období účinnosti od</i>	<i>Období účinnosti do</i>
2, 200	297	01. 01.1993	31. 12. 1995
2, 500	338	01. 01. 1996	31. 12. 1997
2, 650	358	01. 01. 1998	31. 12. 1998
3, 250	439	01. 01. 1999	30. 06. 1999
3, 600	486	01. 07. 1999	31. 12. 1999
4, 000	540	01. 01. 2000	30. 06. 2000
4, 500	608	01. 07. 2000	31. 12. 2000
5, 000	675	01. 01. 2001	31. 12. 2001
5, 700	770	01. 01. 2002	31. 12. 2002
6, 200	837	01. 01. 2003	31. 12. 2003
6, 700	905	01. 01. 2004	31. 12. 2004
7, 185	970	01. 01. 2005	31. 12. 2005
7, 570	1, 022	01. 01. 2006	30. 06. 2006
7, 955	1, 074	01. 07. 2006	31. 12. 2006
8, 000	1, 080	01. 01. 2007	<i>dosud</i>

¹²⁸ DANĚK, A. Poradce. *O pojistném na všeobecném zdravotním pojištění s komentářem*, 2008, roč. 12, č. 10, s. 18 – 19.

Minimální mzda je také vyměřovacím základem pro osoby bez zdanitelných příjmů. Od roku **2008 až dosud** je to **1 080 Kč** měsíčně (13,5 % z 8 000 Kč).

Minimální vyměřovací základ neplatí pro pojištěnce, za kterého je plátcem pojistného stát. Dále pro pojištěnce, který vedle zaměstnání vykonává samostatně výdělečnou činnost a odvádí zálohy stanovené pro OSVČ. Pro osoby, kterým byly přiznány mimořádné výhody ZTP a ZTP/P je minimálním vyměřovacím základem jejich skutečný příjem, i nižší než 8 000 Kč.

Maximální vyměřovací základ byl u zaměstnance stanoven až od **1. 1. 2008** ve výši 72násobku průměrné mzdy v národním hospodářství (výpočet se provádí dle nařízení vlády č. 257 ze dne 24. 9. 2007). Částka maximálního vyměřovacího základu byla sjednocena pro zaměstnance i OSVČ a neustále se zvyšuje:

- V roce 2008 byl maximální vyměřovací základ 1 034 880 Kč;
- v r. 2009 - 1 130 640 Kč;
- v r. 2010 - 1 707 048 Kč;
- v r. 2011 - 1 781 280 Kč.

• OSVČ

OSVČ odvádí pojistné z vyměřovacího základu procentem z příjmů ze samostatné výdělečné činnosti po odpočtu výdajů (toto platí i pro osobu spolupracující podle ZDP).

- Od r. 1993 do r. 2003 to bylo 35 %;
- v r. 2004 40 %;
- v r. 2005 45 %;
- a od r. 2006 až dosud 50 %.

Příklad: OSVČ má příjmy 600 tis. Kč, výdaje 300 tis. Kč. Vyměřovací základ je základ daně $600\,000 - 300\,000 = 300\,000$ Kč x 50 % = 150 000 Kč. Jedná se o roční vyměřovací základ, z něho pak OSVČ vypočte zálohy pro příští rok, které odvádí měsíčně ($150\,000 \times 13,5 \% : 12$).

I u OSVČ je stanoven maximální a minimální vyměřovací základ. Pokud vyjde vyměřovací základ méně než minimální, musí si OSVČ stanovit 13,5 % z minimálního vyměřovacího základu.

Minimálním vyměřovacím základem byla také **minimální mzda**. Podnikatelé v r. **1993** začínali 13,5 % z 2 200 Kč = 297 Kč. Od r. **2002** je minimální vyměřovací základ stanoven 50 % z „průměrné měsíční mzdy“ v národním hospodářství, stanovené pro účely

důchodového pojištění dva roky nazpět. V r. **2011** je to 1 670 Kč ($50 \% \times 24\,740 \text{ Kč} \times 13,5 \%$).

Maximální vyměřovací základ byl 486 000 Kč až do r. 2007. Od r. **2008** byl stejný jako u zaměstnanců.

Minimální vyměřovací základ neplatí pro OSVČ, za kterou je plátcem pojistného stát a u OSVČ, která je zároveň zaměstnána. Vyměřovacím základem pro tyto osoby je skutečný příjem po odpočtu výdajů. V prvním roce zahájení činnosti nemusí tyto OSVČ platit zálohy.

- **Osoby, za které je plátcem pojistného stát**

Za osoby, u kterých je plátcem pojistného stát, hradí měsíčně pojistné MF na zvláštní účet vedený u VZP, a to do 20. dne předcházejícího kalendářního měsíce.

*„Od roku 2002 má k stanovení vyměřovacího základu právo vláda, nařízení stanovující vyměřovací základ pro následující kalendářní rok vydává do 30. června příslušného kalendářního roku, s přihlédnutím k vývoji míry inflace měřené indexem spotřebitelských cen zjištěné Českým statistickým úřadem a k výsledkům hospodaření v systému veřejného zdravotního pojištění. Výše vyměřovacího základu stanovená nařízením vlády nesmí být nižší než výše vyměřovacího základu platná v předchozím období“.*¹²⁹ (Do roku 2001 byl vyměřovací základ u osoby, za kterou je plátcem pojistného stát stanoven procentem z minimální mzdy.)

*„V průběhu roku 2010 bylo snahou zvýšit od 1. 1. 2011 vyměřovací základ pro platbu pojistného státem za osoby, za které stát pojistné platí. Tento záměr se však s ohledem na úsporný program vlády nepodařilo uskutečnit, proto i v roce 2011 činí vyměřovací základ pro platbu pojistného státem částku **5 355 Kč** a pojistné, náležející příslušným zdravotním pojišťovnám za každého takového pojištěnce, pak **723 Kč** měsíčně“.*¹³⁰ ($5\,355 \text{ Kč} \times 13,5 \%$).

5.2 Sociální zabezpečení

„Sociální zabezpečení je pojem, jehož obsah je dostatečně znám, ale jeho definice je obtížná a historicky podmíněná. Zatím nebyl v odborné literatuře úspěšně vymezen. V Čechách byl tímto pojmem označen v roce 1964 zákon, který poskytoval důchodové zabezpečení a sociální péči. Tím byl jeho obsah zúžen a v této zúžené podobě se také často používá. V této podobě

¹²⁹ BRYCHTA, I., GOLA, P. *Tabulky a informace pro daně a podnikání 2005*. Praha: ASPI a Brno: DATEV, 2005, s. 292.

¹³⁰ DANĚK, A. *Práce, mzdy a odvody. Zdravotní pojištění v roce 2011*, 2011 roč. 6, č. 2, s. 8.

*natolik zdomácněl, že by násilná změna jeho obsahu mohla vyvolat nežádoucí nedorozumění“.*¹³¹

Sociální zabezpečení obecně zahrnuje: důchodové a nemocenské pojištění, pojistné na důchodové zabezpečení, pojistné na nemocenské pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti a sociální péči.

*„Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ) vybrala v období od 1. 1. do 31. 12. 2010 na pojistném na sociální zabezpečení, které zahrnuje systémy důchodového a nemocenského pojištění, 332,6 miliard korun, včetně příspěvku na státní politiku zaměstnanosti 346,1 miliard Kč. Výdaje na dávky důchodového a nemocenského pojištění činily 360,6 miliard korun. Tato skutečnost znamená, že rozdíl v příjmech z pojistného a výdajích na dávky důchodového a nemocenského pojištění činí - 28 miliard Kč“.*¹³²

*„Příjmy z pojistného na důchodového pojištění vybrané v období od ledna do prosince roku 2010 činily 308,5 miliard korun. Na dávkách důchodového pojištění (tedy na starobní, pozůstalostní a invalidní důchody) k 31. 12. 2010 vyplatila ČSSZ 337,8 miliard korun. Na dávkách důchodového pojištění ČSSZ tak vyplatila celkem o 29,3 miliard Kč více, než vybrala pojistného“.*¹³³

*„Na pojistném na nemocenské pojištění ČSSZ od 1. 1. do 31. 12. 2010 vybrala 24,1 miliard Kč. Výdaje na dávky nemocenského pojištění (tedy na nemocenské, peněžitou pomoc v mateřství, ošetřovné a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství) přitom činily 22,8 miliard korun. Rozdíl mezi výběrem pojistného a výplatou dávek nemocenského pojištění ČSSZ vykazuje 1,3 miliard korun“.*¹³⁴

5.2.1 Důchodové pojištění

Základními právními předpisy jsou: Z. č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění PP; Z. č. 582/1991 Sb., o provádění sociálního zabezpečení, ve znění PP; Z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění PP; Z. č. 108/2009 Sb., o jednorázové peněžní částce nahrazující příplatek k důchodu a zvláštní příspěvek k důchodu a o změně některých zákonů;

¹³¹ TOMEŠ, I. *Sociální politika: Teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha: Socioklub, 1996, s. 22.

¹³² GEJDOŠ, Pavel. *Česká správa sociálního zabezpečení: Tisková zpráva* [online]. Praha: 14. 2. 2011 [cit. 2011-6-20]. ČSSZ: pojistné na sociální zabezpečení se daří vybírat úspěšně. Dostupné z WWW: <CSSZ.CZ>.

¹³³ GEJDOŠ, Pavel. *Česká správa sociálního zabezpečení: Tisková zpráva* [online]. Praha: 14. 2. 2011 [cit. 2011-6-20]. ČSSZ: pojistné na sociální zabezpečení se daří vybírat úspěšně. Dostupné z WWW: <CSSZ.CZ>.

¹³⁴ GEJDOŠ, Pavel. *Česká správa sociálního zabezpečení: Tisková zpráva* [online]. Praha: 14. 2. 2011 [cit. 2011-6-20]. ČSSZ: pojistné na sociální zabezpečení se daří vybírat úspěšně. Dostupné z WWW: <CSSZ.CZ>.

nařízení vlády č. 281/2010 Sb., o zvýšení důchodů v roce 2011; nařízení vlády č. 282/2010 Sb., o zvýšení příplatku k důchodu v roce 2011; nařízení vlády č. 283/2010 Sb., kterým se pro účely důchodového pojištění stanoví výše všeobecného vyměřovacího základu za rok 2009 a výše přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2009, a které upravují částky pro stanovení výpočtového základu.

Účast na důchodovém pojištění upravuje **z. č. 155/1995 Sb.**, o důchodovém pojištění, ve znění PP. Účastníky vztahů v důchodovém pojištění jsou např.:

- Zaměstnanci v pracovním poměru,
- zaměstnanci činní na základě dohody o pracovní činnosti,
- pracovníci v pracovněprávním vztahu podle cizích právních předpisů,
- prezident republiky,
- soudci,
- osoby ve výkonu trestu,
- studenti (SŠ a VOŠ), a to po dobu prvních šesti let tohoto studia po dosažení věku 18 let v období před rokem 2010,
- osoby pečující osobně o dítě ve věku do 4 let,
- poživatelé invalidního důchodu pro invaliditu III. stupně,
- OSVČ (Do roku 2008 osoby vykonávající nezávislé povolání a osoby, které vykonávaly tvůrčí činnost podle autorského zákona, byly účastny důchodového pojištění pouze tehdy, pokud prohlásily, že činnost vykonávají soustavně. Soustavnost výkonu si posuzovaly samy.), aj.

Dalšími účastníky se stávají osoby, které se účastní důchodového pojištění dobrovolně, po 18 roku věku. Účast je omezená po dobu max. 10 let, z čehož pouze 1 rok zpětně před podáním přihlášky. Z důchodového pojištění (§ 4) se poskytují tyto dávky:

- a) starobní důchod,**
- b) invalidní důchod (ve třech stupních invalidity),**
- c) pozůstalostní důchody – vdovský, vdovecký a sirotčí.**

Starobní a invalidní důchod, všechny dávky důchodového pojištění se skládají ze základní výměry a z procentní výměry – tzv. **důchod dvousložkový** (do roku 1995 šlo pouze o procentní výměru). Základní výměra se stanoví pevnou částkou a procentní výměra se stanoví procentní sazbou z výpočtového základu.

Základní výměra je stejná pro všechny druhy důchodů a pro všechny důchodce. Je dána příslušným nařízením vlády, která je oprávněná ji valorizovat.

Do roku 2010 činila procentní výměra 2 170 Kč, od 1. 1. 2011 se zvyšuje o 60 Kč, tj. na 2 230 Kč měsíčně. **Procentní výměra** se stanoví procentní sazbou z výpočtového základu:

- podle doby pojištění získané do vzniku nároku na důchod,
- podle doby pojištění získané po vzniku nároku na důchod.

Minimální důchod je dán stanovením minimální výše procentní výměry, nejméně 770 Kč + výměra základní (do roku 2010 tj. $2\,170 + 770 = 2\,940$ Kč; v r. 2011 $2\,230 + 770 = 3\,000$ Kč).

a) Starobní důchod

Doba pojištění se novelou zákona č. **306/2008 Sb.**, o důchodovém pojištění zvyšuje z 25 roků na 35 roků. Do roku 2009 byla potřebná doba pojištění 25 roků; v roce 2010 26 roků; v roce 2011 27 roků, atd.

U pojištěnců narozených po roce 1968 tak bude činit **důchodový věk**:

- u mužů: 65 let
- u žen: 62 let – pokud vychovaly 4 děti, 63 let – pokud vychovaly 3 děti, 64 let – pokud vychovaly 2 děti, 65 let – pokud vychovaly 1 dítě či nevychovaly žádné dítě.

Doba studia se započte do potřebné doby pojištění získané do vzniku nároku na důchod pouze do 31. 12. 2009. Od 1. 1. 2010 lze dobu studia započítat do důchodu pouze tehdy, pokud si student platí dobrovolné důchodové pojištění (minimální výše pojistného na dobrovolné důchodové pojištění činila 1 660 Kč; v roce 2011 - 1 732 Kč).

Do doby pojištění získané do vzniku nároku na starobní důchod (tzv. náhradní doba) se nepočítá invalidita I. a II. stupně (dříve částečně invalidní).

Celým rokem doby pojištění se pro účely tohoto zákona rozumí 365 kalendářních dnů.

Výpočet starobního důchodu do 30. 9. 2011 definuje § 15 z. č. 155/95 Sb., o důchodovém pojištění.

V souvislosti s důchodovou reformou a na základě usnesení Ústavního soudu ze dne 16. dubna 2011 se výpočet starobního důchodu od 1. 10. 2012 mění. Dojde k postupné změně vzorce pro výpočet důchodu. „*Cílovým stavem (pro důchody přiznávané od 1. 1. 2015, k první změně již dojde 30. 9. 2011) je započítávat osobní vyměřovací základ v rozmezí od 40 % průměrné mzdy až do 4násobku průměrné mzdy do výpočtového základu pro důchod 26 % -*

*v současné době je osobní vyměřovací základ v pásmu od 11 000 Kč do 28 200 Kč započítáván 30 % a nad 28 200 Kč je započítáván 10 % (právě 10 % zápočet osobního vyměřovacího základu byl shledán jako protiústavní); Ústavní soud respektuje princip solidárnosti, ale princip zásluhovosti nemůže být téměř úplně potlačen, což se v daném případě stalo. Výpočtový vzorec počítá se stropem vyměřovacího základu na pojistné na důchodové pojištění (již pro rok 2012) na úrovni 48násobku průměrné mzdy“.*¹³⁵

Od 1. 1. 2010 se zvyšuje starobní důchod o 0,4 % výpočtového základu, pokud pobírá starobní důchodce důchod v plné výši a zároveň vykonává výdělečnou činnost, která zakládá účast na důchodovém pojištění. Také se ruší podmínka sjednání pracovněprávního vztahu na dobu určitou (nejdéle 1 rok) u starobních důchodců.

Další vítanou kategorií je **předčasný starobní důchod**. Novela z 25. 6. 2008 č. 306/2008 Sb., o důchodovém pojištění, přináší od 1. 1. 2010 změny pro podmínky předčasného starobního důchodu. „*Pokud důchodový věk pojištěnce bude nižší než 63 let, může odejít do důchodu nejdříve 3 roky před dovršením důchodového věku. Pokud ale jeho důchodový věk bude alespoň 63 let, bude moci odejít do předčasného starobního důchodu již v 60 letech. Z toho vyplývá, že pojištěnec s důchodovým věkem 63 let bude mít nárok na předčasný starobní důchod také o 3 roky dříve, ale s důchodovým věkem 64 let již o celé 4 roky dříve a s důchodovým věkem 65 let až o 5 roků dříve. Současně se však mají zvýšit sankce za předčasný odchod. Při odchodu do důchodu o 5 let dříve se sníží procentní výměra starobního důchodu téměř o 27 % výpočtového základu. To představuje snížení výše procentní výměry důchodu za každých i započatých 90 kalendářních dnů od jeho přiznání do dosažení důchodového věku o 0,9 % za prvních 720 kalendářních dnů (2 roky) a o 1,5 % za období od 721. kalendářního dne (od 3. roku)“.*¹³⁶

b) Invalidní důchod

V ČR se v oblasti DP obecně řečeno za invaliditu považuje **porucha zdraví dlouhodobého až trvalého charakteru, která má za následek relevantní pokles nebo ztrátu schopnosti pracovat**. Právní předpis pak určuje, jak velký pokles pracovní schopnosti je považován za invaliditu a za jaký stupeň invalidity. Pokles pracovní schopnosti vedoucí ke ztrátě na

¹³⁵ BĚHOUNEK, P. Přehled připravovaných legislativních změn včetně daňové reformy. *Bulletin Komory daňových poradců ČR*, 2011, roč. 21, č. 7 – 8, s. 5.

¹³⁶ HÁJEK, Z. Důchodový systém – parametrické změny. *Práce, mzdy a odvody*, 2008, roč. 3, č. 9, s. 12.

výdělku je odškodněn dávkou - invalidním důchodem. Kvůli vážné nemoci nebo následkům po trvalém úraze je v ČR v invalidním důchodu přes půl milionu lidí.

Další dávkou důchodového pojištění je invalidní důchod. Potřebnou dobu pojištění nároku pro invalidní důchod určuje § 40 zákona. Pojištěnec je invalidní, jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nastal pokles jeho pracovní schopnosti nejméně o 35 %.

- Invalidita I. stupně je, jestliže pracovní schopnost pojištěnce poklesla nejméně o 35 %, avšak nejvíce o 49 %;
- invalidita II. stupně je, jestliže pracovní schopnost poklesla nejméně o 50 %, avšak nejvíce o 60 %;
- invalidita III. stupně je, jestliže pracovní schopnost poklesla nejméně o 70 %.

Výše invalidního důchodu se skládá ze základní a z procentní výměry. Od stupně invalidity je odvozena i výše invalidního důchodu, a to v druhé složce – v procentní výměře. Výše procentní výměry za každý rok doby pojištění při I. stupni činí 0,5 %, při II. stupni 0,75 % a při III. stupni 1,5 % výpočtového základu měsíčně.

Invalidita se od 1. 1. 2010 nově posuzuje podle poklesu pracovní schopnosti, nikoli podle poklesu soustavné výdělečné činnosti. Tento posudek má pak vliv na souběh invalidního důchodu a zaměstnání. Posudek vypracovává posudkový lékař okresní správy sociálního zabezpečení.

Od 1. 1. 2010 zaniká nárok na invalidní důchod dnem, kdy poživatel invalidního důchodu dosáhne 65 let věku (do 31. 12. 2009 mohli poživatelé invalidního důchodu dostávat tento důchod bez omezení věku a mohli si tak uplatnit odčitatelnou položku ze základu daně na invaliditu).

c) Pozůstalostní důchody

• Vdovský a vdovecký důchod

Vdova (vdovec) má pozůstalostní důchod po dobu jednoho roku a po uplynutí doby 1 roku od smrti manžela (manželky) nárok na vdovský (vdovecký) důchod zůstává, jestliže:

- Pečuje o nezaopatřené dítě nebo o dítě, které je závislé na péči jiné osoby ve II. stupni (středně těžká závislost), ve stupni III. (těžká závislost) nebo ve stupni IV. (úplná závislost).

- Pečuje o svého rodiče nebo rodiče zemřelého manžela, který s ní žije v domácnosti a je závislý na péči jiné osoby ve stupni II., III., IV. nebo je invalidní ve III. stupni (dříve plně invalidní).
- Dosáhla alespoň věku o 4 roky nižšího, než činí důchodový věk pro muže stejného data narození nebo důchodového věku, je-li důchodový věk nižší.

Věková hranice 55 let (vdovy) a 58 let (vdovci) pro „trvalý“ nárok na pozůstalostní důchod se má nově zvýšit na „věk o 4 roky nižší, než je důchodový věk pro muže stejného data narození“.¹³⁷

Výše vdovského a vdoveckého důchodu je složena ze základní výměry tj. 2 230 Kč měsíčně (pro rok 2011).

Výše procentní výměry vdovského a vdoveckého důchodu činí 50 % výměry starobního nebo invalidního důchodu III. stupně, na který měl nebo by měl nárok manžel (manželka) v době smrti. Pokud totiž zemře muž v mladším věku, nesplní podmínku nároku na starobní důchod pro výpočet vdovského důchodu, proto se zde výpočet odvíjí od imaginárního nároku na invalidní důchod.

• Sirotčí důchod

Sirotčí důchod je určen nezaopatřenému dítěti, zemřel – li rodič nebo osvojitel, nebo osoba, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů, a dítě na ni bylo v době její smrti převážně odkázáno výživou, kterou nemohli ze závažných důvodů zajistit jeho rodiče, jestliže rodič (osvojitel) byli poživateli starobního nebo invalidního důchodu nebo ke dni smrti splnili podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod anebo zemřeli následkem pracovního úrazu. Zemřou – li oba rodiče nebo oba osvojitelé, má nezaopatřené dítě nárok na sirotčí důchod po obou rodičích.

Výše základní výměry sirotčího důchodu činí 2 230 Kč (pro rok 2011).

Výše procentní výměry sirotčího důchodu činí 40 % procentní výměry starobního důchodu nebo invalidního důchodu pro invaliditu III. stupně, na který měl nebo by měl nárok zemřelý v době smrti.

¹³⁷ HÁJEK, Z., cit. 133, s. 12.

5.2.2 Nemocenské pojištění

Nemocenské pojištění upravují tyto zákony: Z. č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociálním zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, z. č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, sdělení č. 293/2010 Sb., kterým se vyhláší pro účely nemocenského pojištění výše redukčních hranic pro úpravu denního vyměřovacího základu platných v roce 2011.

Zákon č. 187/2006 Sb., kterým je komplexně upraveno nemocenské pojištění, nahradil zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců a z. č. 88/1968 Sb., o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a vyrovnávacím příspěvku v těhotenství a mateřství. Z. č. 187/2006 byl schválen v březnu roku 2006, ale účinnosti nabyl až 1. 1. 2009.

V roce 2011 přeneslo nové pojetí zákona provádění nemocenského pojištění od zaměstnavatele na správy sociálního zabezpečení a zvýšilo zainteresovanost zaměstnavatelů na pracovní neschopnosti svých zaměstnanců tím, že vyplácí prvních 14 nebo 21 dnů (dle nálezů Ústavního soudu) tzv. náhradu mzdy. Teprve po této době nastupují klasické dávky nemocenského pojištění, a to nemocenská.

Nemocenské pojištění je povinné pro zaměstnance, dobrovolně se mohou účastnit nemocenského pojištění OSVČ a zahraniční zaměstnanci.

Pro účely nemocenského pojištění jsou zaměstnancem mimo jiné:

- Zaměstnanci v pracovním poměru,
- zaměstnanci činní na základě dohody o pracovní činnosti,
- pracovníci v pracovněprávním vztahu podle cizích právních předpisů,
- dobrovolní pracovníci pečovatelské služby,
- soudci,
- prezident a členové vlády,
- odsouzení ve výkonu trestu, aj.

Někteří zaměstnanci nejsou účastní nemocenského pojištění a jsou to:

- komanditisté k. s.,
- jednatelé a společníci s. r. o.,
- zaměstnanci činní na základě dohody o provedení práce,
- prokuristé,

- vedoucí organizačních složek zahraničních právnických osob zapsaných v českém obchodním rejstříku.

*„Tyto osoby se dnes nemocenského pojištění nemohou účastnit vůbec, a to ani dobrovolně. U většiny z nich toto platilo i podle dřívějšího zákona o nemocenském pojištění zaměstnanců (č. 54/1956 Sb.), jehož účinnost skončila 31. 12. 2008, avšak jednatele a společníci společností s ručením omezením a komanditisté komanditních společností jsou z nemocenského pojištění vyloučeni až od 1. 1. 2009. Dle důvodové zprávy v zákonu o nemocenském pojištění totiž tyto osoby mohou pro společnost vykonávat práci nepravdělně a nemocenské pojištění v jejich případě neplní svůj účel, kterým je náhrada ušlého příjmu. Funkci, za níž jsou odměňováni, nepozbývají ani v době nemoci“.*¹³⁸

Od 1. 1. 2012 má dojít k výraznému rozšíření okruhu osob účastných nemocenského pojištění. *„Novela reaguje na rozsáhlou diskuzi rozpoutanou rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 9. 12. 2010. V tomto rozsudku posoudil Nejvyšší správní soud pracovněprávní vztah uzavřený jednatelem s. r. o s touto s. r. o. jako neplatný a potvrdil správnost postupu správy sociálního zabezpečení, která odmítla této osobě vyplatit nemocenské. V následné veřejné diskuzi se objevily argumenty o neodůvodněnosti vyloučení jednatelů a členů statutárních orgánů právnických osob z okruhu osob pokrytých nemocenským pojištěním (obzvláště z pohledu ztráty nároku na peněžitou pomoc v mateřství), případně také důchodovým pojištěním“.*¹³⁹

Podmínkou pro účast na nemocenském pojištění je výkon zaměstnání v ČR, trvání zaměstnání alespoň 15 dnů a sjednaný příjem alespoň 2 000 Kč.

Nemocenského pojištění jsou účastni zaměstnanci při přechodném či trvalém výkonu práce mimo území ČR pro zaměstnavatele se sídlem v ČR.

OSVČ se mohou k účasti na nemocenském pojištění dobrovolně přihlásit, pokud jsou důchodově pojištěny. Pojištění vzniká dnem přihlášení a pro jeho trvání je včas a ve správné výši jej platit. Je – li pojištění zapláceno v nižší než minimální výši nebo opožděně, účast na pojištění automaticky zaniká.

¹³⁸ RYTÍŘOVÁ, L. Aktuálně k nemocenskému a důchodovému pojištění. *Bulletin Komory daňových poradců*, 2011, roč. 21, č. 4 – 5, s. 55.

¹³⁹ RYTÍŘOVÁ, cit. 135, s. 56.

Orgány nemocenského pojištění:

- a) okresní správy nemocenského pojištění,
- b) Česká správa sociálního zabezpečení,
- c) služební orgány (Ministerstvo obrany, MV, Vězeňská služba ČR, Generální ředitelství cel, Bezpečnostní informační služba a Úřad pro zahraniční styky a informace),
- d) MPSV.

Druhy dávek nemocenského pojištění

Z nemocenského pojištění jsou vypláceny 4 druhy dávek:

- a) **nemocenské,**
- b) **ošetřovné,**
- c) **peněžitá pomoc v mateřství,**
- d) **a vyrovnávací příspěvek v mateřství a těhotenství.**

a) Nemocenské

„Základní podmínkou pro poskytování dávek je vznik rozhodné události (např. pracovní neschopnosti) během trvání pojištění nebo v ochranné lhůtě po skončení pojištění. Ochranná lhůta je stanovena jen pro dvě zmíněné dávky, a to pro nemocenské (7 kalendářních dnů) a pro peněžitou pomoc v mateřství (180 kalendářních dnů)“.¹⁴⁰

Nemocenské je vypláceno všem osobám účastným nemocenského pojištění max. 380 kalendářních dnů od vzniku pracovní neschopnosti, důchodcům jen 63 dnů. Nemocenské vyplácí příslušná okresní správa sociálního zabezpečení.

„Od roku 2009 do roku 2010 až po uplynutí prvních 14 kalendářních dnů pracovní neschopnosti či karantény, v roce 2011 až 2013 dokonce až po uplynutí prvních 3 týdnů. Po tuto dobu by měl být zaměstnanec zabezpečen náhradou mzdy vyplácenou zaměstnavatelem s výjimkou prvních 3 dnů pracovní neschopnosti, kdy nepobírá dávku žádnou“.¹⁴¹

Náhradu mzdy poskytuje zaměstnavatel až od 4. pracovního dne (při karanténě již od 1. pracovního dne) po dobu prvních 14/21 dnů trvání pracovní neschopnosti, a to pouze za pracovní dny.

OSVČ pobírá nemocenské od okresní správy sociálního zabezpečení až od 22. dne nemoci.

¹⁴⁰ RYTÍŘOVÁ, L., cit. 135, s. 56.

¹⁴¹ RYTÍŘOVÁ, L., cit. 135, s. 56.

b) Peněžitá pomoc v mateřství

Na peněžitou pomoc v mateřství mají nárok pojištěnci, kteří jsou účastni nemocenského pojištění alespoň 270 dnů v posledních dvou letech před porodem, OSVČ navíc ještě 180 dnů v posledním roce.

Tato dávka může být kromě matky dítěte vyplácena také otci nebo manželu matky dítěte. Mohou se o pobírání dávky libovolně střídat, avšak doba před porodem a prvních 6 týdnů po porodu je vyhrazena pouze matce.

Dávka je poskytována 28 týdnů (v případě vícečetného porodu 37 týdnů) obvykle počátkem 8. – 6. týdne před porodem. Peněžitou pomoc v mateřství poskytuje příslušná okresní správa sociálního zabezpečení, nikoli zaměstnavatel.

c) Ošetřovné

Nárok na ošetřovné má pouze zaměstnanec nikoli však zaměstnanec činný na základě dohody o pracovní činnosti, a to ošetřuje – li nemocné dítě mladší 10 let, pečuje – li o zdravé dítě do 10 let z důvodu uzavření školy, nebo onemocní – li osoba o dítě pečující. Dále ošetřovné náleží zaměstnanci, který pečuje o nemocného člena rodiny žijící s ním ve společné domácnosti.

Ošetřovné OSVČ nenáleží.

Ošetřovné poskytuje příslušná okresní správa sociálního zabezpečení, nikoli zaměstnavatel. Poskytuje se již od 1. kalendářního dne ošetřování, nejvýše však po dobu 9 kalendářních dnů, popř. 16 kalendářních dnů, jde – li o osamělého zaměstnance, který má v trvalé péči alespoň jedno dítě ve věku do 16 let, které neukončilo povinnou školní docházku.

d) Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství

Je vyplácen pouze zaměstnaným ženám a kompenzuje nižší výdělek, pokud byly z důvodu těhotenství nebo mateřství (do konce 9. měsíce po porodu nebo během kojení) převedeny na jinou práci s nižším výdělkem. OSVČ tento příspěvek nenáleží.

Vyrovnávací příspěvek poskytuje příslušná okresní správa sociálního zabezpečení, nikoli zaměstnavatel.

5.2.3 Pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti

Je upraven zákonem č. **589/1992 Sb.**, o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

Pojistné na sociální zabezpečení zahrnuje pojistné na důchodové pojištění, pojistné na nemocenské pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Pojistné je příjmem státního rozpočtu (součástí je též penále, přírážka k pojistnému na sociální zabezpečení a pokuty).

Pojistné na důchodové pojištění se vede na samostatném účtu státního rozpočtu a v zákonu o státním rozpočtu se uvádí jako samostatná položka příjmu státního rozpočtu.

Poplatníky pojistného jsou:

- a) zaměstnavatelé,
- b) zaměstnanci prostřednictvím svého zaměstnavatele,
- c) OSVČ (i za své spolupracující osoby)
- d) a osoby dobrovolně účastné na důchodovém pojištění.

• Zaměstnavatelé a zaměstnanci

Výše pojistného se stanoví procentní sazbou z vyměřovacího základu zjištěného za rozhodné období. Vyměřovacím základem zaměstnance pro pojistné na sociální zabezpečení je úhrn příjmů, které jsou předmětem daně z příjmu FO podle ZDP. Je shodný s vyměřovacím základem pro zdravotní pojištění zaměstnanců.

Vyměřovacím základem pro zaměstnavatele jsou úhrny vyměřovacích základů jeho zaměstnanců.

Rozhodným obdobím, z něhož se zjišťuje vyměřovací základ zaměstnance a zaměstnavatele je kalendářní měsíc, za které se pojistné platí.

Procentní sazby odváděného pojistného z vyměřovacího základu se od roku 1993 nepatrně různily.

Zaměstnavatelé odvádí část pojistného, které jsou povinni uhradit za zaměstnance a současně odvádí i část pojistného, které je povinen hradit zaměstnanec, srážkou z jeho mzdy.

Od roku 1993 do roku 1994 byla výše pojistného 36 % z vyměřovacího základu, z toho 4,8 % odvod na nemocenské pojištění, 27,2 % odvod na důchodové pojištění a 4 % na státní politiku zaměstnanosti (9 % bylo vypočteno z vyměřovacího základu zaměstnance, 27 % odváděl zaměstnavatel).

V roce 1995 odváděl zaměstnavatel 35 % z vyměřovacího základu.

Od roku 1996 do roku 2008 odváděl zaměstnavatel 34 % (důchodové pojištění 28 %, příspěvek na státní politiku zaměstnanosti 1,6 %, nemocenské pojištění 4,4 %); 26 % odvádí zaměstnavatel a 8 % zaměstnanec.

Od roku 2009 do současnosti (rok 2011) odvádí zaměstnavatel z vyměřovacího základu 31,5 % - zaměstnanec odvádí 6,5 % a zaměstnavatel 25 %. V roce 2009 až 2011 šlo 28 % na důchodové pojištění, 2,3 % na nemocenské pojištění a 1,2 % na státní politiku zaměstnanosti). V roce 2011 se mohou zaměstnavatelé zaměstnávající max. 25 % zaměstnanců dobrovolně přihlásit do zvláštního systému placení pojistného na nemocenské pojištění se sazbou pojistného 3,3 %. Celkové pojistné na sociální zabezpečení se tak zvýší na 26 % z vyměřovacího základu. Tito zaměstnavatelé si pak budou moci stejně jako do konce roku 2010 odečítat od pojistného na sociální zabezpečení polovinu z vyplacených náhrad mzdy.

Od 1. 1. 2008 byl u zaměstnance stanoven **maximální vyměřovací základ**. Je shodný s max. vyměřovacím základem pro pojistné na veřejné zdravotní pojištění.

- V roce 2008 byl maximální vyměřovací základ 1 034 880 Kč;
- v r. 2009 - 1 130 640 Kč;
- v r. 2010 - 1 707 048 Kč;
- v r. 2011 - 1 781 280 Kč.

• OSVČ

Vyměřovacím základem OSVČ pro pojistné na důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti je částka, kterou si sama určí, ne však méně než 50 % daňového základu. Daňovým základem se rozumí základ daně stanovený podle ZDP.

- (Od r. 1993 do r. 2003 to bylo 35 %;
- v r. 2004 40 %;
- v r. 2005 45 %;
- a od r. 2006 až dosud 50 %).

OSVČ ze zákona má stanoven **minimální a maximální vyměřovací základ**. U sociálního zabezpečení, na rozdíl od veřejného zdravotního pojištění, není stát plátcem pojistného a neexistují zde osoby bez zdanitelných příjmů. OSVČ má však rozdělenou samostatnou výdělečnou činnost na hlavní a vedlejší.

Pro **hlavní samostatnou výdělečnou činnost** se vyměřovací základ určí z částky ne nižší než minimální roční vyměřovací základ pro hlavní činnost a ne vyšší než maximální roční vyměřovací základ.

Pro **vedlejší samostatnou výdělečnou činnost** se vyměřovací základ určí z částky ne nižší než minimální roční vyměřovací základ pro vedlejší činnost a ne vyšší než maximální roční vyměřovací základ.

Pokud OSVČ vykonává v daném roce jak hlavní, tak vedlejší samostatně výdělečnou činnost, rozdělí se testování na měsíce s hlavní činností a na měsíce s vedlejší činností.

Samostatná výdělečná činnost se považuje za vedlejší, pokud OSVČ vykonává zaměstnání, pobírá starobní důchod, je nezaopatřeným dítětem, které se soustavně připravuje na budoucí povolání, má nárok na rodičovský příspěvek nebo na příspěvek při péči o osobu blízkou, atp.

Minimální vyměřovací základ pro OSVČ, která vykonává hlavní činnost je 2,4násobek částky, která se stanoví jako součin všeobecného vyměřovacího základu za kalendářní rok, který o 2 roky předchází kalendářnímu roku, za který se účast na důchodovém pojištění posuzuje, a přepočítávacího koeficientu, pro úpravu tohoto všeobecného vyměřovacího základu (do roku 2001 byl minimální vyměřovací základ stanoven jako 12násobek minimální mzdy).

Minimální vyměřovací základ pro vedlejší výdělečnou činnost od roku 2002 je stanoven jako polovina minimálního vyměřovacího základu pro hlavní činnost.

Maximální vyměřovací základ byl až do roku 2007 486 000 Kč. Od roku 2008 je stejný jako u zaměstnanců.

Sazby pojistného z vyměřovacího základu u OSVČ jsou do roku 2008 29,6 %, z toho 28 % na důchodové pojištění, 1,6 % na státní politiku zaměstnanosti.

Sazba pojistného na nemocenské pojištění je určena z. č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění. Sazba pojistného z vyměřovacího základu na nemocenské pojištění je dobrovolná (4,4 %).

Od roku 2009 je sazba pojistného z vyměřovacího základu pro OSVČ 29,2 %, z toho 28 % na důchodové pojištění a 1,2 % na státní politiku zaměstnanosti.

Výše nemocenského pojištění je v roce 2009 a 2010 1,4 %.

„Novela zákona 347/2010 Sb., o nemocenském pojištění, přinesla zásadní změny, pokud jde o platbu tohoto pojištění. Nemocenské pojištění nadále zůstává pro OSVČ dobrovolné. Od 1. 1. 2011 však došlo ke zvýšení sazby pojistného na nemocenské pojištění z 1,4 % (platilo od 1. 1.

2009 do 31. 12. 2010) na 2,3 % vyměřovacího základu. Dále byla pro OSVČ účastnou nemocenského pojištění zavedena vazba mezi vyměřovacím základem pro pojistné na nemocenské pojištění a vyměřovacím základem pro zálohu na pojistné na důchodové pojištění“.¹⁴²

5.2.4 Státní sociální podpora

Jedním ze základních úkolů státu je sociální ochrana při různých sociálních událostech. Do okruhu sociálního zabezpečení spadají různé druhy sociálních dávek. Jedním okruhem dávek jsou dávky státní sociální podpory. O druhu dávek a okruhu oprávněných osob pro jejich pobírání pojednává zákon č. **117/1995 Sb.**, o státní sociální podpoře. Státní sociální podporou kryje stát základní potřeby rodin.

Zákon o státní sociální podpoře vymezuje v § 2 dvě skupiny dávek. První skupinu tvoří dávky poskytované v závislosti na výši příjmů v rodině. Patří sem:

- a) **Přídavek na dítě,**
- b) **sociální příplatek,**
- c) **příspěvek na bydlení,**
- d) **porodné.**

Druhou skupinu tvoří dávky, které se poskytují bez ohledu na výši příjmu v rodině. Patří sem:

- e) **Rodičovský příspěvek,**
- f) **zaopatřovací příspěvek,**
- g) **dávky péstounské péče,**
- h) **pohřebné.**

Základem pro stanovení nároku a výši dávek státní sociální podpory je životní minimum (z. č. **110/2006 Sb.**, o životním a existenčním minimu). **Životní minimum** je minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb.

Existenční minimum je minimální hranicí peněžních příjmů, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující

¹⁴² BĚHOUNEK, P. Daňová a účetní legislativa pro rok 2011. *Bulletin Komory daňových poradců ČR*, 2011, roč. 21, s. 10.

přežití. Existenční minimum nelze použít u nezaopatřeného dítěte, u poživatele starobního důchodu, u osoby invalidní ve III. stupni a u osoby starší 68 let. Částka existenčního minima činí měsíčně **2 020 Kč**.

Štangová in Tröster¹⁴³ uvádí, že do 31. prosince 2006 se životní minimum skládalo ze dvou částek. Byla to částka potřebná k zajištění výživy a ostatních základních potřeb občana, též s ohledem na nezaopatřenost dítěte, a částka potřebná k zajištění nezbytných nákladů na domácnost, odstupňovaná podle počtu osob žijících v domácnosti, jejichž příjmy se pro tyto účely posuzovaly společně.

Od 1. ledna 2007 vešel v platnost zákon č. 110/2006 Sb., o existenčním a životním minimu, který vychází z nové koncepce institutu životního minima. Životní minimum je stanoveno jako minimální hranice peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Částku k zajištění nákladů na domácnost již institut životního minima neobsahuje.¹⁴⁴

Od 1. 1. 2007 až do 31. 12. 2011 činí částka životního minima jednotlivce (tj. osoba, která není posuzována společně s příjmy ostatních) **3 126 Kč**. Životní minimum osob, které se pro účely tohoto zákona posuzují společně, se stanoví jako úhrn částek životního minima všech těchto osob. Částka životního minima osoby, která je posuzována jako první v pořadí činí částka 2 880 Kč měsíčně. Pro druhou a další osobu v domácnosti činí částka 2 600 Kč měsíčně. Pro **nezaopatřené dítě** ve věku: do 6 let je částka 1 600 Kč; od 6 do 15 let 1 960 Kč; od 15 do 26 let 2 250 Kč.

Společně se posuzují rodiče a nezletilé nezaopatřené děti, manželé nebo partneři podle zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství. Dále se společně posuzují rodiče a nezletilé děti, které nejsou nezaopatřené nebo zletilé děti, pokud tyto děti žijí ve společné domácnosti a nejsou společně posuzovány s jinými osobami. Dále se společně posuzují podle zákona o životním a existenčním minimu jiné osoby, které společně užívají byt (s výjimkou osob, které písemně prohlásí, že spolu nežijí trvale a společně nehradí náklady na své potřeby). Nezletilé nezaopatřené dítě, které je svěřeno do péče jednoho z rodičů, se neposuzuje společně s druhým rodičem. Pokud se jedná o střídavou péči, postupuje se pro posouzení životního minima podle souhlasného prohlášení rodičů. Za nezaopatřené dítě nelze

¹⁴³ TRÖSTER, P. A KOL. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 256.

¹⁴⁴ TRÖSTER, cit. 140, s. 256.

považovat dítě, které požívá invalidní důchod z důchodového pojištění pro invaliditu 3. stupně.

a) Přídavek na dítě

Přídavek na dítě nahradil přídavky na děti, které byly do 31. 12. 1995 poskytovány jako dávka nemocenského pojištění. Nárok na přídavek na dítě má nezaopatřené dítě, které žije v rodině, jejíž rozhodný příjem je nižší než součin částky životního minima rodiny a koeficient 2,40. Jedná se o dávku testovanou, která posuzuje příjem rodiny za předchozí kalendářní rok.

Přídavek na dítě se od roku 2008 nezměnil: Do 6 let 500 Kč za kalendářní měsíc; od 6 let do 15 let 610 Kč za kalendářní měsíc; od 15 let do 26 let 700 Kč za kalendářní měsíc.

b) Sociální příplatek

Pro tuto dávku se testuje příjem rodiny za předchozí kalendářní čtvrtletí. Sociální příplatek je konstruován jako dávka rodiče nebo osoby za rodiče považované. Náleží pouze rodinám se zdravotně postiženým členem, a to:

- Kdy rodič pečuje alespoň o jedno nezaopatřené dítě, které je dlouhodobě nemocné, dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené.
- Kdy jeden z rodičů pečující o nezaopatřené dítě je dlouhodobě těžce zdravotně postižený nebo je nezaopatřeným dítětem, které je dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě nemocné.

Nárok na sociální příplatek má rodič, pokud rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje dvojnásobek částky životního minima. Výše sociálního příplatku se odvíjí od věku dítěte, příjmu rodiny a stupně postiženého dítěte či rodiče. Od 1. 1. 2013 se sociální příplatek zcela ruší.

c) Příspěvek na bydlení

Příspěvek na bydlení je peněžitou dávkou, která se poskytuje v závislosti na příjmu vlastníkovu nebo nájemci bytu, který je v bytě hlášen k trvalému pobytu. Je určen na náklady spojené s bydlením. Nárok na příspěvek vzniká tehdy, pokud náklady na bydlení přesahují částku součinu rozhodného pro příjem v rodině a koeficient 0,30 (v Praze 0,35). Do nákladů u bytů užívaných na základě nájemné smlouvy se počítá vynaložené nájemné, ale také služby

spojené s užíváním bytu (např. úklid společných prostor). Náklady se dokládají nájemní smlouvou, popř. rozpisem nákladů na plnění poskytovaná s užíváním bytu.

U družstevních bytů a bytů vlastníků se vychází z **tzv. srovnatelných nákladů**. Nejde tudíž o náklady skutečné, ale o náklady fiktivně stanovené (tzv. normativní náklady). U obou typů bytu se do nákladů započítávají náklady na plyn, elektřinu, vodné, stočné, odvoz odpadu a vytápění.

d) Porodné

Nárok na porodné má, nepřevyšuje-li rozhodný příjem v rodině součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,40, žena:

- která porodila své první živé dítě,
- které se současně s prvním živě narozeným dítětem narodilo další živé dítě nebo děti.

Nárok na porodné má rovněž otec prvního živě narozeného dítěte nebo dětí, které se narodily současně s prvním dítětem ženy, jestliže žena, která dítě (děti) porodila, zemřela a ke dni porodu splnila podmínky uvedené v odstavci 1 a porodné nebylo vyplaceno jí ani jiné osobě.

Dále má nárok na porodné také osoba ode dne převzetí dítěte ve věku do 1 roku do trvalé péče nahrazující péči rodičů.

Nárok na porodné vzniká dnem porodu dítěte.

Obecné informace:

Nárok na dávky státní sociální podpory vzniká dnem splnění všech podmínek stanovených zákonem o státní sociální podpoře, podáním žádosti o přiznání dávky. Náklady na státní sociální podporu hradí stát.

§ 2a zákona ustanovuje:

Orgány státní sociální podpory, které vykonávají státní správu podle tohoto zákona, a to jsou:

- a) Úřad práce České republiky - krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu (dále jen „krajská pobočka Úřadu práce“),
- b) krajské úřady a Magistrát hlavního města Prahy (dále jen „krajský úřad“).

Státní správa, která podle tohoto zákona vykonává též MPSV.

Výkon působnosti krajských úřadů podle tohoto zákona je výkonem přenesené působnosti.

Státní sociální podporu provádějí:

- a) krajské pobočky Úřadu práce v územních obvodech stanovených jiným právním předpisem,

b) krajské úřady.

e) Rodičovský příspěvek

Na rodičovský příspěvek má nárok rodič, který osobně, celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině. Rodičovský příspěvek nahradil v roce 1990 mateřský příspěvek. Je poskytován bez ohledu na výši příjmů v rodině.¹⁴⁵

Od 1. ledna 2008 došlo ke změně v koncepci přiznávání rodičovského příspěvku. Rodič si může zvolit čerpání rodičovského příspěvku po dobu do dvou, tří nebo čtyř let dítěte. Rodič může čerpat dávku v tzv. **vícerychlostní struktuře**¹⁴⁶. Té v roce 2011 odpovídají 4 různé výměry v pevných měsíčních částkách⁷⁵:

- Zvýšená výměra 11 400 Kč,
- základní výměra 7 600 Kč,
- snížená výměra 3 800 Kč,
- nižší výměra 3 000 Kč.

Volbou doby čerpání si rodič zároveň volí i k ní příslušnou výši příspěvku, a to:

- **Rychlejší čerpání rodičovského příspěvku** – po peněžitě pomoci v mateřství (dále jen PPM) ve zvýšené výměře **11 400 Kč** do 2 let věku nejmladšího dítěte, o tuto formu čerpání však může požádat pouze rodič, který má nárok na PPM ve výši alespoň 380 Kč/den.
- **Klasické čerpání rodičovského příspěvku** – po PPM v základní výměře 7 600 Kč do 3 let věku nejmladšího dítěte, o tuto formu čerpání může požádat pouze rodič, který má nárok na PPM (v jakékoliv výši).
- **Pomalejší čerpání rodičovského příspěvku** – po PPM nebo od narození dítěte (nevznikl – li nárok na PPM) v základní výměře 7 600 do 9 měsíců věku nejmladšího dítěte a dále ve snížené výměře 3 800 Kč do 4 let věku dítěte.

U zdravotně postižených dětí má rodič nárok na rodičovský příspěvek v základní výměře 7 600 Kč až do 7 let věku dítěte. Při péči o dítě dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené, kterému nenáleží příspěvek na péči, náleží rodičovský příspěvek v nižší výměře 3 000 Kč od 7 do 15 let věku dítěte.

¹⁴⁵ TRÖSTER, P. A KOL., cit. 140, s. 263.

¹⁴⁶ BULLA, M. *Pomocník mzdové účetní*. Český Těšín: Poradce, 2011, s. 21.

Volbu tohoto nároku je oprávněn provést jen rodič, který uplatnil nárok na rodičovský příspěvek. Volbu nároku nelze měnit.

f) Pohřebné

Pohřebné je jednorázová peněžitá dávka. Do 30. 9. 1995 byla poskytována jako dávka nemocenského pojištění osobě, která vypravila pohřeb. Do roku 2007 náleželo pohřebné osobě, která vypravila pohřeb, a to za podmínky, že zemřelá osoba měla ke dni úmrtí trvalý pobyt na území ČR nebo se pohřeb konal na území ČR. Výše pohřebného byla 5 000 Kč. Od roku 2008 náleží pohřebné ve výši 5 000 Kč pouze osobě, která vypravila pohřeb nezaopatřenému dítěti nebo osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte (zemřelá osoba měla ke dni úmrtí trvalý pobyt na území ČR).

g) Dávky pěstounské péče

Dávky pěstounské péče jsou poskytovány nezávisle na příjmu příjemce. Podle zákona jde o dávky:

- 1) Příspěvek na úhradu potřeb dítěte,**
- 2) odměna pěstouna,**
- 3) příspěvek při převzetí dítěte,**
- 4) příspěvek na zakoupení motorového vozidla.**

1) Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte pobírá nezletilé dítě svěřené do pěstounské péče po dobu jejího trvání.

Výše příspěvku je poskytována měsíčně a je vypočítána jako součin životního minima dítěte a koeficientu 1,4. Jde – li o nezaopatřené dítě, použije se koeficient 2,3. Jde – li o dítě dlouhodobě nemocné, použije se koeficient 2,35. Je – li dítě dlouhodobě zdravotně postižené, použije se koeficient 2,9. Dlouhodobě těžce zdravotně postiženému dítěti náleží koeficient 3,1.

Příspěvek se vyplácí pěstounovi, pokud je dítě nezletilé. Ve zletilosti dítěte se příspěvek vyplácí dítěti. Příspěvek dítěti nenáleží, pokud je v ústavním zařízení nebo pokud pobírá důchod z důchodového pojištění, jehož výše je stejná nebo vyšší než zákonem vypočtený příspěvek.

2) Odměna pěstouna

Odměna pěstouna je dávka, která je poskytována pěstounovi za výkon pěstounské péče, a to až do zletilosti dítěte a poté po dobu, ve které má dítě svěřené do pěstounské péče nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte (a to i tehdy, pokud dítě pobírá důchod z důchodového pojištění).

Příspěvek je vypočítán jako součin životního minima jednotlivce a koeficientu 1. Ve zvláštních případech se odměna pěstouna zvyšuje.

3) Příspěvek při převzetí dítěte

Příspěvek při převzetí dítěte se vyplácí pouze jednou a to tehdy, pokud je dítě převzato do pěstounské péče. Příspěvek je určen na zakoupení potřebného vybavení pro dítě ve výši:

- Do 6 let 8 000 Kč,
- od 6 let do 15 let 9 000 Kč,
- od 15 let do 18 let 10 000 Kč.

4) Příspěvek na zakoupení motorového vozidla

Příspěvek na zakoupení motorového vozidla je jednorázová dávka a nárok na ní má pěstoun, který má v pěstounské péči alespoň 4 děti.

Jedná se o příspěvek na nákup motorového vozidla nebo na jeho celkovou opravu. Činí 70 % pořizovací ceny osobního motorového vozidla, nejvýše však 100 000 Kč. Lze jej poskytnout i opakovaně, avšak v období 10 let nesmí překročit 200 000 Kč.

Pokud je příspěvek poskytnut před koupí motorového vozidla, musí pak pěstoun koupí doložit, jinak mu příspěvek nenáleží. Pokud pěstoun do 5 let poskytnutí příspěvku použije motorové vozidlo k jiným účelům (např. k podnikání), je povinen příspěvek vrátit v poměrné výši.

5.2.5 Pomoc v hmotné nouzi

Pomoc v hmotné nouzi upravuje zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění PP. Jde o poměrně nový zákon, který od 1. 1. 2007 nahradil dosavadní zákon, o sociální potřebnosti. Dále vyhláška č. 504/2006, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi.

*„Systém pomoci v hmotné nouzi je zaměřen na osoby s nedostatečným příjmem, který si nemohou z objektivních důvodů zvýšit. Je jednotný po celé ČR a vychází z principu, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se vyhýbá práci. Systém napomáhá v boji proti sociálnímu vyloučení. Sociální vyloučení odráží přístup jednotlivců a celých skupin obyvatelstva k základním zdrojům společnosti, mezi které patří trh práce, vzdělání, bydlení, zdravotní péče a sociální ochrana“.*¹⁴⁷

Při posuzování stavu hmotné nouze se příjmy a sociální a majetkové poměry osoby, která žádá o dávku, posuzují s příjmy ostatních osob, žijících ve společné domácnosti. Při posuzování žádosti o dávku se vychází ze zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu (viz státní sociální podpora). Příjem se zjišťuje zpravidla za období tří kalendářních měsíců před podáním žádosti o dávku.

§ 5 zákona č. 111/2006, o pomoci v hmotné nouzi, určuje okruh osob, které mohou o dávku žádat. Mimo jiné, mohou o dávku žádat i občané členských států EU za určitých podmínek, dále cizinci pobývající na území ČR (na základě zákona o pobytu cizinců).

Je – li vážně ohroženo zdraví jedince, může o mimořádnou okamžitou pomoc požádat každá osoba.

Zákon o pomoci v hmotné nouzi také definuje osoby, které se v hmotné nouzi nenachází (např. osoba je vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání a bez vážných důvodů odmítá krátkodobé zaměstnání nebo osoba, která nastoupila trest odnětí svobody).

Dávky pomoci v hmotné nouzi jsou dle 111/2006:

- a) **Příspěvek na živobytí,**
- b) **doplatek na bydlení,**
- c) **mimořádná okamžitá pomoc.**

a) Příspěvek na živobytí

Nárok na příspěvek na živobytí má žadatel, pokud jeho příjmy a příjmy společně posuzovaných osob po odečtení nákladů na bydlení dramaticky poklesnou a nedosahují částky na živobytí.

Podmínky pro přiznání nároku na příspěvek na živobytí jsou poměrně značně složité vyjádřeny v § 21 zákona o pomoci v hmotné nouzi s odkazy na § 9 a § 10 zákona.

¹⁴⁷ ARNOLDOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení. II. část – Sociální pomoc a sociální služby*. Praha: UK, Karolinum, 2011, s. 132.

Příspěvek na živobytí se poskytuje buď jako nevratná dávka pomoci v hmotné nouzi nebo jako dávka, kterou má povinnost příjemce orgánu pomoci v hmotné nouzi vrátit.

b) Doplatek na bydlení

Nárok na doplatek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu, který užívá byt, jestliže by po úhradě odůvodněných nákladů na bydlení byl jeho příjem zvýšený o vyplacený příspěvek nižší než částka živobytí osoby nebo příjem společně posuzovaných osob zvýšený o vyplacený příspěvek na živobytí nižší než částka živobytí společně posuzovaných osob (§ 33).

Zákon podmiňuje vznik nároku na tuto dávku získáním nároku na příspěvek na živobytí a rovněž na příspěvek na bydlení ze systému státní sociální podpory.

c) Mimořádná okamžitá pomoc

Mimořádná okamžitá pomoc je jednorázová dávka osobě, která nesplňuje podmínky hmotné nouze, přesto potřebuje poskytnout pomoc. Jedná se např. o vážnou újmu na zdraví, živelnou pohromu, osoba při návratu z vězení, atp.

Náklady na dávky hradí stát, a to z finančních prostředků získaných příslušným orgánem pomoci v hmotné nouzi formou dotace (poskytované podle zákona o rozpočtových pravidlech).

Orgány pomoci v hmotné nouzi jsou:

- a) Pověřené obecní úřady,
- b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- c) krajské úřady,
- d) MPSV,
- e) újezdni úřady.

5.2.6 Sociální péče o občany těžce zdravotně postižené

Je upravena zákonem č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění PP (hlava pátá – péče o těžce zdravotně postižené občany) a vyhláškou č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení (např. přiznání dávek sociální péče, mimořádných výhod pro zdravotně postižené občany, apod.).

Mimořádné výhody se poskytují občanům starším jednoho roku s těžkým zdravotním postižením, které podstatně omezuje pohybovou nebo orientační schopnost. Těmto občanům se poskytují mimořádné výhody I., II., a III. stupně.

První skupina (průkaz TP – těžké postižení; přiznává se např. u onemocnění páteře, omezení funkce jedné dolní končetiny, atp.) vymezuje zdravotní postižení pro poskytování mimořádných výhod I. stupně. Patří sem nárok na vyhrazené místo k sezení v MHD, přednost při osobním projednávání náležitostí s delší čekací dobou (nepatří sem nakupování v obchodech, ani vyšetření u lékaře).

Druhá skupina (průkaz ZTP – zvlášť těžké postižení; přiznává se např. při anatomické ztrátě jedné končetiny, atp.) vymezuje zdravotní postižení pro poskytování výhod II. stupně. Mimořádné výhody II. stupně zahrnují výhody I. stupně a kromě toho, i nárok na bezplatnou dopravu v MHD nebo slevy jízdného ve vnitrostátní přepravě autobusem či vlakem (75 % slevy).

Třetí skupina (průkaz ZTP/P – zvlášť těžké postižení s průvodcem; přiznává se např. u ztráty zraku, ztráty obou končetin) zahrnuje mimořádné výhody III. stupně. Ty obsahují výhody I. a II. stupně a kromě toho i nárok na bezplatnou dopravu průvodce v MHD nebo v pravidelné vnitrostátní přepravě, nebo bezplatnou přepravu vodícího psa.

Držitelům průkazu ZTP a ZTP/P může být poskytnuta sleva (i jejich průvodcům) na kulturní a sportovní akce.

Dávky sociální péče pro zdravotně postižené občany

1) Příspěvky na zvláštní pomůcky

Občanům těžce zdravotně postiženým lze poskytovat peněžité příspěvky na opatření pomůcek, které potřebují k odstranění, zmírnění nebo překonání následků svých postižení (příloha č. 4, vyhlášky č. 182/1991 stanoví příspěvky na pořízení těchto pomůcek – např. koupací lůžko, motorový vozík, mobilní WC, pro zrakově postižené občany slepecký psací stroj, atp.).

2) Příspěvek na úpravu bytu

Tento příspěvek může být poskytnut občanům s těžkými vadami nosného nebo pohybového ústrojí, občanům nevidomým. Může se jednat např. o příspěvek na úpravu podlahy, vstupu do domu, rozšíření dveří, instalace zvukové nebo světelné signalizace, atd.)

Příspěvek je možno poskytnout i formou zálohy. Žadatel se před poskytnutím příspěvku písemně zaváže vyúčtovat jej do tří let od zahájení řízení.

Limit je 70 % prokázaných nákladů za materiál a práci včetně projektu, nejvýše však 50 000 Kč nebo 100 000 Kč na stavební úpravy spojené s instalací výtahu (pokud nestačí schodišťová plošina).

Pokud žadatel byt vymění nebo změní užívací právo před uplynutím 10 let od jeho poskytnutí, musí příspěvek vrátit. Vrácení se nepožaduje, jestliže výše příspěvku nepřesáhla 5 000 Kč. V závažných případech je možno od vymáhání příspěvku upustit.

3) Příspěvek na zakoupení, celkovou opravu a úpravu motorového vozidla

Občanům s těžkými vadami nosného nebo pohybového ústrojí, kteří nejsou umístěni v ústavu sociální péče s celoročním pobytem, a kteří jsou odkázáni na individuální dopravu, se mohou poskytnout příspěvky na koupi nebo celkovou zvláštní úpravu motorového vozidla.

Příspěvek se poskytuje též rodičům postiženého dítěte staršího 3 let, kterému byly přiznány mimořádné výhody III. stupně (týká se i osob, kterým bylo nezaopatřené dítě svěřeno do výchovy). Přiznání příspěvku je podmíněno používáním přepravy postiženého dítěte.

Výše příspěvku se určí se zřetelem na majetkové poměry žadatele a jeho rodiny, a to nejvýše 100 000 Kč a na celkovou opravu motorového vozidla nejvýše 60 000 Kč. Příspěvek lze poskytnout i vícekrát, nejdříve však po uplynutí 5 let ode dne vyplacení předešlého příspěvku. Pokud tělesně postižený sám řídí motorové vozidlo, může požádat o příspěvek na zvláštní úpravu vozidla. Příspěvek se poskytuje v plné výši ceny úpravy.

Těžce zdravotně postiženému občanu lze poskytnout bezúročnou půjčku na zakoupení motorového vozidla, a to do výše 40 000 Kč. Podmínkou je splacení půjčky do 5 let od jejího poskytnutí.

4) Příspěvek na provoz vozidla

Je poskytován těžce zdravotně postiženým občanům, kterým byly přiznány mimořádné výhody II. a III. stupně nebo osobě, která bude používat přepravu osoby blízké (děti, sourozenci, atp.) nebo manželku, které byly přiznány mimořádné výhody II. a III. stupně (s výjimkou postižených úplnou nebo praktickou hluchotou).

Výše příspěvku pro těžce zdravotně postižené osoby III. stupně, po uznání mimořádných výhod, činí (v roce 2010 až 2012):

- 3 360 Kč u jednostopého vozidla;

- 7 920 Kč u ostatních vozidel.

Pro občany, jejichž zdravotní postižení odůvodňuje přiznání mimořádných výhod pro těžce zdravotně postižené občany II. stupně výše příspěvku činí (v roce 2010 až 2012):

- 1 150 Kč u jednostranného vozidla;
- 3 000 Kč u ostatních vozidel.

Výše příspěvku v roce 2010 až 2012 se zvyšuje, pokud postižený ujedne ze závažných důvodů více, jak 7 tis. km (§ 36 a vyhlášky č. 182/91 Sb.).

Při pobírání více příspěvků se výše druhého příspěvku snižuje o 420 Kč u jednostranného vozidla a o 2 124 Kč u ostatních vozidel.

Dalšími příspěvky dle vyhlášky č. 182/91 Sb., mohou být příspěvky na individuální dopravu, příspěvek na úhradu za užívání bezbariérového bytu a garáže, příspěvek na krmivo pro psa nevidomému, apod.

5.2.7 Sociální služby

Sociální služby upravuje zákon **108/2006 Sb.**, o sociálních službách, ve znění PP a vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, ve znění PP.

*„Lidé mají právo na to, aby žádali o pomoc a podporu ze strany veřejné správy a poskytovatelů sociálních služeb v případě, že nejsou schopni samostatně řešit svou nepříznivou sociální situaci. Toto právo je založeno na obecném principu solidarity ve společnosti“.*¹⁴⁸

Každý občan, který se ocitl v obtížné situaci, má právo na poskytnutí dostatečných informací o tom, jak se z takové situace dostat sám. Může jít o různá životní traumata a životní úskalí: člověk bez domova, narkoman, násilí v rodině, atp.

Sociální služby musí vycházet z individuálně určených potřeb osob, mají ochránit lidská práva uživatele služby, mají iniciovat k samostatnosti a předcházet nepříznivým jevům.

§ 32 zákona vymezuje obsah sociálních služeb:

- a) Sociální poradenství,
- b) služby sociální péče,

¹⁴⁸ ARNOLDOVÁ, cit. 144, s. 207.

c) služby sociální prevence.

§ 3 zákona vymezuje pojmy, které jsou v oblasti sociálních služeb používány.

§ 4 určuje okruh osob, kterým jsou sociální služby poskytovány.

§ 5 stanovuje působnost v oblasti sociálních služeb:

- 1) Státní správu podle tohoto zákona vykonávají a) MPSV, b) krajské úřady, c) obecní úřady obcí s rozšířenou působností, d) okresní správy sociálního zabezpečení.
- 2) Výkon působnosti obecních úřadů obcí s rozšířenou působností a krajských úřadů podle tohoto zákona je výkonem přenesené působnosti.
- 3) V oblasti sociálních služeb vykonávají působnost podle tohoto zákona také obce a kraje.

Příspěvek na péči (upravuje druhá část zákona)

Jedná se o pomoc fyzické osobě, která je závislá na pomoci jiné fyzické osoby. Závislost je stanovena ve 4 stupních:

- Lehká závislost (I. stupeň),
- středně těžká závislost (II. stupeň),
- těžká závislost (III. stupeň),
- úplná závislost (IV. stupeň).

Obecní úřad (dále jen OÚ) provádí pro účely rozhodování o příspěvku na péči a na žádost klienta **sociální šetření**, při kterém se zjišťuje schopnost samostatného života osoby v přirozeném sociálním prostředí z hlediska péče o vlastní osobu a soběstačnosti. Sociální šetření provádí **sociální pracovník**. Žádost o posouzení zdravotního stavu včetně výsledku sociálního šetření se předává na okresní správu sociálního zabezpečení (OSSZ) dle místa trvalého pobytu žadatele. Zde pak posudkový lékař posuzuje, zda se jedná o dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav a další podmínky pro přiznání příspěvku na péči. **Posuzující lékař OSSZ vychází** z lékařských zpráv, zejména z nálezů **ošetřujícího lékaře** (vyplněné tiskopisy), popř. z výsledků funkčních lékařských vyšetření v určeném zdravotnické zařízení, eventuálně ze zapůjčené zdravotnické dokumentace, z výsledku **sociálního šetření** (provede sociální pracovník obce), a je-li to potřebné - z výsledku **vlastního vyšetření** posuzované osoby. OSSZ posoudí zdravotní stav a sdělí příslušnému OÚ stanovený stupeň závislosti osoby, odůvodnění a dobu platnosti posouzení.

Výše příspěvku (§ 11):

- 1) Pro osoby do 18 let věku činí za kalendářní měsíc
 - a) 3 000 Kč, jde – li o stupeň I.,
 - b) 5 000 Kč, jde – li o stupeň II.,
 - c) 9 000 Kč, jde – li o stupeň III.,
 - d) 12 000 Kč, jde – li o stupeň IV.
- 2) Výše příspěvku pro osoby starší 18 let činí za kalendářní měsíc
 - a) 800 Kč, jde – li o stupeň I.,
 - b) 4 000 Kč, jde – li o stupeň II.,
 - c) 8 000 Kč, jde – li o stupeň III.,
 - d) 12 000 Kč, jde – li o stupeň IV.

Nárok na příspěvek vzniká potřebné osobě podáním žádosti o jeho přiznání (někdy i z moci úřední). Příspěvek je pak vyplácen od počátku kalendářního měsíce, ve kterém bylo zahájeno řízení o přiznání příspěvku. Osoba, které je poskytnut příspěvek se sama rozhodne, které sociální služby využije. Může zůstat doma a opatřit si celodenní péči, buď od poskytovatele sociálních služeb, nebo od rodinných příslušníků, nebo může využít ústavní službu.

V části třetí zákona je pojednáno o sociálních službách, o podmínkách poskytování sociálních služeb a o úhradě nákladů za poskytování sociálních služeb.

Praktická část – přehled zákonných povinností v praxi

Praktická část má informovat o tom, co je potřeba udělat jako zaměstnanec nebo OSVČ pro vykonávání těchto pozic, a zároveň informuje o zákonných povinnostech, které se k těmto povinnostem vztahují (tj. daně, sociální a zdravotní pojištění).

Podnikatel

Pokud chce občan začít podnikat, navštíví jakýkoli živnostenský úřad (pozor, úřední hodiny pouze pondělí a středa od 8 – 17 hod.).

Předkládá občanský průkaz, a pokud zákon vyžaduje odbornou způsobilost, pak musí mít i potvrzení o praxi (např. kadeřnice, účetní, atp.) – tj. živnosti řemeslné a vázané, kde je podmínkou odborná způsobilost. U živnosti volné, není odborná způsobilost stanovena (např. administrativní činnost, reklamní činnost, agenturní činnost, atp.).

Pro vznik živnostenského oprávnění je nutno živnost ohlásit. Žadatel ohlásí na předepsaném tiskopise živnost, kterou chce vykonávat. Od roku 2008 už nedokládá existenci daňových nedoplatků a nedoplatků na zdravotním a sociálním pojištění. Nedokládá ani výpis z evidence rejstříků trestů. Tyto úkony za něho vyřizuje živnostenský úřad.

Pokud žadatel není odborně způsobilý k živnosti, kde zákon odbornou způsobilost vyžaduje, provozuje živnost prostřednictvím odpovědného zástupce, kterého uvede v žádosti.

Kromě ohlášení živnosti, žadatel prostřednictvím živnostenského úřadu podává přihlášku k daňové registraci u finančního úřadu, oznámení samostatné výdělečné činnosti u správy sociálního zabezpečení, přihlášku k důchodovému pojištění, podává přihlášku k nemocenskému pojištění (pozor je dobrovolné), podává oznámení podle zákona o veřejném zdravotním pojištění.

Živnostenský úřad je povinen všem těmto institucím oznámit do 5 pracovních dnů údaje o ohlášení živnosti (dříve se musel podnikatel dostavit na uvedené úřady osobně, a to do 8 dnů na správu sociálního zabezpečení a zdravotní pojišťovnu a do 30 dnů k daňové registraci na finančním úřadě.

Pokud dojde ke změně uvedených údajů podnikatele (např. změna adresy, vznik nového živnostenského oprávnění, vznik provozovny, atp.), může podnikatel oznámit tyto změny opět prostřednictvím živnostenského úřadu do 15 dnů.

Za ohlášení živnosti při vstupu do živnostenského podnikání zaplatí podnikatel 1000 Kč. Za každé další ohlášení živnosti 500 Kč.

Do 5 pracovních dnů obdrží žadatel výpis ze živnostenského rejstříku (ne živnostenský list), kde je uvedeno jeho jméno, adresa podnikání (provozovna nebo trvalé bydliště), rodné číslo, identifikační číslo a den vzniku.

Správa sociálního zabezpečení na základě ohlašovací povinnosti živnostenského úřadu zašle podnikateli přidělený variabilní symbol a číslo účtu, kam má odvádět zálohy na pojistné.

Pokud podnikatel má podnikání jako hlavní činnost (např. není student nebo důchodce), musí v roce zahájení podnikání platit minimální zálohu na zdravotní pojištění. Pro rok 2011 je min. záloha 1 807 Kč na pojistné měsíčně.

Pokud je podnikatel přihlášen k nemocenskému pojištění, variabilním symbolem pro platbu pojistného je jeho rodné číslo a min. pojistné u nemocenského pojištění pro rok 2011 je 92 Kč za měsíc.

Zálohu za měsíc, ve kterém podnikatel zahájil podnikání, musí zaplatit do 20. dne následujícího měsíce (pozor, záloha musí být připsána 20. den na účtu správy sociálního zabezpečení, jinak začíná běžet penále).

Zdravotní pojišťovna oznámí podnikateli číslo účtu, kam má zasílat pojistné na všeobecné zdravotní pojištění. Variabilním symbolem pro identifikaci platby je rodné číslo pojištěnce.

Záloha na pojistné je splatná od 1. dne kalendářního měsíce, na který se platí, do 8. dne následujícího kalendářního měsíce. Min. pojistné na všeobecné zdravotní pojištění pro rok 2011 je 1 670 Kč.

Za ukončený kalendářní rok podává podnikatel daňové přiznání, a to podle daňového řádu do 31. 3. následujícího roku. Za rok 2011 do 2. 4. 2012. Pokud podnikatel zplnomocní k podání daňového přiznání daňového poradce (plná moc musí být uložena u FÚ do 2. 4. 2012) podává daňové přiznání do 2. 7. 2012.

Na základě daňového přiznání podává podnikatel správě sociálního zabezpečení a zdravotní pojišťovně přehled o příjmech a výdajích, ve kterém vyúčtovává placení záloh na toto pojistné.

Přehled správě sociálního zabezpečení odevzdá do 30. 4. 2012 (pokud použije služeb daňového poradce, což musí ohlásit správě do konce dubna, pak může odevzdat přehled do 30. 7. 2012). Jestliže pojistné nepokryje platba záloh, vzniká nedoplatek. Ten je pak třeba zaplatit do 8 dnů po předání přehledu.

Přehled zdravotní pojišťovně odevzdává do jednoho měsíce, po odevzdání daňového přiznání na FÚ. Pokud podnikatel využije služeb daňového poradce a ohlásí to zdravotní pojišťovně do konce dubna, pak může přehled odevzdat nejpozději do 31. 7. 2012.

Zaměstnanec

Zaměstnancem se občan stává uzavřením pracovní smlouvy, a to na dobu určitou (např. 1 rok) nebo na dobu neurčitou.

Dohoda o pracovní činnosti vzniká, pokud zaměstnanec pracuje na nižší pracovní úvazek. Pak uzavře zaměstnavatel se zaměstnancem dohodu o pracovní činnosti, a to na dobu určitou, nebo pokud není ve smlouvě uvedena doba, jedná se o dobu neurčitou.

Dohoda o pracovní činnosti zakládá účast na důchodovém a zdravotním pojištění a na nemocenském pojištění.

Dohoda o provedení práce musí být uzavřena písemně (dříve mohla být uzavřena i ústně). V kalendářním roce může zaměstnanec odpracovat pouze 160/300 hod. u jednoho zaměstnavatele. Pokud má zaměstnanec více zaměstnavatelů, pak může 160 hodin odpracovat u každého z nich.

Dohoda o provedení práce nezakládá účast na důchodovém, nemocenském a zdravotním pojištění.

Odměna určená v dohodě o provedení práce není nikterak omezena, záleží na smluvním ujednání zaměstnance a zaměstnavatele.

U zaměstnance veškeré oznamovací povinnosti správě sociálního zabezpečení a zdravotní pojišťovně vykonává zaměstnavatel.

Odvod zálohy na daň, zdravotní a sociální pojištění, provádí zaměstnanci prostřednictvím svého zaměstnavatele.

Závěr

Závěrem bych chtěla vyzdvihnout momenty, které mi v této práci udělaly radost, ale i momenty, které mě potrápily a trápí mě i v této chvíli. Musím uznat, že pokud se někdo věnuje daním a daňovému systému, zasluhuje neskutečný obdiv. Přiznávám, že téma, které jsem zvolila, bylo velice obtížné a po 8 měsících studia veškeré literatury se mi i nyní pletou pojmy a jejich význam jako např. pojištění a pojistné, veřejné pojištění a pojistné na všeobecné zdravotní pojištění, pojem příspěvky a dávky, atp.

Momenty, které mě v této práci těšily, se týkaly především historie daní a daňové soustavy, jak v ČR, tak ve světových dějinách. Bylo zajímavé sledovat vývoj v ekonomických teoriích, v osobnostech po sobě jdoucích, které se postupně doplňovaly a vytvářely základy dnešního daňového systému. Zároveň mě mrzí, že právě z těchto pramenů jsem převzala jen ty nejpodstatnější informace, jinak by práce dvojnásobně přesahovala počet stran. S tím souvisí i další příjemný moment, studium dnešní daňové teorie. Přesto problém nastal v momentu uvádění teorie do praxe (zákony). Zákony, které by měly být sepsány tak, aby je pochopila i laická veřejnost, se stávají nesrozumitelnými i pro odbornou veřejnost. „Neznalost zákona totiž neomlouvá“.

Literatura o daňové reformě a o sociálním a zdravotním pojištění mi přišla ve svém počátku (z roku 1993) velice srozumitelná a jednoduchá. Avšak novely zákonů, které zákony reformovaly a měly za úkol zjednodušit jejich srozumitelnost, způsobily opak. Zákony se staly nepřehlednými, složitými a překombinovanými. Pokud pohlížím na společnost, kde zákony jsou pokusem společnosti stanovit řád, a zaměřím se na daňové zákony, pak mám pocit, že z původně zamýšleného řádu se stal chaos. Možná je to způsobené tím, že mé studium je zaměřené pouze na sociální sféru, ale ta souvisí především s jejím financováním, a tím se opět dostávám k daním.

Konkrétně jsem dospěla k tomu, že ačkoli procentní sazba daňového zatížení fyzických i právnických osob se jeví za poslední 4 roky jako nejnižší, opak je pravdou. Daňové zatížení se v podstatě nemění, a to v důsledku zavedení „superhrubé mzdy“ u zaměstnanců a u OSVČ vymezením pojistného na sociální a zdravotní pojištění jako výdaj nedaňový. Taktéž daňový základ pro určení vyměřovacího základu pro pojistné, na sociální a zdravotní pojištění u OSVČ je v důsledku neuznatelných výdajů vyšší. Minimální vyměřovací základ pro odvody sociálního a zdravotního pojištění se každým rokem zvyšuje. Zvyšuje se i hranice

maximálního vyměřovacího základu, a proto mě udivuje, proč chybí finanční prostředky na dávky důchodového a nemocenského pojištění. Na tuto otázku nejsem schopna v této práci objektivně odpovědět.

Dovolím si tvrdit, že jediný zachovaný a plně srozumitelný řád týkající se daní, který se od roku 1993 nezměnil, jsou úřední hodiny správců daně - finančních úřadů (pondělí a středa 8 – 17 hod).

Seznam použité literatury

Knižní zdroje:

- ARNOLDOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení. II. část – Sociální pomoc a sociální služby*. Praha: UK, Karolinum, 2011, s. 600. ISBN 978-80246-1852-4
- BÁRTA, J. *Právní úprava zdanění příjmů*. Brno: Komora daňových poradců ČR, 1996, s. 208. ISBN neuvedeno
- BRYCHTA, I., GOLA, P. *Tabulky a informace pro daně 2005*. Praha: ASPI a Brno: DATEV, 2005, s. 401. ISBN 80-7357-082-3
- BULLA, M. *Pomocník mzdové účetní*. Český Těšín: Poradce, 2011, s. 23. ISBN 978-80-7365-324-8
- ENGLIŠ, K. *Hospodářské soustavy*. 2. vydání. Praha: Spolek československých právníků Všehrd, 1990, s. 128. ISBN 80-85305-00-3
- KLAK, J. *Nová daňová soustava*. Opava, Hronov: Nakladatelství Lors ve spolupráci s Nakladatelstvím Optys, 1992, s. 93. ISBN 80-85246-08-2
- KLIKOVÁ, CH., KOTLÁN, I. *Hospodářská politika*. Ostrava: Institut vzdělávání Sokrates, 2003, s. 275. ISBN 80-86572-04-8
- KOTOUS, J., MUNKOVÁ, G., PEŘINA, P. *Úvod do sociální politiky*. 3. Vydání. Praha: UK (Právnická fakulta – ediční středisko v Nakladatelství Vodnář), 2003, s. 106. ISBN 80-85889-50-1
- KUBÁTOVÁ, K. *Daňová teorie a politika. Díl I.: Daňová teorie*. Praha: VŠE, 1994, s. 104. ISBN 80-7079-544-1
- KUBÁTOVÁ, K. *Daňová teorie a politika*. 3. Vydání. Praha: Eurolex, 2000, s. 225. ISBN 80-902752-2-2
- MACHOVÁ, H. *Daňové zákony s komentářem*. Praha: Newsletter, 2001, s. 96. ISBN 80-86934-27-1
- MARKOVÁ, H., HLADKÝ, J. *Daňové zákony 2008, úplná znění platná k 1. 1. 2008*. Praha: Grada, 2008, s. 208. ISBN 978-80-247-2385-3
- MERLÍČKOVÁ RŮŽIČKOVÁ, R. *Neziskové organizace: vznik, účetnictví, daně*. 11. vydání. Olomouc: ANAG, 2011, s. 254. ISBN 978-80-7263-675-4
- RYLOVÁ, Z. A KOL. *Daňové zákony 2005 s komentářem*. Brno: Computer Press, 2005, s. 151. ISBN 80-251-0496-6

- SOJKA, M. A KOL. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: VŠE, 1998, s. 403. ISBN 80-7079-705-3
- ŠOUREK, S., TUREK, K., BĚHAN, P. *Nová daňová soustava od 1. 1. 1993. Díl I*. Praha: Prospektrum, 1993, s. 528. ISBN 80-85431-72-6
- TOMEŠ, I. *Sociální politika: Teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha: Sociopress, 1996, s. 213. ISBN 80-902260-0-0
- TRÖSTER, P. A KOL. *Právo sociálního zabezpečení*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 367. ISBN 978-80-7400-032-4
- VANČUROVÁ, A., LÁCHOVÁ, L. *Daně a sociální zabezpečení. Díl I.: Daně, daňový systém ČR*. Praha: VŠE, 1994, s. 238. ISBN 80-7079-616-2
- VANČUROVÁ, A. A KOL. *Daňový systém 2000 ČR aneb učebnice daňového práva*. 4. Vydání. Praha: VOX, 2000, s. 338. ISBN 80-86324-05-2
- ŽENÍŠKOVÁ, M., ŠMÍD, J., BŘEZINOVÁ, H. *Sociální a zdravotní pojištění*. Praha: Bilance, 1993, s. 218. ISBN neuvedeno

Články z odborných časopisů:

- BĚHOUNEK, P. Daňová a účetní legislativa pro rok 2011. *Bulletin Komory daňových poradců ČR*, 2011, roč. 21, s. 96. ISSN 1211-9946
- BĚHOUNEK, P. Přehled připravovaných legislativních změn včetně daňové reformy. *Bulletin Komory daňových poradců ČR*, 2011, roč. 21, č. 7 – 8, s. 96. ISSN 1211-9946
- BĚHOUNEK, P. Úsporný balíček. *Daňový tip – aktuality, komentáře, dotazy a odpovědi*, 2009, roč. 14, č. 22, s. 8. ISSN 1211 – 1155
- BĚHOUNEK, P. Zdanění důchodů. *Daňový tip – aktuality, komentáře, dotazy a odpovědi*, 2011, roč. 16, č. 5, s. 8. ISSN 1211 - 1155
- DANĚK, A. Poradce. *O pojistném na všeobecném zdravotním pojištění s komentářem*, 2008, roč. 12, č. 10, s. 224. ISSN 1211 - 2437
- DANĚK, A. Zdravotní pojištění v roce 2011. *Práce, mzdy a odvody*, 2011, roč. 6, č. 2, s. 80. ISSN 1801-9935
- HÁJEK, Z. Důchodový systém – parametrické změny. *Práce, mzdy a odvody*, 2008, roč. 3, č. 9, s. 88. ISSN 1801-9935
- RYTÍŘOVÁ, L. Aktuálně k nemocenskému a důchodovému pojištění. *Bulletin Komory daňových poradců*, 2011, roč. 21, č. 4 – 5, s. 92. ISSN 1211-9946

Elektronické zdroje:

Finance: Daně a mzdy [online]. Upravené vydání. Finance media a. s., 2011 [cit. 2011-6-20].

Zdravotní pojišťovny. Dostupné z WWW: finance.cz

GEJDOŠ, Pavel. *Česká správa sociálního zabezpečení: Tisková zpráva* [online]. Praha: 14. 2. 2011 [cit. 2011-6-20]. ČSSZ: pojistné na sociální zabezpečení se daří vybírat úspěšně. Dostupné z WWW: <CSSZ.CZ>.

Použité zákony:

Z. č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů;

Z. č. 531/1991 Sb., o územních finančních orgánech, ve znění pozdějších předpisů;

Z. č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů;

Z. č. 212/1992 Sb., o soustavě daní, ve znění pozdějšího z. č. 302/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů;

Z. č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů (novely tohoto zákona: č. 316/1996 Sb.; č. 340/2000 Sb.; č. 210/1997 Sb.; č. 170/1999 Sb.; č. 492/2000 Sb.; č. 792/2001 Sb.; č. 438/2003 Sb.);

Z. ČNR č. 337/1992, Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějšího z. č. 35/1993 Sb.;

Z. č. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů;

Z. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů;

Z. č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů;

Z. č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů;

Z. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů;

Z. č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů;

Z. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů;

Z. č. 179/2006 Sb., o ověřování a uznávání výsledku dalšího vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů;

Z. č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů;

Z. č. 108/2009 Sb., o jednorázové peněžní částce nahrazující příplatek k důchodu a zvláštní příplatek k důchodu a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů;

Z. č. 362/2009 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů, ve znění pozdějších předpisů.

Použité slovníky:

BLECHA, I. A KOL. *Filosofický slovník*. 2. Vydání. Olomouc: Olomouc, 2002, s. 463. ISBN 80-7182-064-4

KRAUS, J. A KOL. *Nový akademický slovník cizích slov*. Dotisk. Praha: Academia, 2007, s. 879. ISBN 978-80-200-1415-3

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Schéma koloběhu peněz, zboží a služeb

Příloha č. 2 – Schéma přímých daní v daňovém systému ČR

Příloha č. 3 – Schéma nepřímých daní v daňovém systému ČR

Příloha č. 4 – Graf: Lafferova křivka

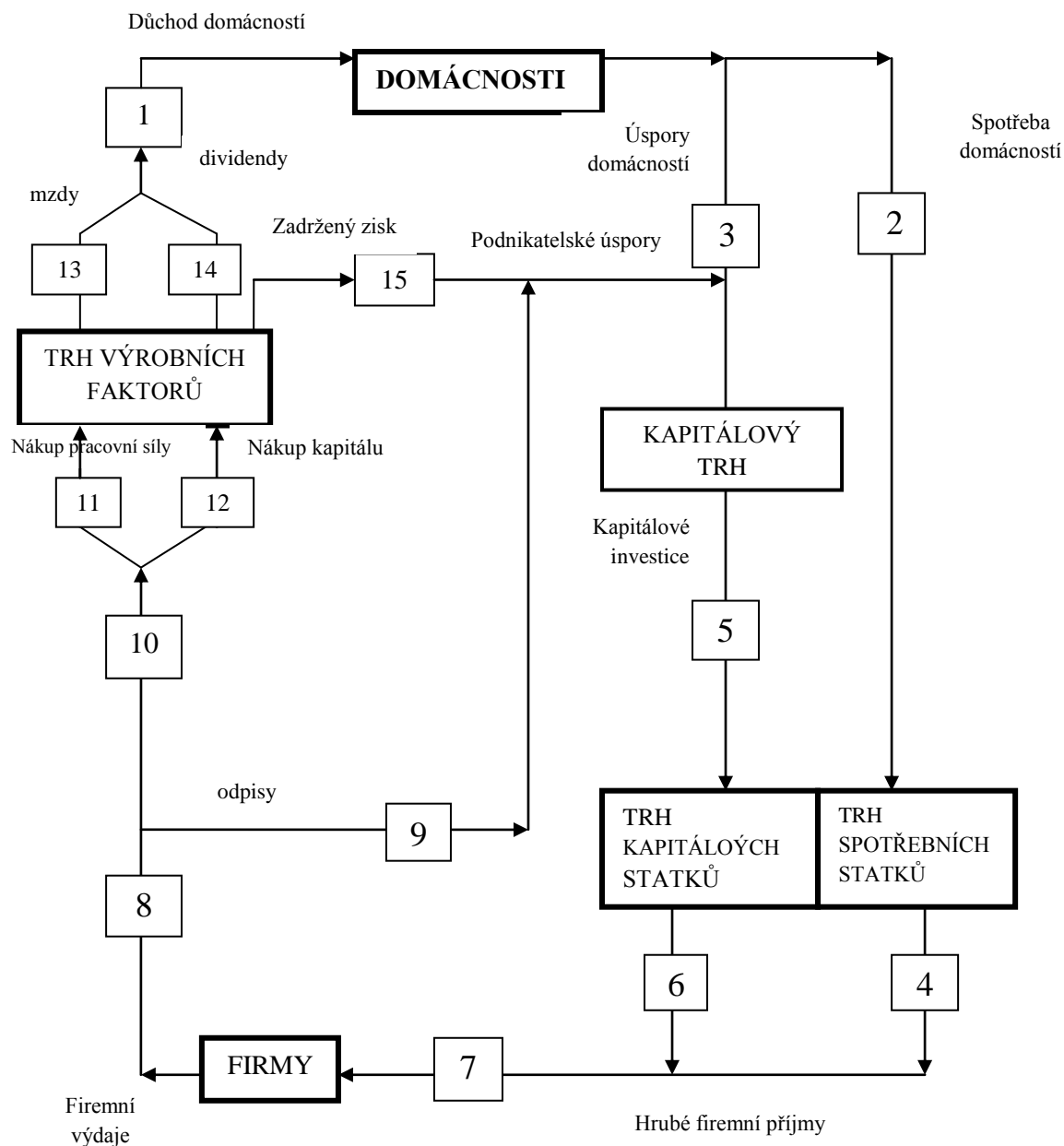
Příloha č. 5 – Příklad výpočtu daně pro rok 2004 a 2005

Příloha č. 6 – Příklad zdanění starobního důchodce v roce 2011

Příloha č. 7 – Úsporný balíček 2010 (Janotův úsporný balíček)

PŘÍLOHA č. 1

Schéma koloběhu peněz, zboží a služeb v ekonomice

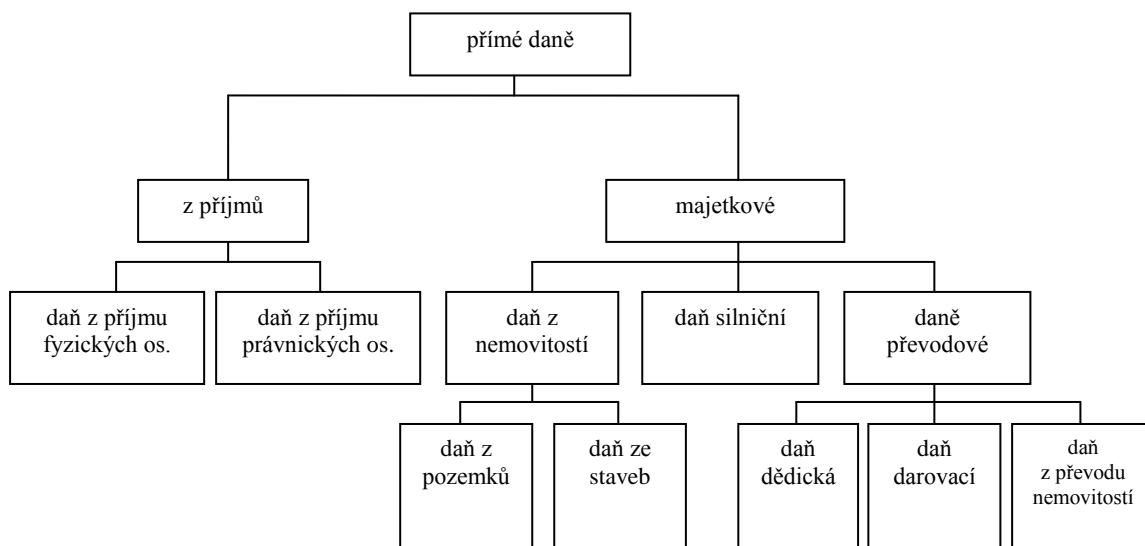

Místa potencionálního zdanění:

1. Důchodová daň fyzických osob,	9. zdanění odpisů,
2. spotřební daň fyzických osob,	10. daň ze zisku nebo z přidané hodnoty,
3. daň z úspor fyzických osob,	11. daň z objemu mezd placená podniky,
4. daň ze spotřeby,	12. daň ze zisků a úroků placená podniky,
5. daň z cenných papírů,	13. daň ze mzdy placená zaměstnanci,
6. daň z prodeje kapitálových produktů,	14. daň z dividend, úroků, a rent placená fyzickými osobami,
7. daň z hrubých příjmů firem,	15. daň ze zadrženého zisku.
8. daň z výdajů firem,	

Příloha č. 2

Schéma přímých daní v daňovém systému ČR

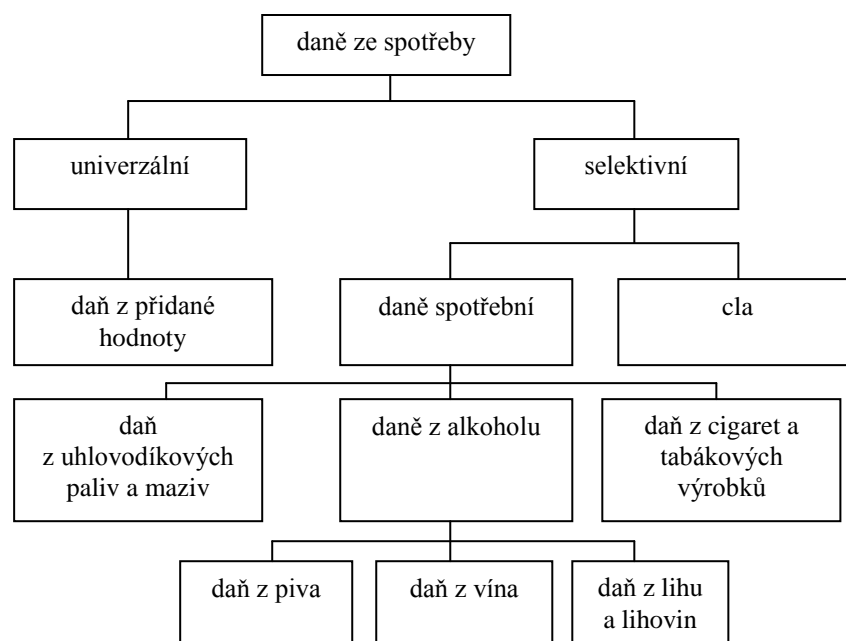

Toto schéma uvádí ve své publikaci Vančurová¹⁴⁹.

¹⁴⁹ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 32.

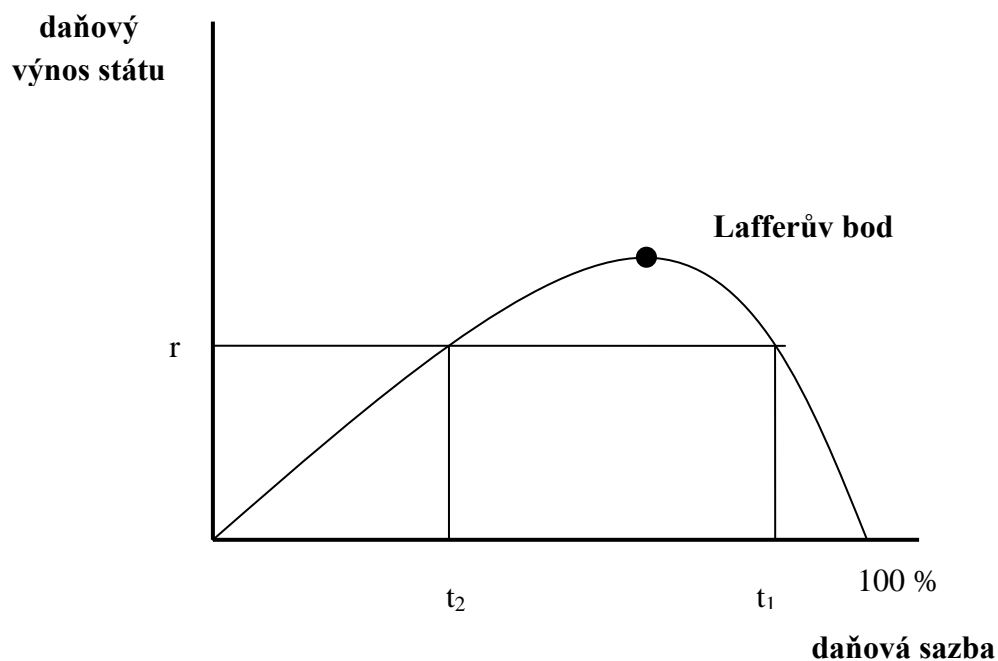
Příloha č. 3

Schéma nepřímých daní v daňovém systému ČR¹⁵⁰

¹⁵⁰ VANČUROVÁ, cit. 8, s. 36.

Graf: Lafferova křivka¹⁵¹

Graf zakresluje závislost **daňového výnosu** na **daňové sazbě**. Při nízkých daňových sazbách daňový výnos státu roste s růstem sazby, ale od určitého bodu (**Lafferův bod**) se rostoucí funkce mění v klesající.

Stát může stejného daňového výnosu (r) dosáhnout jak při vyšší daňové kvótě (t_1), tak při nižší daňové kvótě (t_2).

¹⁵¹ KUBÁTOVÁ, cit. 1, s. 36.

PŘÍLOHA č. 5

Příklad výpočtu daně v r. 2004 a 2005

- 1) Poplatník s nízkými příjmy vykazuje základ daně 120 000 Kč ročně, vyživuje jedno dítě a manželka nemá vlastní příjem podléhající dani z příjmů.

Rok 2004

ZD 120 000 Kč

- 38 040 Kč (nezdanitelná část ZD na poplatníka)
- 21 720 Kč (nezdanitelná část ZD na manželku)
- 25 560 Kč (nezdanitelná část ZD na vyživované dítě)

.....

34 680 Kč (výsledný ZD se zaokrouhluje na stovky dolů) = 34 600 Kč ke zdanění ×
15 % = **daň 5 190 Kč**

Rok 2005 (společné zdanění manželů)

Manžel

ZD 60 000 Kč

- 38 040 Kč (nezdanitelná část ZD)

.....

21 960 Kč = 21 900 Kč × 15 %

= daň 3 285 Kč

3 285 Kč

- 6 000 Kč (daňové zvýhodnění na vyživované dítě)

.....

Daň – 2 715 Kč

.....

3 285 Kč – 2 715 Kč = **daň 570 Kč**

Manželka (ačkoli nemá příjem, rozdělením základu daně, se stává poplatníkem)

ZD 60 000 Kč

- 38 040 Kč (nezdanitelná část ZD)

.....

21 960 Kč = 21 900 Kč × 15 %

= daň 3 285 Kč

- 2) Poplatník s vyššími příjmy vykazuje základ daně 500 000 Kč, vyživuje jedno dítě a manželka pobírá rodičovský příspěvek, který je osvobozen od daně z příjmu fyzických osob, tzn., že nemá vlastní příjem.

Rok 2004

ZD 500 000 Kč

- 38 040 Kč (nezdanitelná část ZD)
- 21 720 Kč (nezdanitelná část ZD na manželku)
- 25 560 Kč (nezdanitelná část ZD na dítě)

.....

414 680 Kč = 414 600 Kč = **daň 93 108 Kč**

(Progresivní sazba daně do 331 200 Kč byla daň 66 420 Kč nad 331 200 Kč se částka násobila 32 %, tj. $414\,600\text{ Kč} - 331\,200\text{ Kč} = 83\,400\text{ Kč} \times 32\% = 26\,688\text{ Kč}$; vypočtená daň = $66\,420\text{ Kč} + 26\,688\text{ Kč}$).

Rok 2005 (společné zdanění manželů)

Manžel

ZD 250 000 Kč

- 38 040 Kč (nezdanitelná část ZD)

.....

211 960 Kč = 211 900 Kč = daň 36 920

Kč

36 920 Kč

- 6 000 Kč (daňové zvýhodnění na vyživované dítě)

.....

30 920 Kč

Manželka

ZD 250 000 Kč

- 38 040 Kč (nezdanitelná část ZD)

.....

211 960 Kč = 211 900 Kč = daň 36 920

Kč

(Progresivní sazba daně do 109 200 Kč byla 16 380 Kč nad 109 200 Kč, násobila se částka 20 %, tj. $211\,900\text{ Kč} - 109\,200\text{ Kč} = 102\,700\text{ Kč} \times 20\% = 20\,540\text{ Kč}$; výsledná daň = $16\,380\text{ Kč} + 20\,540\text{ Kč}$.)

.....

30 920 Kč + 36 920 Kč = **daň 67 840 Kč**

(Daňová úspora oproti r. 2004 je 25 268 Kč.)

PŘÍLOHA č. 6

Příklad zdanění starobního důchodce v roce 2011:

- poplatník má příjem ze zaměstnání (§ 6) 360 000 Kč ročně;
- z autorské činnosti - za publikační činnost (§ 7) 400 000 Kč ročně;
- za příjmy z pronájmu (§ 9) vykazuje 90 000 Kč ročně;

.....

= základ daně v roce 2011 je **850, 000 Kč**.

Poplatník pobírá starobní důchod 120 000 Kč ročně. V uvedeném příkladě bude poplatníková penze přičtena k základu daně (850 000 Kč) a bude celá zdaněna.

PŘÍLOHA č. 7

Úsporný balíček 2010 (Janotův úsporný balíček)

Přehled změn v rámci úsporného balíčku¹⁵²:

- zvýšení sazeb daně z nemovitostí na dvojnásobek (výjimku tvoří zemědělské pozemky a stavby pro ostatní podnikatelskou činnost),
- zvýšení sazeb DPH z 9 na 10 %, respektive z 19 na 20 %,
- změny spotřebních daní,
- změny v pojistném na veřejnoprávní pojištění (zvýšení stropu vyměřovacích základů, zachování sazeb pojistného na sociální zabezpečení v roce 2009 i pro rok 2010),
- změna výše paušálních výdajů.

¹⁵² BĚHOUNEK, cit. 56, s. 1 – 2.

RESUMÉ (SUMMARY)

Název práce: Vývoj daňové soustavy, reformy daně z příjmů od roku 1993 do současnosti
v ČR a jejich vliv na sociální sféru

Title: Development of the Tax System, the Income Tax Reforms in the Czech Republic Since
1993 to the Present Day and Their Influence over the Social Sphere

Autor: Kristýna Schmitzerová

Cílem této práce je zajistit přísun informací studentům, ale i laické veřejnosti, jež se v dnešní době setkává s pojmem daně, od základů vysvětlit dané pojmy a jejich historii, která se k daním a daňové soustavě pojí a zároveň poukázat na koho a na co mají daně vliv. Propojení se sociální sférou tato práce popisuje v dopadu daňové povinnosti, funkci všeobecného zdravotního pojištění a sociálního zabezpečení. Toto propojení je důležité pro každého občana, jelikož je součástí systému, který se v rámci společnosti vyvinul. Praktická část je tedy přehledem, co a jak udělat, přihlásit, odevzdat, aby občan mohl vykonávat zaměstnání nebo podnikat. Z důvodu vzniku této práce a praktického přehledu je zřejmé, že systém daní, který má dopad na každého z nás, je komplikovaný a často až nepřehledný. Tyto vlastnosti většinou vyvolávají nechuť ke studiu tohoto tématu. Ovšem, jak často slýchaná věta „neznalost zákona neomlouvá“ napovídá, mělo by být v zájmu celé společnosti se o tomto tématu dovědět co nejvíce.

The aim of this thesis is to provide a source of information for students, but also for the general public who may deal with the problematics of taxes nowadays. The paper should substantially explain the given key terms and their history which is intertwined with the taxes and the tax system, and subsequently, identify what and who the taxes may influence. In this thesis, the interconnection with the social sphere is depicted and viewed as effected by the tax duty, as well as the function of the general health insurance and social security. This interconnection is important for every citizen as they are part of a system established within the society. The practical section is, therefore, a survey of what to do, and how to register and submit whatever is needed in the case of dealing with the taxes so that a citizen may be employed or run their own enterprise. As it may be clear already from the very reasons for writing this thesis and as it is also supported by the survey drafted in the practical section, the tax system which influences each and every one of us is very complex and indeed oftentimes

puzzling. These abstruse aspects of this problematics are very often found discouraging when it comes to the study of this subject matter. As often repeated sentence "ignorance of the law does not excuse" suggests, it should be in the interest of the whole of society to learn more about this issue.